

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ
АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ЖАРШЫСЫ

2022

№2(24) 12+

ISSN 2518-7252

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ
ЖАНЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ**

**«ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ
АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ЖАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ**

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК АКАДЕМИИ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ»**

**SCIENTIFIC JOURNAL
«THE BULLETIN OF ACADEMY
OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES»**

№2 (24) 2022

Қосшы 2022

**«ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ЖАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
2022 № 2 (24)**

Құрылтайшы:

«Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясы» ММ

2016 жылдан бастап шығады.

Жылына 4 рет шығарылады.

Жарияланымдар тілі – қазақ, орыс, ағылшын.

Ғылыми қызметтің нәтижелерін жариялау үшін
ұсынылатын басылымдар тізбесіне енгізілген
(ҚР БҒМ БСБК 17.04.2019 ж. № 396 бұйрығы,
28.01.2021 ж. № 52 бұйрығы (ҚБПУ),
«Ресейлік ғылыми дәйексөз индексі» (РФДИ) Ресейлік
библиографиялық мәліметтер базасына,
Қазақстандық дәйексөз қорына (ҚазДҚ) енгізілген.

Журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген.
№ 16600-ЖБ тіркеу куәлігі 2017 жылдың 1 шілдесінде берілген.

Редакциялық кеңестің құрамы:

Т.Қ. Сүлейменов – з.ғ.к. (Қазақстан) – **Төрағасы**;
Е.Б. Абдрасулов – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
С.В. Аракелян – з.ғ.д., профессор (Армения);
И.Ш. Борчашвили – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
М.М. Бринчук – з.ғ.д., профессор (Ресей);
В.А. Бублик – з.ғ.д., профессор (Ресей);
Г.А. Василевич – з.ғ.д., профессор (Беларусь);
Т.Е. Қаудыров – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
Г.В. Ким – з.ғ.к. (Қазақстан);
В.П. Кирица – құқық докторы, доцент (Молдова);
Қ.С. Лақбаев – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
В.А. Малиновский – з.ғ.д., доцент (Қазақстан);
В.В. Марчук – з.ғ.к. (Беларусь);
Р.Т. Нұртаев – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
Қ.Қ. Сейтенов – з.ғ.д., профессор;
В.Г. Татарян – з.ғ.д., профессор (Ресей);
С.Т. Тыныбеков – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
А. Трунк – құқық докторы, профессор (Германия);
Т.А. Ханов – з.ғ.д., профессор (Қазақстан);
В.М. Хомич – з.ғ.д., профессор (Беларусь).

Редакциялық алқаның құрамы:

А.Ж. Сыздықов – философия докторы (PhD),
қауымдастырылған профессор – **Бас редактор**;
Ә.М. Әлібекова – з.ғ.к.;
Е.Н. Бегалиев – Қырғыз Республикасының з.ғ.д.,
профессор;
С.Ж. Бекішева – з.ғ.д., доцент;
Ұ.Қ. Жанатаева – саяси ғ.д.;
С.М. Иманбаев – з.ғ.к., профессор;
Н.Қ. Иманғалиев – з.ғ.к., қауымдастырылған профессор;
Р.Ш. Қарымсақов – з.ғ.к., доцент;
Е.С. Кемали – з.ғ.к., қауымдастырылған профессор;
Д.Х. Найманова;

Р.Р. Нұғманов – з.ғ.к.;

Б.Ф. Нұрмағамбетов – саяси ғ.к., доцент;
Р.К. Оңғарова – құқық магистрі;
Н.Б. Рахимов – құқық магистрі;
Ж.С. Сейтаева – з.ғ.к., қауымдастырылған профессор;
А.А. Секішев – Қазақстан Республикасы
прокуратурасының құрметті қызметкері;
А.А. Тынышбаева – әлеум.ғ.д., псих.ғ.к., психология
доценті;
О.Б. Филипец – з.ғ.к.;
В.В. Хан – з.ғ.к., қауымдастырылған профессор;
З.Ж. Шахарбаева – Ресей Федерациясының псих.ғ.к.

Редакция құрамы:

Б.Б. Буралкиева – халықаралық қатынастар магистрі;
Т.Е. Есмаханов – философия докторы (PhD);
С.Т. Кенжебаева;
Л.А. Ксеубаева – заң ғылымдарының магистрі;
К.А. Мұқанова;
Б.Ж. Сағымбеков – LL.M құқық магистрі.

Редакцияның мекенжайы:

010022, Ақмола облысы,
Қосшы қ., Республика көшесі, 16.
Эл. пошта: 7171160@prokuror.kz, 7171410@prokuror.kz.

Қолжазбалар қайтарылмайды. Авторлардың пікірлері редакцияның көзқарасымен сәйкес келмеуі мүмкін. Материалдарды басқа басылымдарда қолдануға редакцияның жазбаша келісімінен кейін ғана рұқсат етіледі. Ұсынылған материалдардың шынайлығына автор жауапты. Журнал ақпараттарын пайдаланған кезде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

© Құқық қорғау органдары академиясы, 2022 ж.

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК АКАДЕМИИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ»
№ 2 (24) 2022

Учредитель:

ГУ «Академия правоохранительных органов при
Генеральной прокуратуре Республики Казахстан»

Издается с 2016 года.

Выпускается 4 раза в год.

Языки публикаций – казахский, русский, английский.

Включен в Перечень изданий, рекомендуемых для публикации
основных результатов научной деятельности
(приказ ККСОН МОН РК № 396 от 17.04.2019 г.,
№ 52 от 28.01.2021 г. (ДСП),

Российскую библиографическую базу данных «Российский индекс научного цитирования» (РИНЦ),
Казахстанскую базу цитирования (КазБЦ).

Журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации
Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан.
Регистрационное свидетельство № 16600-СИ от 1 июля 2017 года.

Состав Редакционного совета:

Сулейменов Т.К. – к.ю.н. (Казахстан) – **Председатель**;
Абдрасулов Е.Б. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Аракелян С.В. – д.ю.н., профессор (Армения);
Борчашвили И.Ш. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Бринчук М.М. – д.ю.н., профессор (Россия);
Бублик В.А. – д.ю.н., профессор (Россия);
Василевич Г.А. – д.ю.н., профессор (Беларусь);
Каудыров Т.Е. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Ким Г.В. – к.ю.н. (Казахстан);
Кирица В.П. – доктор права, доцент (Молдова);
Лакбаев К.С. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Малиновский В.А. – д.ю.н., доцент (Казахстан);
Марчук В.В. – к.ю.н. (Беларусь);
Нуртаев Р.Т. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Сейтенов К.К. – д.ю.н., профессор;
Татарян В.Г. – д.ю.н., профессор (Россия);
Тыныбеков С.Т. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Трунк А. – доктор права, профессор (Германия);
Ханов Т.А. – д.ю.н., профессор (Казахстан);
Хомич В.М. – д.ю.н., профессор (Беларусь).

Состав Редакционной коллегии:

Сыздыков А.Ж. – доктор философии (PhD),
ассоциированный профессор – **Главный редактор**;
Алибекова А.М. – к.ю.н.;
Бегалиев Е.Н. – д.ю.н. Кыргызской Республики,
профессор;
Бекишева С.Д. – д.ю.н., доцент;
Жанатаева У.К. – д.полит.н.;
Иманбаев С.М. – к.ю.н., профессор;
Имангалиев Н.К. – к.ю.н., ассоциированный профессор;
Карымсаков Р.Ш. – к.ю.н., доцент;
Кемали Е.С. – к.ю.н., ассоциированный профессор;
Найманова Д.Х.;

Нугманов Р.Р. – к.ю.н.;

Нурмагамбетов Б.Г. – к.полит.н., доцент;
Онгарова Р.К. – магистр права;
Рахимов Н.Б. – магистр права;
Сейтаева Ж.С. – к.ю.н., ассоциированный профессор;
Секишев А.А. – почетный работник прокуратуры
Республики Казахстан;
Тынышбаева А.А. – д.соц.н., к.псих.н., доцент
психологии;
Филипец О.Б. – к.ю.н.;
Хан В.В. – к.ю.н., ассоциированный профессор;
Шахарбаева З.Ж. – к.псих.н. Российской Федерации.

Состав Редакции:

Буралкиева Б.Б. – магистр международных отношений;
Есмаханов Т.Е. – доктор философии (PhD);
Кенжебаева С.Т.;
Ксеубаева Л.А. – магистр юридических наук;
Муканова К.А.;
Сагымбеков Б.Ж. – магистр права LL.M.

Адрес редакции:

010022, Ақмолинская область,
г. Косшы, ул. Республики, 16.
Эл. почта: 7171160@prokuror.kz, 7171410@prokuror.kz.

Рукописи не возвращаются. Мнения авторов могут не
совпадать с точкой зрения редакции. Использование ма-
териалов в других изданиях допускается только с пись-
менного согласия редакции. За достоверность предостав-
ленных материалов ответственность несет автор. Ссылка
на журнал обязательна.

© Академия правоохранительных органов, 2022 г.

**«BULLETIN OF THE ACADEMY OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES»
SCIENTIFIC JOURNAL
№ 2 (24) 2022**

Founder:

GA «The Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's
Office of the Republic of Kazakhstan»

Published since 2016.

Issued 4 times a year.

Publication languages – kazakh, russian, english.

Included to the list of publications recommended for publication of the main results of scientific activity.
(Order of the CCSM MES RK No. 396 of 17.04.2019,
No. 52 of 28.01.2021 (FOUO),
Russian bibliographic database «Russian science citation index» (RSCI),
Kazakhstan Citation Base (KazCB).

The journal is registered in the Committee for Communications, Informatization and Information of the
Ministry on Investments and Development of the Republic of Kazakhstan.
Registration Certificate № 16600-SI dated by July 1, 2017.

Members of the Editorial Council:

Suleimenov T.K. – Candidate of Law (Kazakhstan) –
Chairman;
Abdrasulov E.B. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Arakelyan S.V. – Doctor of Law, Professor (Armenia);
Borchashvili I.Sh. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Brinchuk M.M. – Doctor of Law, Professor (Russia);
Bublik V.A. – Doctor of Law, Professor (Russia);
Vasilevich G.A. – Doctor of Law, Professor (Belarus);
Kaudyrov T.E. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Kim G.V. – Candidate of Law (Kazakhstan);
Kiritsa V.P. – Doctor of Law, Associate Professor (Moldova);
Lakbayev K.S. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Malinovsky V.A. – Doctor of Law., Associate Professor
(Kazakhstan);
Marchuk V.V. – Candidate of Law (Belarus);
Nurtayev R.T. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Seitenov K.K. – Doctor of Law, Professor;
Tataryan V.G. – Doctor of Law, Professor (Russia);
Tynybekov S.T. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Trunk A. – Doctor of Law, Professor (Germany);
Khanov T.A. – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan);
Khomich V.M. – Doctor of Law, Professor (Belarus).

Members of the Editorial Board:

Syzdykov A.Zh. – Philosophy Doctor (PhD), Associate
Professor - **Chief Editor;**
Alibekova A.M. – Candidate of Law;
Begaliyev Y. N. – Doctor of Law the Kyrgyz Republic,
Professor;
Bekisheva S.D. – Doctor of Law, Associate Professor;
Zhanatayeva U.K. – Doctor of Political Science;
Imanbayev S.M. – Candidate of Law, Professor;
Imangaliev N.K. – Candidate of Law, Associate Professor;
Karymsakov R.Sh. – Candidate of Law, Associate
Professor;
Kemali E.S. – Candidate of Law, Associate Professor;

Naimanova D.Kh.;
Nugmanov R.N. – Candidate of Law;
Nurmagambetov B.G. – Candidate of Political Sciences,
Associate Professor;
Ongarova R.K. – Master of Laws;
Rakhimov N.B. – Master of Laws;
Seitayeva Zh.S. – Candidate of Law, Associate Professor;
Sekishev A.A. – Honorary Prosecutor of the Republic of
Kazakhstan;
Tynyshbayeva A.A. – Candidate of Psychological Sciences,
Doctor of Sociological Sciences, Associate Professor;
Filipets O.B. – Candidate of Law;
Khan V.V. – Candidate of Law, Associate Professor;
Shakharbayeva Z.Zh. – Candidate of Psychology of
Russian Federation.

Editors:

Buralkiyeva B.B. – Master of International Relations;
Yesmakanov T.E. – Philosophy Doctor (PhD);
Kenzhebayeva S.T.;
Kseubayeva L.A. – Master of Law;
Mukanova K.A.;
Sagymbekov B.Zh. – Master of Law, LL.M.

Editorial address:

010022, Akmola region, Kosshy c., 16 Republic st.
E-mail: 7171160@prokuror.kz, 7171410@prokuror.kz.

Manuscripts are not returned. Opinions of the authors may not coincide with the point of view of the editors. The use of materials in other journals is allowed only with the written consent of the publisher. For authenticity. The author is responsible for the accuracy of the materials provided. A link to the journal is required.

© Law Enforcement Academy, 2022.

МАЗМҰНЫ

АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ-ПРОЦЕСТІК ҚҰҚЫҚ, КӘСІПКЕРЛІК ҚҰҚЫҚ Ә.М. Уалиева. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ: ТАЛДАУ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР	8
ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯ, ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ҚҰҚЫҒЫ М.Г. Әжібаев. ТҰЛҒАЛАРДЫ ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	16
Қ.Ж. Баєтов. ҚАУІПТІ ӨНДІРІС ОБЪЕКТІЛЕРІНДЕ ӨНЕРКӘСІПТІК ҚАУІПСІЗДІК ТАЛАПТАРЫН БҰЗҒАНЫ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚ НОРМАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК АСПЕКТІЛЕРІ	22
Е.Н. Байгундинов, Д.П. Потапов, А.Қ. Қамбаров. ЖАҢА ТУҒАН БАЛАСЫН ӨЛТІРЕТІН АНАЛАР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ	30
А.Б. Байсұлтанов. БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРУ ОРЫНДАРЫНАН, ҚАМАҚТАН НЕМЕСЕ КҮЗЕТТЕН ҚАШУДЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	39
Е.О. Игонина. МЕДИЦИНА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ АБАЙСЫЗ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІН ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ ҮЛГІСІНДЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ БАҒАЛАУ	48
А.Қ. Қамбаров, М.Д. Қаражанов. АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ БАЙЛАНЫС САЛАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРМЕН КҮРЕСУДІҢ КЕЙБІР ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	58
ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, СОТ-САРАПТАМА ҚЫЗМЕТІ, ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ Д.Т. Тулебаева. ҚОСЫМША ТЕРГЕУГЕ ҚАЙТАРЫЛҒАН ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСКЕ ҚАТЫСТЫ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ ЖӘНЕ КҮДІКТІНІ ҚАМАУДА ҰСТАУ МЕРЗІМДЕРІН ЕСЕПТЕУДІҢ ПРОЦЕССУАЛДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	68
ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰҚЫҚ Ф.Г. Ибрагимова, Е.М. Айтқазин, Н.О. Байжұманов. 2021 ЖЫЛДЫҢ 15 ҚАРАШАСЫНДА «МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ТУРАЛЫ» ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢЫНА ЕНГІЗІЛГЕН ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ІС ЖҮЗІНДЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫНЫҢ КЕЙБІР СҰРАҚТАРЫ .	75
ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖӘНЕ БАСҚА МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАР ҚЫЗМЕТІ Д.Б. Алшымбек, Ә.Қ. Қайшатаева. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША СУРРОГАТ АНА БОЛУ ШАРТЫН НОТАРИАЛДЫ ТҮРДЕ КУӘЛАНДЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	83
АВТОРЛАР ҮШІН МӘЛІМЕТТЕР	90

СОДЕРЖАНИЕ

ГРАЖДАНСКОЕ И ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО, ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО

А.М. Уалиева. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ 8

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

М.Г. Ажибаев. ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЛИЦ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ
ЗА ФИНАНСИРОВАНИЕ ТЕРРОРИЗМА И ЭКСТРЕМИЗМА: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ
ОТЕЧЕСТВЕННОГО И МЕЖДУНАРОДНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА 16

К.Ж. Баетов. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОРМ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ
ЗА НАРУШЕНИЯ ТРЕБОВАНИЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ОПАСНЫХ
ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОБЪЕКТОВ: ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ И ЗАРУБЕЖНЫЕ АСПЕКТЫ 22

Е.Н. Байгундинов, Д.П. Потапов, А.Қ. Қамбаров. ТИПОЛОГИЯ ЛИЧНОСТИ
МАТЕРЕЙ, УБИВАЮЩИХ СВОИХ НОВОРОЖДЕННЫХ ДЕТЕЙ 30

А.Б. Байсултанов. ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕР ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ
ПОБЕГОВ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ, ИЗ-ПОД АРЕСТА ИЛИ ИЗ-ПОД СТРАЖИ 39

Е.О. Игонина. УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОЦЕНКА НЕОСТОРОЖНЫХ ДЕЯНИЙ
МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ НА ПРИМЕРЕ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ
ПРАКТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ 48

А.Қ. Қамбаров, М.Д. Каражанов. НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ
С УГОЛОВНЫМИ ПРАВОНАРУШЕНИЯМИ В СФЕРЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И СВЯЗИ 58

УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Д.Т. Тулебаева. ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСЧИСЛЕНИЯ
СРОКОВ РАССЛЕДОВАНИЯ И СОДЕРЖАНИЯ ПОД СТРАЖЕЙ ПОДОЗРЕВАЕМОГО ЛИЦА,
СВЯЗАННЫЕ С ВОЗВРАЩЕНИЕМ УГОЛОВНОГО ДЕЛА НА ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ
РАССЛЕДОВАНИЕ 68

ФИНАНСОВОЕ ПРАВО

Ф.Г. Ибрагимова, Е.М. Айтказин, Н.О. Байжуманов. ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ИЗМЕНЕНИЙ В ЗАКОНЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
«О ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПКАХ» ВНЕСЕННЫХ 15 НОЯБРЯ 2021 ГОДА 75

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ И ИНЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ

Д.Б. Алшымбек, А.К. Кайшатаева. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НОТАРИАЛЬНОГО
УДОСТОВЕРЕНИЯ ДОГОВОРА СУРРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 83

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ 92

CONTENTS

CIVIL AND CIVIL PROCEDURE LAW, BUSINESS LAW A.M. Ualiyeva. SOME ASPECTS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN KAZAKHSTAN: ANALYSIS AND PROSPECTS	8
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY, PENAL LAW M.G. Azhibayev. ISSUES OF BRINGING PERSONS TO RESPONSIBILITY FOR THE FINANCING OF TERRORISM AND EXTREMISM: LEGAL ASPECTS OF DOMESTIC AND INTERNATIONAL LEGISLATION	16
K.Zh. Baetov. IMPROVING THE NORMS OF CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATIONS OF INDUSTRIAL SAFETY REQUIREMENTS OF HAZARDOUS PRODUCTION FACILITIES: DOMESTIC AND FOREIGN ASPECT	22
Y.N. Baigundinov, D.P. Potapov, A.K. Kambarov. PERSONALITY TYPOLOGY OF MOTHERS WHO KILL THEIR NEWBORN CHILDREN.....	30
A.B. Baisultanov. ISSUES OF IMPROVEMENT OF MEASURES TO PREVENT ESCAPE FROM PLACES OF DEPARTMENT OF LIBERTY, FROM ARREST OR FROM DETENTION	39
E.O. Igonina. CRIMINAL-LEGAL ASSESSMENT OF CARELESS ACTS OF MEDICAL WORKERS ON THE EXAMPLE OF LAW ENFORCEMENT PRACTICE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE RUSSIAN FEDERATION	48
A.K. Kambarov, M.D. Karazhanov. SOME THEORETICAL ASPECTS OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF INFORMATIZATION AND COMMUNICATIONS	58
CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS, FORENSIC EXPERTISE, OPERATIONAL INVESTIGATIVE ACTIVITIES D.T. Tulebaeva. PROCEDURAL ISSUES OF CALCULATING THE TERMS OF INVESTIGATION AND DETENTION OF A SUSPECT RELATED TO THE RETURN OF A CRIMINAL CASE FOR ADDITIONAL INVESTIGATION	68
FINANCIAL LAW F.G. Ibragimova, Y.M. Aytkazhin, N.O. Baizhumanov. CERTAIN ISSUES OF PRACTICAL IMPLEMENTATION OF AMENDMENTS TO THE LAW OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN «ON PUBLIC PROCUREMENT» INTRODUCED ON NOVEMBER 15, 2021 ...	75
THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AND OTHER GOVERNMENT AGENCIES D.B. Alshymbek, A.K. Kaishatayeva. CURRENT PROBLEMS OF NOTARY CERTIFICATION OF THE SURROGATE MATERNITY AGREEMENT UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	83
INFORMATION FOR AUTHORS.....	94

**АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ-ПРОЦЕСТІК ҚҰҚЫҚ, КӘСІПКЕРЛІК ҚҰҚЫҚ /
ГРАЖДАНСКОЕ И ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО,
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО /
CIVIL AND CIVIL PROCEDURE LAW, BUSINESS LAW**

УДК 346.5; 342.951:351.82
МРНТИ 10.23.31

А.М. Уалиева

*Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан,
г. Косшы, Республика Казахстан*

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В
КАЗАХСТАНЕ: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Аннотация. Социальное предпринимательство – явление сравнительно новое, способное решить такие важные социальные проблемы в обществе, как: низкий уровень жизни и бедность, безработица, алкоголизм, социальная напряженность. В экономически развитых странах мира социальное предпринимательство выведено на высокий уровень активности, тогда как в Республике Казахстан данный институт существует сравнительно недавно. В статье автором проведён анализ зарубежного опыта и выявлены проблемные аспекты совершенствования отечественного социального предпринимательства. По результатам проведенного SWOT-анализа сформулированы основные предложения развития социального предпринимательства в Республике Казахстан: повышение социальной ответственности бизнесменов путём реинвестирования части дохода в развитие социального предпринимательства; расширение сферы деятельности социальных предпринимателей, посредством одновременного решения проблем здравоохранения, экологии и других областей; развитие автономности социальных предпринимателей от государственной поддержки, поскольку финансовая зависимость от государства порой возрастает в периоды экономических кризисов, роста неравенства и т.п.

Ключевые слова: социальное предпринимательство; общественные проблемы; предпринимательская деятельность; социальная ответственность; социальный предприниматель; социальная сфера; SWOT-анализ; социальная проблема.

Ә.М. Уәліева

*Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы,
Қосшы қ., Қазақстан Республикасы*

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ: ТАЛДАУ
ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР**

Аннотация. Әлеуметтік кәсіпкерлік – қоғамдағы өмір сүру деңгейінің төмендігі мен кедейшілік, жұмыссыздық, маскүнемдік, әлеуметтік шиеленіс сияқты маңызды әлеуметтік проблемаларды шеше алатын салыстырмалы жаңа құбылыс. Әлемнің экономикалық дамыған елдерінде әлеуметтік кәсіпкерліктің жоғары белсенділік деңгейіне шығарылды, ал Қазақстан Республикасында бұл институт салыстырмалы түрде жақында ғана орнады. Мақалада автор шетелдік тәжірибеге талдау жасап, отандық әлеуметтік кәсіпкерлікті жетілдірудің проблемалық аспектілерін анықтады. Жүргізілген SWOT-талдау нәтижелері бойынша, Қазақстан Республикасында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың негізгі ұсыныстары тұжырымдалды: табыстың бір бөлігін әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қайта инвестициялау жолымен бизнесмендердің әлеуметтік жауапкершілігін арттыру; денсаулық сақтау, экология және басқа да салалар мәселелерін бір мезгілде шешу арқылы әлеуметтік кәсіпкерлердің қызмет саласын кеңейту; әлеуметтік кәсіпкерлердің мемлекеттік қолдаудан дербестігін дамыту, себебі мемлекетке қаржылық тәуелділік экономикалық дағдарыстар, теңсіздіктің өсуі және т. б. кезеңдерде кейде арта түседі.

Түйінді сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік; қоғамдық мәселелер; кәсіпкерлік қызмет; әлеуметтік жауапкершілік; әлеуметтік кәсіпкер; әлеуметтік сала; SWOT-талдау; әлеуметтік проблема.

A.M. Ualiyeva

*The Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan,
Kosshy c., the Republic of Kazakhstan*

SOME ASPECTS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN KAZAKHSTAN: ANALYSIS AND PROSPECTS

Abstract. Social entrepreneurship is a relatively new phenomenon, capable of solving such important social problems in society as: low standard of living and poverty, unemployment, alcoholism, social tension. In economically developed countries of the world, social entrepreneurship has been brought to a high level of activity, whereas in the Republic of Kazakhstan this institution exists relatively recently. In the article, the author analyzes foreign experience and identifies problematic aspects of improving domestic social entrepreneurship. Based on the results of the SWOT-analysis, the main proposals for the development of social entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan are formulated: increasing the social responsibility of businessmen by reinvesting part of their income in the development of social entrepreneurship; expanding the scope of social entrepreneurs' activities by simultaneously solving problems of health, ecology, and other areas; developing the autonomy of social entrepreneurs from state support, since financial dependence on the state sometimes increases during periods of economic crises, rising inequality, etc.

Keywords: social entrepreneurship; social problems; entrepreneurial activity; social responsibility; social entrepreneur; social sphere; SWOT-analysis; social problem.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_8

Введение. В соответствии со статьей 1 Конституции Республики Казахстан (далее – РК) «Республика Казахстан утверждает себя социальным государством»¹. Казахстан стремится обеспечить достойную жизнь и свободное развитие человека.

Нормы социальной политики Казахстана отражены в таких областях Конституции РК, как: право на свободу труда, охрана здоровья, гарантия минимального размера заработной платы и пенсии, социальное обеспечение по возрасту, в случае болезни, инвалидности, по потере кормильца и др.

В части 2 статьи 28 Конституции РК закреплено, что «поощряется создание дополнительных форм социального обеспечения и благотворительность»².

Термин «социальное предпринимательство» официально закреплен в Предпринимательском кодексе РК (далее – ПК) в июне 2021

года, что позволило активнее вовлекать в социальную сферу элементы гражданского общества со всесторонней поддержкой государства, решать острые финансовые проблемы, экономя бюджетные средства, выделяемые для этой деятельности.

Согласно статистике, в реестре социальных предпринимателей с момента внедрения данного института в Казахстане зарегистрировано лишь два субъекта предпринимательства³, действующих в сфере производства безалкогольных напитков и спецодежды. Указанное определяет необходимость генерации идей для популяризации данного института и усиления желаний бизнес-сообщества войти официально в реестр, поскольку прозрачность деятельности предприятий, в рамках запущенного процесса правового признания социального предпринимательства государством, позволит ему оказывать необходимую финансовую поддержку.

¹ Конституция Республики Казахстан: принята на республиканском референдуме 30 авг. 1995 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (дата обращения: 02.01.2022).

² Там же.

³ Об утверждении реестра субъектов социального предпринимательства по состоянию на 31 декабря 2021 года: приказ Министра национальной экономики РК [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details/260312?lang=ru> (дата обращения: 02.03.2022).

Например, в *Великобритании* за 2021 год создано рекордное количество социальных предприятий – более 12 000. Согласно данным членского органа «Social Enterprise UK» существует более 100 000 социальных предприятий, которые вносят 60 миллиардов фунтов стерлингов в год в экономику Великобритании и дают работу двум миллионам человек⁴. В *Австралии* более 20 000 социальных предприятий, в США свыше 140 000.

Статистика зарубежных стран по предпринимательству, в целом, свидетельствует об экономическом развитии этих стран. Так, в *США* насчитывается около 31,7 млн малых предприятий, что составляет 99,9% всех предприятий и 20 139 крупных предприятий⁵, в *Великобритании* 5,93 млн частных предприятий⁶, в *Австралии* 2 млн⁷.

Увеличение числа действующих предпринимателей сказывается на общем росте занятости (уменьшение безработицы), поступлении налогов в бюджет страны и улучшении уровня жизни, что приводит к экономическому росту.

Основная часть. Одной из первых предпосылок социального развития в предпринимательской деятельности Казахстана явилось создание социально-предпринимательских корпораций (далее – СПК). В 2007 году в Казахстане было образовано 7 СПК. В дальнейшем, в связи с принятием в 2011 году Закона РК «О государственном имуществе», данные СПК были реорганизованы и их стало 16⁸.

В постановлении Правительства РК «Об одобрении Концепции развития социально-предпринимательских корпораций» миссия СПК определена, как «содействие социально-экономическому развитию региона на принципах партнерства государства и бизнеса»⁹.

В мае 2014 года в Казахстане на базе благотворительного фонда «Эльдани» образована Ассоциация социальных предпринимателей Казахстана, создающая благоприятные условия для развития предпринимательской деятельности.

Развитие конкурентоспособных производств и реализация проектов, направленных на социальное развитие региона при создании СПК будет ориентировать бизнес-среду и государство на социально-предпринимательскую деятельность.

Например, в Актыбинской области благодаря реализации социальных программ возведен ледяной дворец, детский реабилитационный центр для детей с ДЦП, Центр ядерной медицины и др.¹⁰ Данные программы предоставили субсидирование работодателям, благодаря которым они создали рабочие места людям с ограниченными возможностями.

Вместе с тем, говоря о поддержке социального предпринимательства со стороны государства необходимо обратиться к проблеме эффективности такой поддержки.

Так, итальянским учёным К. Борзаго был исследован вопрос интеграции социального предпринимательства в государственную политику. Им отмечено, что «в период кризисов 2008 года была нарушена модель социального обеспечения, основанная на сотрудничестве между государством и социальными предприятиями. Особенно там, где зависимость от государственного финансирования была высокой, социальным предприятиям становилось все труднее поддерживать неизменный уровень производства, а ещё труднее расти. Социальные потребности увеличивались из-за экономического кризиса, роста неравенства и

⁴ Record number of social enterprises created last year, report finds / A. Ricketts [Electronic resource] – Access mode: <https://www.thirdsector.co.uk/record-number-social-enterprises-created-last-year-report-finds/social-enterprise/article/1730148> (Access data: 02.03.2022).

⁵ 113 Entrepreneurship Statistics You Must Learn: 2021/2022 Market Share Analysis & Data [Electronic resource] – Access mode: <https://financesonline.com/entrepreneurship-statistics/> (Access data: 02.03.2022).

⁶ Entrepreneurship Statistics UK Edition [2022] [Electronic resource] – Access mode: <https://cybercrew.uk/blog/entrepreneurship-statistics-uk/> (Access data: 13.04.2022).

⁷ 23 Entrepreneurship Statistics from Australia (2022 Edition) [Electronic resource] – Access mode: <https://takeatumble.com.au/business/entrepreneurship-statistics/> (Access data: 13.04.2022).

⁸ Об одобрении Концепции развития социально-предпринимательских корпораций: постановление Правительства Республики Казахстан от 31 окт. 2012 г. №1382 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200001382> (дата обращения: 12.04.2022).

⁹ Там же.

¹⁰ Фонд развития социальных проектов «Samruk-Kazyna Trust» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.sk-trust.kz/ru/about> (дата обращения: 12.04.2022).

процесса социальных изменений. Кризис стал импульсом в понимании проблемы укрепления социальных предприятий и их способности развиваться автономно от государственного финансирования» [1].

Поддержка социальных предприятий со стороны государства может не оказать нужного результата в случае кризиса, либо иных государственных потрясений, в связи с чем, необходимо развивать самостоятельность и минимизировать свои отношения с государственной политикой и финансированием.

Основными проблемами в социальной сфере страны на сегодня являются:

1) низкий уровень жизни и бедность (уровень бедности в 2016 году составил 2,5%, в 2017 – 2,7%, в 2018 – 4,3%, в 2019 – 4,3%, в 2020 – 5,3% ¹¹, т.е. наблюдается рост);

2) безработица (уровень долгосрочной безработицы в 2020 г. не изменился и составил 2,2%. Касательно занятости, в 2020 г. в условиях пандемии уровень занятости населения в возрасте от 15 до 64 лет, имеющих оплачиваемую работу снизился и составил 78%, что превышает средний уровень занятости по странам ОЭСР (68%)¹²;

3) злоупотребление спиртными напитками (в 2020 г. на 11% возросло употребление алкоголя. Причина – карантинные ограничения. Увеличились соответственно и цены на алкоголь. Так, в 2020 г. они увеличились на 12%, тогда как в 2019 г. показатель был равен 5%. Наркологи заявили о росте зависимых пациентов за 2020 г. Согласно данным ООН Казахстан занял 10 место в рейтинге стран с самой высокой смертностью из-за алкоголя);

4) социальная напряженность (Алматы 2006 г. (снос незаконно возведенных построек), Жанаөзен 2011 г. (низкая заработная плата), Атырау-Актобе-Семей 2016 г. (земельные митинги против новых поправок в Земельный Кодекс), Кордай 2020 г. (борьба преступных группировок), Атырау и др. города 2022 г. (повышение цен на сжиженный газ).

Одним из решений перечисленных проблем видится в создании института социального предпринимательства, успешно развитого за рубежом, и получившего распространение и поддержку в обществе.

Зачастую социальное предпринимательство рассматривается как инструмент снижения социальной напряженности в обществе. В 2006 году в *Великобритании* при Кабинете министров был сформирован Отдел социального предпринимательства и финансов. При этом, обязательная необходимость реинвестирования 2/3 прибыли от деятельности в решение социальных проблем легализована [2].

В *Сингапуре* налогоплательщики имеют льготы при оказании социальной помощи. Так, Закон «О благотворительных организациях» поощряет пожертвования предприятиям, предоставляя жертвователям щедрые налоговые льготы. В соответствии со статьей 37 Закона «О подоходном налоге» налогоплательщик имеет право вычесть сумму, эквивалентную двойной сумме любого денежного пожертвования, сделанного любому учреждению общественного характера. Для активизации института благотворительности, министр финансов Сингапура издал акт об увеличении налоговых вычетов до 250% до 31 декабря 2023 года. Данная налоговая льгота распространяется лишь на пожертвование предприятиям общественного характера [3].

При этом, по законодательству Сингапура для получения статуса «предприятия общественного характера», оно должно быть зарегистрировано в качестве благотворительной организации и приносить пользу обществу в целом, а не определенной группе лиц [3].

Таким образом, программы для социальных предпринимателей способствуют активной деятельности в этой сфере, устанавливая большие налоговые вычеты в случае активной благотворительной деятельности в социальной сфере.

В январе 2022 года по поручению Президента страны был создан общественный

¹¹ Индекс качества жизни в Казахстане 2020 г. [Электронный ресурс] // Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан – Режим доступа: <https://stat.gov.kz/official/industry/64/statistic/6> (дата обращения: 02.01.2022).

¹² Там же.

социальный фонд «Қазақстан халқына» с целью разрешения проблем в сфере здравоохранения, образования и социальной поддержки. Дальнейшее правовое регулирование деятельности указанного фонда по вопросам благотворительности в социальное предпринимательство могут оказать существенные продвижения деятельности начинающих бизнесменов.

В ПК РК также закреплена норма о деятельности по социальной ответственности предпринимателей. Её суть заключается в том, что предприниматели осуществляют вклад в развитие социальной и экологической сфер, а также в области занятости, трудовых отношений и иных. Это может осуществляться как благотворительная деятельность через взаимодействие с государственными и местными исполнительными органами¹³.

Вышесказанное указывает на то, что социальная ответственность предпринимателей в Казахстане вносит вклад в развитие социальной и иных сфер на добровольной основе, и в отличие от Великобритании, у нас не зафиксирована строгая обязанность и размер вкладов, подлежащих инвестированию для решения социальных проблем.

Если развивающиеся страны при внедрении института социального предпринимательства обращают внимание на социально уязвимые слои населения, решая проблемы бедности, то США ушли намного дальше в этом вопросе, решая с помощью социального предпринимательства проблемы профилактики ожирения. Так, сингапурским учёным О. Чиа проанализированы и включены в социальный проект 512 социальных предприятий, из которых порядка 93% расположены в странах с высоким уровнем дохода, а 7% – в странах с доходом выше среднего и ниже среднего. В первую пятерку стран вошли Соединенные Штаты (56%), Великобритания (19%), Канада (6%), Австралия (5%) и Индия (2%). Почти половина (45%) социальных проектов помимо ожирения преследовали социальные и не связанные со здоровьем цели. Суть проекта заключалась в создании разнообразных решений

данной проблемы: специализированное спортивное оборудование и занятия для детей с ограниченными возможностями и проблемами осанки; продажа здорового фастфуда, способствующего снижению веса, по доступной цене; изобретение запатентованного процесса ферментации для превращения сельскохозяйственных отходов в ксилит – низкокалорийный заменитель сахара; выращивание овощей и продажа их в местных школьных столовых и т.п. [4].

В итоге, разнонаправленность деятельности социальных предпринимателей в США позволило в рамках одного социального проекта решить не только общественные вопросы, но и задачи здравоохранения и других сфер.

Анализируя политику Австралии в контексте развития социального предпринимательства, стоит упомянуть, что она характеризуется высоким процентом образованности предпринимателей. Также стоит отметить, что политика Австралии требует первоначальных инвестиций и предоставляет собственные инвестиции при стартапе [5]. Группу предоставления финансовой поддержки составляют различные категории, но зачастую это правительственные программы, пожертвования или гранты, инвестиции от семей, работодателей, банков или других финансовых учреждений, частные инвесторы, венчурный капитал, а также интернет-краудфандинг. Доля волонтеров при организации деятельности социального предпринимательства составляет около 50% [6]. На данный момент, политика Австралии в сфере дальнейшего развития социального предпринимательства имеет достаточно большое количество перспектив и может удерживать лидирующие позиции еще достаточно долго.

Результаты изучения австралийского опыта свидетельствуют о высоком уровне развития института волонтерства и благотворительности, оказывающих помощь предпринимателям именно на начальных этапах развития их бизнеса, а также нацеленность на повышение образованности бизнесменов.

Для определения дальнейших перспектив института социального предпринимательства

¹³ Предпринимательский кодекс Республики Казахстан: от 29 окт. 2015 г. №375-V ЗРК [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375> (дата обращения: 08.04.2022).

в Казахстане сформирована матрица SWOT-анализа данной деятельности:

национальном законодательстве предприняты меры по правовому урегулированию данного

<p>S – сильные стороны:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. признание обществом; 2. применение инноваций; 3. формирование социальных благ; 4. изменение общества за счёт разрешения какой-то социальной проблемы; 5. эмоциональная вовлеченность социальных предпринимателей; 6. личная социальная сеть, способствующая популяризации бизнеса; 7. производство социально-значимых товаров; 8. повышение конкурентоспособности бизнеса на международном уровне. 	<p>W – слабые стороны:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. слабое развитие гражданского сознания; 2. отсутствие культуры корпоративной социальной ответственности; 3. высокий уровень коррупции; 4. экономическая и политическая нестабильность (инфляция); 5. копирование западных моделей без учёта условий казахстанского бизнеса; 6. отсутствие высококвалифицированных сотрудников (длительность обучения лиц с ограниченными возможностями).
<p>O – возможности:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. готовность ответить на общественные проблемы; 2. низкая конкуренция в данной области; 3. возможность привлечения волонтеров; 4. возрождение национального бренда; 5. рост онлайн продаж. 	<p>T – угрозы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. административное давление на бизнес; 2. ухудшение общей экономической и социальной ситуации в регионе; 3. изменение законодательства в данной области.

SWOT-анализ

Вышеприведенная статистика о масштабах социального предпринимательства свидетельствует о необходимости совершенствования данного института и в Казахстане. Российский учёный Д.В. Калиниченко считает, что социальное предпринимательство способно разрешить проблемы бедности и повысить уровень жизни социально незащищённых слоев населения [7, 5 стр.].

SWOT-анализ позволил выявить *сильные стороны* социально-предпринимательской деятельности. Для реализации *возможностей* в короткие сроки необходимо акцентировать внимание действующих бизнесменов на низкую конкуренцию среди социальных предпринимателей и возможность привлечения волонтеров, что существенно снижает затраты предприятия. В целях сокрытия *слабых сторон* необходимо активное использование инструментов государственной поддержки бизнеса и снижение *угроз* административного давления на бизнес.

Изучение проблем социального предпринимательства сформулировало следующие выводы:

1. Важнейшим критерием успешного развития социального предпринимательства является легитимная правовая база. В

института, но для поддержки социальных предприятий предлагается перенять опыт Великобритании по социальной ответственности бизнеса в части вклада доли прибыли бизнесменов в социальное предпринимательство. Для реализации данной задачи требуется законодательное закрепление в ПК РК в главе 6 «Социальная ответственность предпринимательства» обязанности по ежемесячному взносу конкретного количества МРП, в зависимости от категории бизнеса (микро-, малый, средний или крупный). Также предлагается в рамках статьи 20 ПК РК (поддержка инициатив развития социального предпринимательства) определить размер взноса на развитие социального предпринимательства с распределением организаций (государственных органов, национальных холдингов и др.) по соответствующей категории предпринимательства.

2. Опыт США в решении проблем ожирения посредством сил социальных предпринимателей свидетельствует о том, что в изучаемом сегменте нет надобности в ограничении решений только социальных проблем, поскольку плодотворное сочетание нескольких сфер, таких как здравоохранение, экологическая и другие будут способствовать

расширению областей социально-предпринимательской деятельности на благо общества. Указанное предлагается реализовать посредством предоставления существенных налоговых льгот (*до 70% налоговых вычетов*) для отечественных социальных предпринимателей в случае охвата ими одновременно нескольких областей жизнедеятельности.

Повышение грамотности среди социальных предпринимателей по опыту Австралии несомненно откроет горизонты к инновационным идеям, тем самым развивая способность к автономности от государственного финансирования. Кроме того, совершенствование инструментов волонтерства и благотворительности в социальной сфере окажут альтернативный вклад для помощи предпринимателям на начальных этапах развития их бизнеса, снижая их затраты. В этой связи, предлагается разработать специальную стратегию по развитию социального предпринимательства в государственной политике Казахстана. Данная стратегия должна быть направлена на создание благоприятных условий для функционирования этого сектора и включать в себя указанные сферы волонтерства, программы повышения грамотности, наделение социальных предпринимателей финансовой поддержкой с возможностью создания инвестиционного фонда социальной организации и пр.

3. Результаты SWOT-анализа свидетельствуют о необходимости укреп-

ления *сильных сторон* социального предпринимательства, с использованием *возможности* низкой конкуренции, а также трендового направления – возрождения национального бренда. Например, общественный фонд «Kazbrands» ведёт два основных проекта «Сделано в Казахстане» и «100 лучших брендов Казахстана»¹⁴, направленных на развитие странового бренда. В этой связи, видится целесообразным поддержка социальных предпринимателей данным фондом для развития таких национальных продукций как кумыс, войлочные ковры, меховые шапки малахаи, камши ручной работы из натуральной кожи и т.д., имеющие меньшую конкуренцию на мировом рынке.

В целях сокрытия *слабой стороны* – необходимо активнее использовать программы Национальной палаты предпринимателей «Атамекен» по развитию межрегионального сотрудничества и другие нефинансовые меры поддержки. Снижение *угроз* административного давления на бизнес возможно путём обжалования действий представителей государственных органов в соответствующие ведомства для принятия мер, посредством цифровых платформ.

Перечисленное, по нашему мнению, создаст благоприятные условия для успешного развития отечественного социального предпринимательства и позволит вывести экономику и благосостояние казахстанцев на более высокий уровень.

¹⁴ «Как создать национальный бренд?» [Электронный ресурс] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». – Режим доступа: <https://atameken.kz/ru/news/24897-kak-sozdat-nacional-nyj-brend> (дата обращения: 02.06.2022).

Список использованной литературы:

1. Borzaga, C. Social enterprise as a bottom-up dynamic: part 1. – The reaction of civil society to unmet social needs in Italy, Sweden and Japan / C. Borzaga, et al. // International Review of Sociology. – 2016. – 26:1. – pp. 1-18. – DOI: 10.1080/03906701.2016.1148332.
2. Петюкова, О.Н. Установление инвалидности как юридический факт в контексте социальной защиты и развития социального предпринимательства: правовой опыт Англии / О.Н. Петюкова, А.И. Райлян // Legal Concept. – 2019. – Т. 18. – №.4. – С. 90-98.
3. Tang, H.W. Charitable Organizations in Singapore: From Clan Based to State Facilitated Endeavors / H.W. Tang // Nonprofit Policy Forum. – Vol.13. – №1. – 2022. – pp. 49-68. – DOI:10.1515/npf-2021-0032.

4. Chia, A. Social entrepreneurship in obesity prevention: A scoping review / A. Chia, et al. // *Obesity Reviews*. – 2022. – Vol. 23. – №3. – pp. 1-10. – DOI:10.1111/obr.13378.
5. Gupta, P. Social entrepreneurship research: A review and future research agenda / P. Gupta, S. Chauhan, J. Paul, M.P. Jaiswal // *Journal of Business Research*. – 2020. – №113. – pp. 209-229. – DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.03.032.
6. Hlady-Rispal, M. Deconstructing the way in which value is created in the context of social entrepreneurship / M. Hlady-Rispal, V. Servantie // *International Journal of Management Reviews*. – 2018. – №1. – pp. 62-80. – DOI: 10.1111/ijmr.12113.
7. Калиниченко, Д.В. Правовое положение субъектов социального предпринимательства в Российской Федерации и зарубежных странах: дисс. ... канд. юрид. наук / Д.В. Калиниченко. – Саратов, 2019. – 229 с.

References:

1. Borzaga, C. Social enterprise as a bottom-up dynamic: part 1. – The reaction of civil society to unmet social needs in Italy, Sweden and Japan / C. Borzaga, et al. // *International Review of Sociology*. – 2016. – 26:1. – P. 1-18. – DOI: 10.1080/03906701.2016.1148332.
2. Petjukova, O.N. Ustanovlenie invalidnosti kak juridicheskij fakt v kontekste social'noj zashhity i razvitiya social'nogo predprinimatel'stva: pravovoj opyt Anglii / O.N. Petjukova, A.I. Rajljan // *Legal Concept*. – 2019. – Т. 18. – №4. – S. 90-98.
3. Tang, H.W. Charitable Organizations in Singapore: From Clan Based to State Facilitated Endeavors / H.W. Tang // *Nonprofit Policy Forum*. – Vol.13. – №1. – 2022. – pp. 49-68. – DOI:10.1515/npf-2021-0032.
4. Chia, A. Social entrepreneurship in obesity prevention: A scoping review / A. Chia, et al. // *Obesity Reviews*. – 2022. – Vol.23. – №3. – pp. 1-10. – DOI:10.1111/obr.13378.
5. Gupta, P. Social entrepreneurship research: A review and future research agenda / P. Gupta, S. Chauhan, J. Paul, M.P. Jaiswal // *Journal of Business Research*. – 2020. – №113. – pp. 209-229. – DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.03.032.
6. Hlady-Rispal, M. Deconstructing the way in which value is created in the context of social entrepreneurship / M. Hlady-Rispal, V. Servantie // *International Journal of Management Reviews*. – 2018. – №1. – pp. 62-80. – DOI: 10.1111/ijmr.12113.
7. Kalinichenko, D.V. Pravovoe polozhenie sub#ektov social'nogo predprinimatel'stva v Rossijskoj Federacii i zarubezhnyh stranah: diss. ... kand. jurid. nauk / D.V. Kalinichenko. – Saratov, 2019. – 229 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Әсел Мұхаметбекқызы Уәлиева – Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының докторанты, ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі, e-mail: assel_ualieva@mail.ru.

Уалиева Асель Мухаметбековна – докторант Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, магистр национальной безопасности и военного дела, e-mail: assel_ualieva@mail.ru.

Ualiyeva Assel Mukhametbekovna – doctoral student of the Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Master of National Security and Military Affairs, e-mail: assel_ualieva@mail.ru.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯ, ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ҚҰҚЫҒЫ / УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО / CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY, PENAL LAW

УДК 343.24.01
МРНТИ 10.77.31

М.Г. Ажибаев

*Академия правоохранных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан,
г. Косшы, Республика Казахстан*

ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЛИЦ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ФИНАНСИРОВАНИЕ ТЕРРОРИЗМА И ЭКСТРЕМИЗМА: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОТЕЧЕСТВЕННОГО И МЕЖДУНАРОДНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Аннотация. Терроризм и экстремизм на сегодняшний день являются одними из основных угроз международной стабильности и национальной безопасности практически всех стран мира, в связи с чем, работа по их уничтожению и подрыву экономической составляющей их деятельности является важной задачей для правоохранных и специальных органов и служб.

Отечественным законодателем принимаются меры по противодействию данному явлению, одной из которых является подготовка и принятие соответствующей нормативной базы.

Анализ положений национального законодательства показал, что некоторые нормы носят репрессивный характер, противоречащий принципам справедливости и законности, закрепленным в Конституции Республики Казахстан.

Данные нормы создают некоторые риски нарушения прав человека и могут негативно отразиться на имидже Казахстана, как демократического и правового государства.

В этой связи, первоочередной задачей отечественного научного сообщества является выработка эффективных предложений по соблюдению указанных принципов и повышению уровня защиты прав человека в вопросах противодействия проявлениям экстремизма и терроризма в обществе.

В статье рассматриваются некоторые проблемные вопросы соблюдения прав граждан в рамках привлечения лиц к ответственности за финансирование терроризма и экстремизма, а также предлагаются меры по реализации принципов справедливости и законности в рамках уголовного процесса и назначения наказания.

Ключевые слова: права человека; уголовное правонарушение; государство; законодательство; наказание; экстремизм; терроризм; финансирование.

М.Г. Әжібаев

*Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы,
Қосшы қ., Қазақстан Республикасы*

ТҰЛҒАЛАРДЫ ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация. Терроризм мен экстремизм бүгінгі күні әлемнің барлық дерлік елдерінде халықаралық тұрақтылық пен ұлттық қауіпсіздіктің негізгі қатерлерінің бірі болып табылады, осыған байланысты, олардың көзін жою және олардың қызметінің экономикалық құрамдас бөлігіне нұқсан келтіру жұмысы құқық қорғау және арнайы органдар мен қызметтердің басты міндеті болып табылады.

Отандық заң шығарушы осы құбылысқа қарсы іс-қимыл бойынша шаралар қабылдауда, олардың бірі тиісті нормативтік базаны дайындау және қабылдау болып табылады.

Ұлттық заңнаманың ережелерін талдау кейбір нормалардың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген әділеттілік пен заңдылық принциптеріне қайшы келетін, репрессивті сипатқа ие екенін көрсетті.

Мұндай нормалар адам құқықтарының бұзылу тәуекелдерін туғызады және Қазақстанның демократиялық және құқықтық мемлекет ретіндегі имиджіне нұқсан келтіру мүмкін.

Осыған байланысты, отандық ғылыми қоғамдастықтың бірінші кезектегі міндеті қоғамда экстремизм мен терроризм көріністеріне қарсы іс-қимыл мәселелерінде көрсетілген қағидаттарды сақтау және адам құқықтарын қорғау деңгейін арттыру бойынша тиімді ұсыныстар әзірлеу болып табылады. Мақалада терроризм мен экстремизмді қаржыландырғаны үшін тұлғаларды жауапқа тарту шеңберінде азаматтардың құқықтарын сақтаудың кейбір проблемалық мәселелері қарастырылады, сондай-ақ қылмыстық процесс және жаза тағайындау аясында әділеттілік пен заңдылық қағидаттарын іске асыру бойынша шаралар ұсынылады.

Түйінді сөздер: адам құқықтары; қылмыстық құқық бұзушылық; мемлекет; заңнама; жаза; экстремизм; терроризм; қаржыландыру.

M.G. Azhibayev

The Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Koshy c., the Republic of Kazakhstan

ISSUES OF BRINGING PERSONS TO RESPONSIBILITY FOR THE FINANCING OF TERRORISM AND EXTREMISM: LEGAL ASPECTS OF DOMESTIC AND INTERNATIONAL LEGISLATION

Abstract. Terrorism and extremism today are among the main threats to international stability and national security of almost all countries of the world, therefore, the work to destroy them and undermining their economic component is the main task of law enforcement and special agencies and services.

The domestic legislator is taking measures to counteract this phenomenon, one of which is the preparation and adoption of an appropriate legal framework.

However, as the analysis of the provisions of national legislation has shown, some norms are repressive in nature, which contradicts the principles of justice and legality enshrined in the Constitution of the country.

Such an approach creates some risks of human rights violations, undermines the image of Kazakhstan as a democratic and legal state.

In this regard, the primary task of the native scientific community is to develop effective proposals for the implementation of these principles and to increase the level of human rights protection in countering manifestations of extremism and terrorism in society.

The article discusses some problematic issues of respect for the rights of citizens in the framework of bringing persons to responsibility for the financing of terrorism and extremism, and also suggests measures to implement the principles of justice and legality in the criminal process and sentencing.

Keywords: human rights; criminal offense; state; legislation; punishment; extremism; terrorism; financing.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_16

Введение. Противодействие национальной и религиозной нетерпимости, разжиганию розни и терроризма являются одним из основных направлений деятельности отечественной правоохранительной системы.

В первую очередь, это связано с повышенной общественной опасностью данных преступлений, угрозой гибели граждан, ростом тяжких и особо тяжких преступлений,

нарушением установленного в стране правопорядка и пр.

Для обеспечения необходимого уровня правопорядка используются различные инструменты принуждения, в том числе привлечение к установленной отечественным законодательством ответственности за совершенные правонарушения.

Вопросы привлечения к ответственности за терроризм и экстремизм в Республике

Казахстан (далее – РК) необходимо изучать сквозь призму достаточности принимаемых мер и жесткости санкций к виновным лицам (наказание).

Наказание в криминологии признается одним из элементов противодействия преступной деятельности, направленным на соблюдение принципов справедливости и законности, которые должны быть соблюдены при привлечении лица к уголовной и другим видам ответственности за совершенное деяние, тем самым, соблюдая баланс интересов личности и государства, обеспечивая права граждан в уголовном процессе.

Решение столь сложной задачи по сохранению баланса интересов обусловлено не только теоретическим, но и практическим значением, что придает изучению данного вопроса особую актуальность.

Основная часть. В уголовном праве преступление и наказание – это исходные категории. Их тесная связь четко выражена в положениях: «преступно то, что наказуемо», «наказуемо то, что преступно».

В определении наказания как «меры принуждения» отражена, в первую очередь, его функция («принуждение к правопорядку»), а в характеристике наказания как «принудительной меры» – механизм его реализации, который обеспечивается законом (Уголовным, Уголовно-процессуальным, Уголовно-исполнительным кодексами) [1, 352 стр.].

Для осуществления этих функций в Уголовном кодексе РК (далее – УК РК) закреплены основания привлечения к уголовной ответственности, определено, какие опасные для личности, общества или государства деяния являются уголовными правонарушениями (преступлениями или уголовными проступками), установлены виды наказаний и иные меры уголовно-правового воздействия за их совершение.

В пунктах 30 и 39 статьи 3 УК РК закреплен перечень статей, отнесенных к террористическим (ст.ст. 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 и 270) и экстремистским преступлениям (ст.ст. 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (частями второй и третьей) и 405).

Согласно статье 12 Закона РК от 28 августа 2009 года N191-IV «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма» (далее – Закон), одним из оснований для включения организации или физического лица в перечень организаций и лиц, связанных с финансированием терроризма и экстремизма, является вступивший в законную силу приговор суда РК о признании физического лица виновным в совершении экстремистского и (или) террористического преступлений.

При внесении лица в данный перечень все его финансовые активы замораживаются, источники дохода подпадают под постоянный контроль со стороны уполномоченного органа в рамках реализации положений приказа Министра финансов РК от 4 декабря 2015 года №613 «Об утверждении Правил выплаты средств физическому лицу, включенному в перечень организаций и лиц, связанных с финансированием терроризма и экстремизма, для обеспечения своей жизнедеятельности».

При этом, данное действие ограничивает права граждан, предусмотренные статьями 18 и 26 Конституции РК.

В соответствии со статьей 19 Уголовного процессуального кодекса РК от 4 июля 2014 года №231-V, каждый гражданин считается невиновным, пока его виновность в совершении уголовного правонарушения не будет доказана в предусмотренном Кодексом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда.

В Конституции страны данный принцип закреплен в качестве базового при отправлении правосудия.

Анализ положений профильного Закона и норм УК РК с учетом требований уголовно-процессуального законодательства показал, что основанием для включения в список лиц, связанных с финансированием терроризма и экстремизма должно являться наличие приговора суда по конкретному делу, доказанного факта совершения финансовой поддержки экстремистской и/или террористической деятельности.

В статье 258 УК РК установлена ответственность за финансирование

террористической или экстремистской деятельности и иное пособничество терроризму либо экстремизму.

Соответственно, включение лица в перечень организаций и лиц, связанных с финансированием терроризма и экстремизма, будет логично, когда оно осуждено по статье 258 УК РК.

В подобном подходе принцип презумпции невиновности будет применен справедливо.

Аналогичная практика закреплена в Федеральном Законе *Российской Федерации* от 7 августа 2001 года №115 ФЗ «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма».

Особенностью законодательства *Англии* в сфере установления ответственности за финансирование экстремистской деятельности является отсутствие специализированного законодательства в области противодействия экстремизму.

Ответственность за финансирование террористической деятельности и оказания иной материальной помощи террористам закреплена в разделах части 3 Закона Великобритании «О терроризме» от 2000 года.

Так, например, раздел 15 части 3 данного Закона гласит, что лицо совершает преступление, если: приглашает другого для предоставления денег или иного имущества для целей терроризма; получает деньги или другое имущество в целях терроризма; предоставляет деньги или другое имущество в целях терроризма. Во всех перечисленных случаях, лицо должно знать или предполагать, что денежные средства или другое имущество будут или могут быть использованы в целях терроризма¹.

Главной особенностью законодательства *США*, направленного на борьбу с экстремистскими преступлениями, является организация противодействия экстремизму только через борьбу с терроризмом

как наиболее опасным проявлением экстремистской деятельности.

В США отсутствует четко кодифицированное законодательство, которое регламентирует ответственность за преступления экстремистской направленности, однако существует ряд законов, запрещающих возможные экстремистские проявления.

Глава 113В титула 18 Свода законов США содержит четыре раздела, касающихся финансирования террористической деятельности: 2332D (Финансовые операции), 2339А (Оказание материальной поддержки террористам), 2339В (Оказание материальной поддержки или предоставление ресурсов иностранным террористическим организациям), 2339С (Запреты против финансирования терроризма).

Так, раздел 2339В гласит, что те, кто сознательно оказывают материальную поддержку или предоставляют ресурсы для иностранной террористической организации, или пытаются это сделать или договорились об этом, должны быть подвержены наказанию в виде штрафа или тюремного заключения на срок до 20 лет, или обоим видам наказания².

Описанный круг правонарушений в США и Великобритании схож с кругом преступных деяний, охватываемых отечественным законодательством.

В статье 29 Всеобщей декларации прав человека (принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 г.) закреплено, что «При осуществлении своих прав и свобод каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе»³.

В нормах действующего отечественного законодательства в качестве оснований

¹ Terrorism Act 20th July 2000 (UK Public General) // The National Archives [Electronic resource] – Access mode: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents> (Access data: 03.03.2022).

² Title 18 – Crimes and criminal procedure // FindLaw [Electronic resource] – Access mode: <http://www.codes.lp.findlaw.com/uscode/18/I> (Access data: 03.03.2022).

³ Всеобщая декларация прав человека: принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 дек. 1948 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O4800000001> (дата обращения: 01.03.2022).

ограничения прав граждан выступают охрана демократических ценностей, провозглашенных в Конституции страны и закрепленных в ряде других нормативных правовых актов для сохранения стабильности и безопасности общества.

Актуальным, в данном контексте, считаем мнение К. Экштайна по поводу ограничения прав граждан, который выделяет три основных условия: а) необходимость; б) пригодность; в) соразмерность, тем самым, поднимая вопрос о злоупотреблениях ограничений конституционных прав и свобод человека и гражданина со стороны государства.

Под «злоупотреблением» понимается чрезмерное вмешательство в права и свободы. В то же время, не исключены ситуации, когда даже допустимое с точки зрения критериев необходимости и пригодности ограничение прав может быть антиконституционным исходя из принципа соразмерности. Под «несоразмерностью» понимается несоответствие тяжести воздействия на конституционные права и свободы тем или иным общественным интересам, в отношении которых допускается то или иное нарушение [2].

В ряде постановлений Конституционного Совета РК отмечено, что права и свободы человека гарантируются государством в пределах, установленных Конституцией и соответствующими ей нормативными правовыми актами, и являются основополагающими при разработке и принятии законов и иных нормативных правовых актов, определяющих условия и порядок осуществления этих прав и свобод. Указанное правило является концептуальной основой действующего права Казахстана⁴.

Выводы. Изучение результатов практики по рассматриваемому вопросу указывает на коллизию между нормами УК РК и профильного Закона, когда гражданин

привлекается к ответственности без осуждения за преступление, предусмотренное статьей 258 УК РК.

Осуждение по другим статьям УК РК, признанных экстремистскими или террористическими, по нашему мнению, не должно служить автоматическим основанием для включения в указанный перечень и наложения, связанных с этим санкций. В противном случае происходит нарушение ряда конституционных положений.

Можно констатировать, что выбранный подход по включению лиц, осужденных за экстремистские и террористические преступления в перечень организаций и лиц, связанных с финансированием терроризма и экстремизма, не соотносится с концептуальными основами уголовного процесса.

Таким образом, статья 12 Закона требует пересмотра с целью недопущения фактов нарушения прав граждан, вовлеченных в орбиту уголовного преследования и соблюдения конституционных принципов при отправлении правосудия.

Учитывая вышеизложенное, предлагается подпункт 3 пункта 4 статьи 12 Закона изложить в следующей редакции:

4. «Основаниями для включения организации или физического лица в перечень организаций и лиц, связанных с финансированием терроризма и экстремизма, являются:

3) вступивший в законную силу приговор суда Республики Казахстан о признании физического лица виновным в совершении экстремистского и (или) террористического преступлений, связанных с финансированием экстремизма и (или) терроризма».

Данное положение позволит отечественному правоприменителю при отправлении правосудия соблюсти принципы справедливости и законности, как одних из главных положений демократического Казахстана.

⁴ Об официальном толковании пункта 2 статьи 18 Конституции Республики Казахстан и проверке на соответствие Конституции Республики Казахстан Закона Республики Казахстан «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных незаконным путем, и финансированию терроризма»: нормативное постановление Конституционного Совета от 20 авг. 2009 г. №5 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/S090000005_ (дата обращения: 03.03.2022).

Список использованной литературы:

1. Коллектив авторов. Уголовное право. Общ. часть: учеб. пособие / под общ. ред. В.А. Уткина, А.В. Шеслера. – Томск, 2016. – 600 с.
2. Экштайн, К. Основные права и свободы по российской Конституции и Европейской конвенции: учеб. пособие для вузов [Электронный ресурс] / К. Экштайн. – М.: Nota Bene, 2004. – 496 с. – Режим доступа: <http://lawlibrary.ru/izdanie50667.html> (дата обращения: 01.03.2022).

References:

1. Kollektiv avtorov. Ugolovnoe pravo. Obshh. chast': учеб. posobie / pod obshh. red. V.A. Utkina, A.V. Sheslera. – Tomsk, 2016. – 600 s.
2. Jekshtajn, K. Osnovnye prava i svobody po rossijskoj Konstitucii i Evropejskoj konvencii: учеб. posobie dlja vuzov [Jelektronnyj resurs] / K. Jekshtajn. – M.: Nota Bene, 2004. – 496 s. – Rezhim dostupa: <http://lawlibrary.ru/izdanie50667.html> (data obrashhenija: 01.03.2022).

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Марат Геннадийұлы Әжібаев – Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының ведомствоаралық ғылыми-зерттеу институты құқық қорғау қызметінің проблемаларын зерттеу және зерттеулерді үйлестіру орталығының жетекші ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: rezervist@bk.ru.

Ажибаев Марат Геннадьевич – ведущий научный сотрудник Центра координации исследований и изучения проблем правоохранительной деятельности Межведомственного научно-исследовательского института Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, магистр юридических наук, e-mail: rezervist@bk.ru.

Azhibayev Marat Gennadievich – Leading Researcher at the Center for Coordination of Research and Study of Law Enforcement Issues of the Interdepartmental Research Institute of the Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Master of Law, e-mail: rezervist@bk.ru.

УДК 343.3/7
МРНТИ 10.77.51

К.Ж. Баетов

*Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан,
г. Косшы, Республика Казахстан*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОРМ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЯ ТРЕБОВАНИЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ОПАСНЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОБЪЕКТОВ: ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ И ЗАРУБЕЖНЫЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. Проблемы соблюдения промышленной безопасности на опасных производственных объектах всегда актуальны, так как от ее состояния и противоаварийной устойчивости объектов зависит не только надежное обеспечение общества и государства всеми видами ресурсов и продукции, но и поддержание нормальных условий для жизнедеятельности граждан страны, сохранение окружающей среды.

Правовые основы обеспечения промышленной безопасности, прежде всего, должны быть направлены на недопущение и предупреждение аварий на опасных объектах.

В статье автором проведен анализ норм отечественного и зарубежного законодательства в сфере уголовной ответственности за нарушения правил безопасности на различных объектах производства.

Принимая во внимание, что в развитых странах установлены единые стандарты соблюдения требований промышленной безопасности для всех отраслей производства, а также усилена ответственность работодателей, в целях усовершенствования профилактической роли предлагается новая редакция статьи 281 Уголовного кодекса Республики Казахстан, соответствующая не только современным тенденциям развития промышленности в Казахстане, но и криминогенной ситуации в данной сфере.

Ключевые слова: промышленная политика; промышленная безопасность; опасный производственный объект; Министерство по чрезвычайным ситуациям; работодатель; работник; владелец; должностное лицо; специальный субъект.

Қ.Ж. Баетов

*Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы,
Қосшы қ., Қазақстан Республикасы*

ҚАУІПТІ ӨНДІРІС ОБЪЕКТІЛЕРІНДЕ ӨНЕРКӘСІПТІК ҚАУІПСІЗДІК ТАЛАПТАРЫН БҰЗҒАНЫ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚ НОРМАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация. Қауіпті өндірістік объектілерінде өнеркәсіптік қауіпсіздікті сақтау мәселесі барлық уақытта өзекті болып табылады, өйткені оның ахуалынан және объектілердің аварияларға қарсы тұрақтылығы мен төтенше жағдайларға төзімділігінен қоғам мен мемлекетті ресурс пен өнімдердің барлық түрлерімен сенімді қамтамасыз ету ғана емес, сондай-ақ азаматтардың қалыпты өмір сүруі мен қоршаған ортаны сақтауды қамтамасыз ету туындайды.

Өнеркәсіптік қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құқықтық негіздері ең алдымен қауіпті объектілердегі жазатайым оқиғаларды болдырмауға және олардың алдын алуға бағытталуы тиіс.

Мақалада автор әртүрлі өндірістік объектілерде қауіпсіздік ережелерін бұзғаны үшін қылмыстық жауаптылық саласындағы отандық және шетелдік заңнамаларға талдау жүргізген.

Дамыған елдерде барлық салалар үшін өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарын сақтаудың бірыңғай стандарттары белгіленгендігін, сондай-ақ жұмыс берушілердің жауаптылығы күшейтілгендігін ескере келе, профилактикалық рөлін жетілдіру мақсатында Қазақстан өнеркәсібінің қазіргі заманғы даму тенденцияларына ғана емес, сонымен бірге осы саладағы криминогендік жағдайға сай келетін Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 281-бабының жаңа редакциясы ұсынылып отыр.

Түйінді сөздер: өнеркәсіптік саясат; өнеркәсіптік қауіпсіздік; қауіпті өндірістік объект; Төтенше жағдайлар министрлігі; жұмыс беруші; қызметкер; иесі; лауазымды тұлға; арнайы субъект.

K.Zh. Baetov

*The Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan,
Kosshy c., the Republic of Kazakhstan*

IMPROVING THE NORMS OF CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATIONS OF INDUSTRIAL SAFETY REQUIREMENTS OF HAZARDOUS PRODUCTION FACILITIES: DOMESTIC AND FOREIGN ASPECT

Abstract. The issues of industrial safety of hazardous production facilities are always relevant, since not only reliable provision of society and the state with all types of resources and products depends on the state of industrial safety of facilities, their emergency resistance, but also the maintenance of normal conditions for the life of citizens of the country, the preservation of the environment.

The legal basis for ensuring industrial safety, first of all, should be aimed at preventing accidents at hazardous facilities.

In the article, the author analyzes the norms of domestic and foreign legislation in the field of criminal liability for violations of safety rules at various production facilities.

Taking into account that in developed countries uniform standards of compliance with industrial safety requirements for all industries have been established, as well as the responsibility of employers has been strengthened, in order to improve the preventive role, a new version of Article 281 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan is proposed, corresponding not only to current trends in the development of industry in Kazakhstan, but also to the criminogenic situation in this area.

Keywords: industrial policy; industrial safety; hazardous production facility; Ministry of Emergency Situations; employer; employee; owner; official; special entity.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_22

Введение. Развитие промышленного производства, как часть экономической деятельности страны, одновременно служит одним из основных источников опасности.

Несовершенство технологических процессов, износ оборудования, использование в качестве сырья горючих, токсических веществ, некомпетентность, неправомерные действия некоторых руководителей и персонала, а также владельцев опасных производственных объектов (далее – ОПО) выступают основными причинами различных угроз опасности на производстве.

Так, история помнит прорывы плотины Кызылагашского водохранилища в Алматинской области в 2010 году и дамбы Сардобинского водохранилища на границе Туркестанской области и Узбекистана в 2020 году, в результате которых погибли и получили ранения люди, пострадали населенные пункты, была утрачена собственность и имущество граждан.

Крупным чрезвычайным происшествием стала авария, связанная с выбросом

метана, произошедшая 7 ноября 2021 года в Карагандинской области на шахте «Абайская», в результате которой погибли шесть шахтеров, двое получили травмы.

Соблюдение и поддержание должного уровня промышленной безопасности (далее – ПБ) является ключевой задачей не только собственника и руководства, но и непосредственных исполнителей.

Внимание общества постоянно сконцентрировано на проблемах безопасности в производстве, что обусловлено инцидентами, авариями и катастрофами техногенного характера с серьезными последствиями и жертвами людей.

В 2021 году в стране на ОПО зарегистрировано 18 аварий, что в сравнении с аналогичным периодом 2020 года меньше на 25%. Пострадали 16 человек, из них девять погибли. Опасность возникновения аварий на производстве по-прежнему остается на высоком уровне. За последние пять лет наблюдается рост аварий на 30%. За этот период на предприятиях произошло

Норма УК РК	2017	2018	2019	2020	2021
Нарушение правил безопасности на объектах использования атомной энергии (ст. 276 УК РК)	0	0	1	0	0
Нарушение правил безопасности при ведении горных и строительных работ (ст. 277 УК РК)	26	26	24	29	81
Нарушение правил безопасности на взрывоопасных объектах (ст. 281 УК РК)	0	1	0	0	0
Нарушение правил обращения с радиоактивными веществами, отходами, ядерными материалами (ст. 285 УК)	0	1	1	0	0
Нарушение правил безопасности при строительстве, эксплуатации или ремонте магистральных трубопроводов (ст. 354 УК РК)	0	3	0	2	0

Таблица 1.

125 аварий, пострадали 110 человек, погибли 53¹.

В связи с участвовавшими уголовными правонарушениями в сфере промышленности возникают новые уголовно-правовые вопросы, требующие своего разрешения. Вопросы уголовно-правовой охраны конституционного права человека на труд в условиях, отвечающих требованиям промышленной безопасности продолжают оставаться актуальными в свете перспективного обсуждения принципиально новой редакции Уголовного кодекса Республики Казахстан (далее – УК РК), в необходимости принятия которой сомневаться уже не приходится.

Основная часть. Изучение практических материалов показывает, что криминогенная ситуация в рассматриваемой сфере обусловлена, прежде всего, с увеличением объема и темпов производства, связанных с рисками, в связи с чем, необходим более жесткий контроль со стороны государства в отношении источников повышенной опасности.

В данном направлении нормы уголовного права, как один из эффективных инструментов воздействия на социальное поведение, играют важную роль. Нормы УК РК имеют необходимый потенциал для обеспечения промышленной безопасности и эксплуатации

ОПО, однако должной реализации на практике пока не нашли.

Под аварией понимается разрушение сооружений и технических устройств, неконтролируемые взрывы или выбросы опасных веществ², а основной целью промышленной безопасности (далее – ПБ) является предотвращение и минимизация последствий аварий на таких объектах.

За последние 5 лет в Казахстане практически «нулевая» регистрация уголовных правонарушений в сфере соблюдения требований ПБ (таблица 1).

Анализ судебно-следственной практики показывает, что за 2021 год по статье 277 УК РК из 81 зарегистрированных уголовных правонарушений окончено производством – 21 (25,9%); направлено в суд – 6 (7,4%); прекращено по нереабилитирующим основаниям – 15 (18,5%); прекращено по реабилитирующим основаниям – 59 (72,8%)³.

На наш взгляд, низкая эффективность данных уголовно-правовых норм заключается, в том числе, и в неопределенности некоторых положений.

Вопросы ответственности за указанные деяния в теории не достаточно исследованы, в связи с чем, совершенствование уголовного законодательства в данной сфере является проблемным. Перед

¹ Глава МЧС заявил о постоянном выявлении нарушений требований безопасности на объектах АМТ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.google.com/amp/s/rus.azattyq.org/amp/31557910.html> (дата обращения: 16.01.2022).

² О гражданской защите: Закон Республики Казахстан от 11 апр. 2014 г. №188-V ЗРК [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z140000188> (дата обращения: 17.01.2022).

³ О зарегистрированных уголовных правонарушениях: Форма отчета №1-М ИС «АРМ ЕРДР».

законодателем стоит цель – создание четких правовых барьеров, исключающие угрозу нарушения промышленной безопасности, что свидетельствует о необходимости выработки научно обоснованных рекомендаций.

В стране, на сегодняшний день, работают более 230 тыс. ОПО. С ростом темпов развития промышленности количество подконтрольных объектов ежегодно увеличивается.

Согласно Закону РК «О промышленной политике» от 27 декабря 2021 года *промышленная политика* основывается на принципах справедливого распределения благ и обязанностей при ее реализации, баланса стратегических интересов государства, общества, промышленных предприятий и др.⁴

Вопросы промышленной безопасности регулируются также Законом «О гражданской защите» от 11 апреля 2014 года №188-V, Правилами постановки на учет и снятия с учета опасных производственных объектов и опасных технических устройств (приказ МЧС РК от 29 сентября 2021 г. №485), Правилами обеспечения промышленной безопасности и идентификации опасных производственных объектов (приказ МИР РК от 30 декабря 2014 г. №343) и др.

Обеспечение промышленной безопасности является необходимым условием развития экономики страны. Нарушение законодательства в этой сфере влечет ответственность.

Рассмотрим практику некоторых зарубежных стран по обсуждаемому вопросу.

Так, Правительство США напоминает работодателям, что последствия, вытекающие из нарушений техники безопасности работниками, не ограничиваются гражданско-правовыми денежными штрафами, взимаемыми Управлением по охране труда и здоровья (OSHA) и особыми требованиями по снижению опасности. Они также могут привести к уголовной ответственности в соответствии с Законом о безопасности и гигиене труда⁵.

В частности, 24 ноября 2020 года прокурор США в Западном округе Пенсильвании

возбудил уголовное дело против строительного подрядчика в связи с предполагаемой его неспособностью защитить рабочего от опасностей, связанных с траншеями. Работодатель оспаривает решение OSHA и, связанные с ним гражданско-правовые санкции, но уголовное обвинение было предъявлено, несмотря на продолжающееся разбирательство.

Глава 15 Закона об охране труда, 29 USC §666(e) устанавливает уголовное наказание против «любого работодателя, который умышленно нарушает» стандарт OSHA, в результате которого погибает или умирает работник. Однако работодатели должны помнить, что простого вынесения OSHA «умышленного» предупреждения в связи со смертью работника недостаточно для установления уголовной ответственности, поскольку умышленность предполагаемого нарушения должна быть доказана «вне разумных сомнений» в ходе уголовного разбирательства. Но если это будет доказано, работодатель может быть оштрафован и/или ему грозит тюремное заключение.

В Канаде в контексте уголовной ответственности за смерть и травмы на рабочем месте организации или лицу, допустившему преступную небрежность при управлении работой других лиц могут быть предъявлены несколько обвинений. Например, «Преступная халатность, повлекшая смерть» (ст. 220 УК Канады).

Преступление в виде преступной небрежности, повлекшей смерть в контексте охраны труда и техники безопасности, требует доказательства вне разумного сомнения следующих элементов:

- нарушение юридической обязанности (т.е. обязанности в соответствии с разделом 217.1 УК, вытекающей из провинциального/федерального закона, включая законодательство о безопасности на рабочем месте, или общего права);

⁴ О промышленной политике: Закон Республики Казахстан от 27 дек. 2021 г. №86-VII ЗПК [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000086> (дата обращения: 17.01.2022).

⁵ Construction Industry Employers, Take Heed: «Willful» OSHA Violations May Lead to Criminal Penalties. – Monday, December 14, 2020 [Electronic resource] – Access mode: <https://www.natlawreview.com/article/construction-industry-employers-take-heed-willful-osh-violations-may-lead-to> (Access data: 18.01.2022).

- нарушение представляет собой бессмысленное или безрассудное пренебрежение к жизни и безопасности других;

- в результате погиб человек;

- действие или бездействие, составляющее нарушение правовых обязанностей, повлекшее смерть лица.

Наказание максимальное в виде пожизненного заключения для физического лица, в случае организации – штраф на усмотрение суда.

Требование о том, чтобы поведение обвиняемого (включая бездействие) демонстрировало бессмысленное или безрассудное пренебрежение жизнью или безопасностью других лиц, было истолковано Верховным судом Канады, как означающее «явное существенное отклонение от того, что разумно предусмотрительный человек сделал бы в тех же обстоятельствах»⁶.

Интересным представляется также опыт *Российской Федерации*.

До мая 2018 года статья 217 УК РФ называлась «*Нарушение правил безопасности на взрывоопасных объектах*».

Особенностью этой статьи являлось установление ответственности не только за наступление, но и за *возможность наступления последствий* в результате нарушения ПБ на взрывоопасных объектах, что объясняется высокой степенью вероятности наступления вредных последствий в результате нарушений указанных правил.

Субъектом преступления являлся, как должностное лицо, так и любой другой работник, производственная деятельность которого связана со взрывоопасным объектом.

В настоящее время данная статья называется «*Нарушение требований промышленной безопасности опасных производственных объектов*», в ней расширена сфера ее действия на все опасные производственные объекты, а не только на взрывоопасные.

Ряд российских ученых, к примеру, Н.Г. Кутын, В.С. Сердюк, И.А. Игнатович, Е.В. Бакико, Е.Э. Мелещенко, В.В. Кулешов обоснованно делают вывод, что промышленная безопасность является составной частью

национальной безопасности (представляет собой состояние защищенности от аварий и инцидентов и их последствий для целого ряда субъектов, прямо не связанных с эксплуатацией конкретного объекта, обеспеченной системой норм, стандартов и требований в *различных отраслях промышленной, производственной или хозяйственной деятельности*).

Это и обуславливает комплексный характер промышленной безопасности ОПО, как правового института, поскольку в нем органично переплетаются национальные, технологические, территориальные и иные интересы личности, общества и государства [1]; [2].

Общественная опасность рассматриваемого преступления заключается в подрыве общественной безопасности РФ, причинении смерти человеку или крупного ущерба собственнику, либо в создании угрозы наступления смерти человека.

Основным объектом преступления является общественная безопасность, урегулированная правилами безопасности на ОПО, под которыми в соответствии со статьей 2 Закона РФ «О промышленной безопасности опасных производственных объектов» от 21 июля 1997 года понимаются предприятия или их цехи, участки, площадки, а также иные объекты, указанные в законе.

Факультативными объектами могут быть жизнь человека, отношения собственности. В квалифицированном и особо квалифицированном составах преступления жизнь человека – дополнительный объект посягательства.

Объективная сторона составов преступления выражается в форме действия или бездействия.

Причинение по неосторожности смерти человека выражается в лишении жизни потерпевшего в процессе осуществления виновным профессиональной деятельности в результате нарушений требований ПБ.

Субъективная сторона преступления характеризуется виной в форме умысла или неосторожности.

⁶ Criminal liability for workplace deaths and injuries – Criminal Code Offences and their Application by the Courts [Electronic resource] – Access mode: <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/other-autre/westray/p2.html> (Access data: 18.01.2022).

В первом случае, виновное лицо осознает, что нарушает требования ПБ на ОПО, предвидит возможность наступления в результате этого крупного ущерба и, хотя не желает, но сознательно допускает его наступление либо относится к этому безразлично.

Во втором случае, виновное лицо не предвидит возможности наступления крупного ущерба в результате своего поведения, хотя при необходимой внимательности и предусмотрительности должно было и могло предвидеть последствия.

Сравнительный анализ этих норм показывает, что в новой редакции статьи 217 УК РФ законодателем исключена ответственность за *возможность наступления последствий* в результате нарушения требований (правил) безопасности, что является поводом для научной дискуссии.

В частности, в работах доктора юридических наук, заслуженного деятеля науки РФ А.С. Михлина, доктора юридических наук, заслуженного юриста РФ А.А. Тер-Акопова говорится о том, что «степень вероятности наступления таких последствий на взрывоопасных объектах чрезвычайно высокая, поэтому закон предусматривает ответственность за сам факт нарушения производственно-технических правил, если даже оно не повлекло каких-либо последствий, хотя и при условии, что такие последствия могли наступить» [3, 491 стр.].

Наблюдается тенденция распространения требований промышленной безопасности для всех отраслей производства, как единых норм, а также усиления ответственности работодателей.

Анализ уголовно-правовых норм российского законодательства в области соблюдения требований промышленной безопасности показал, что, в целом, они коррелируют с нормами отраслевого законодательства.

При этом, хоть российский законодатель и усовершенствовал данную норму, определив в ней единый состав уголовного правонарушения в сфере промышленной безопасности, однако вопросы усиления персональной уголовной ответственности владельцев и/или руководителей требуют доработки.

Обобщая нормы законодательства ряда государств об ответственности за нарушение требований охраны труда с точки зрения субъективной стороны деяния, можно отметить мнение Н.Н. Хилтунова, который справедливо отмечал: «Отсутствие указания на неосторожную форму вины в уголовных законах говорит о том, что законодатели этих стран при конструировании состава преступления исходят из обязанности специального субъекта предвидеть последствия своего поведения, что обусловлено способом законодательного описания этого преступления» [4, 42 стр.].

Некоторые аспекты совершенствования УК РК.

Необходимо отметить, что помимо вышеперечисленных причин чрезвычайных происшествий к ослаблению государственного регулирования в области промышленной безопасности привели также и реформы регуляторной системы и меры по сокращению требований для бизнеса.

В теории уголовного права, например, разделяем позицию доктора юридических наук, профессора С.М. Рахметова о том, что чрезмерно мягкие санкции также являются причиной недостижения целей наказания [5].

С точки зрения практики, Министр по чрезвычайным происшествиям РК Юрий Ильин справедливо констатирует следующее: «Отсутствие должной ответственности за нарушение законодательства негативно отражается на превентивных мерах в области контроля и надзора, что формирует у проверяемых субъектов чувство безнаказанности».

«Периодические изменения базовых принципов государственного регулирования проводят равным образом для всех сфер контроля и надзора, но при этом не учитывают *степень вероятности причинения* вреда жизни или здоровью человека, окружающей среде в результате деятельности ОПО.

На практике деятельность уполномоченного органа в области ПБ и его территориальных подразделений излишне зарегламентирована, а их полномочия ограничены детализированными нормами НПА. Это приводит к недостаточности принимаемых

мер по предупреждению или ликвидации вредного воздействия опасных производственных факторов», – заявил министр⁷.

Как отмечает доктор юридических наук, профессор И.Ш. Борчашвили чаще всего нарушения выражаются в бездействии – необорудование, необеспечение рабочих мест средствами очищения воздуха (вентиляция), несоблюдение температурных и иных параметров, отсутствие надлежащего контроля за работой оборудования, несоблюдение требований по обеспечению производства при проектировании, непринятие мер, необходимых для технического перевооружения и т.д. [6].

Кроме того, нарушение может совершаться и путем действия – пользование неисправных приборов и оборудования, допуск лиц, не имеющих права работы на данном участке производства, нетрезвое состояние персонала, курение вне установленных мест и т.д. Все эти обстоятельства являются по сути общими для любой отрасли производства. Поэтому, вполне закономерно, что российский законодатель определил единый состав уголовного правонарушения в сфере промышленной безопасности.

Полагаем, что такой подход, с некоторыми доработками, можно рассмотреть и в Казахстане.

К примеру, в вопросах усиления уголовной ответственности за нарушение требований ПБ, прежде всего, следует строго соблюдать конституционные нормы, а также нормы трудового законодательства, и обратиться к другой, системообразующей норме уголовного законодательства – статье 156 УК РК «Нарушение правил охраны труда», которая может послужить основой нововведения в статью 281 УК РК, которая станет единой нормой, предусматривающей ответственность за нарушения промышленной безопасности в целом на всех ОПО.

Выводы. На основании конституционной нормы, гарантирующей право каждого на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены (п. 2 ст. 24 Конституции РК), а также трудового законодательства в соответствии с которым работодатель (владелец, собственник, учредитель, руководитель) *обязан* обеспечивать работникам условия труда⁸ в целях усиления уголовной ответственности владельцев и руководителей за нарушения требований ПБ предлагается изменить название статьи 281 УК РК на «Нарушение правил обеспечения промышленной безопасности опасных производственных объектов», предусмотрев часть 4 *со специальным субъектом* в редакции:

«4. Деяния, предусмотренные частями первой, второй и третьей настоящей статьи, совершенные лицом, на котором лежали обязанности организации и обеспечению соблюдения требований промышленной безопасности – наказываются...».

Таким образом, в связи с участвовавшими чрезвычайными происшествиями на ОПО в разрезе динамичного роста промышленности, в Казахстане необходимо совершенствовать и национальное законодательство. Разделяем мнение ученых [7], о необходимости оперативного внедрения на ОПО безопасных технологий, отвечающих всем современным требованиям, обновления материально-технической базы, прекращения использования устаревшего и исчерпавшего нормативный срок службы оборудования.

Считаем, что введение предлагаемой новой статьи в УК РК будет способствовать соблюдению правил промышленной безопасности и недопущению аварийных ситуаций на опасных производственных объектах.

⁷ Глава МЧС заявил о постоянном выявлении нарушений требований безопасности на объектах АМТ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.google.com/amp/s/rus.azattyq.org/amp/31557910.html> (дата обращения: 16.01.2022).

⁸ Трудовой кодекс Республики Казахстан: от 23 нояб. 2015 г. №414-V ЗРК [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (дата обращения: 18.01.2022).

Список использованной литературы:

1. Кутын, Н.Г. Административно-правовой режим промышленной безопасности опасных производственных объектов в РФ: дисс. ... докт. юрид. наук / Н.Г. Кутын. – М. 2013. – 420 с.
2. Промышленная безопасность опасных производственных объектов: учеб. пос. / В.С. Сердюк и др. – Минобрнауки России, ОмГТУ. – Омск, 2019. – 115 с.
3. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации; ответ. ред. В.И. Радченко; науч. ред. А.С. Михлин в соавторстве с А.А. Тер-Акоповым. – Спарк, М. – 2000. – 862 с.
4. Хилтунов, Н.Н. Уголовная ответственность за нарушение требований охраны труда: дисс. ... канд. юрид. наук / Н.Н. Хилтунов. – М. 2015. – 205 с.
5. Рахметов, С.М. Некоторые проблемы совершенствования норм Уголовного кодекса об ответственности за экологические уголовные правонарушения / С.М. Рахметов // Вестник права Республики Казахстан «Zanger». – 2018. – №10. – С. 51-55.
6. Борчашвили, И.Ш. Комментарий к УК РК: Особенная часть. Т. 2. / И.Ш. Борчашвили. – А.: Жеті Жарғы. – 583 с.
7. Москаленко, В.Н. Промышленная безопасность. Общие требования промышленной безопасности, установленные федеральными законами и иными нормативными правовыми актами Российской Федерации / В.Н. Москаленко, В.М. Корнев, Р.А. Марченко. – 2014. – 120 с.

References:

1. Kut'in, N.G. Administrativno-pravovoj rezhim promyshlennoj bezopasnosti opasnyh proizvodstvennyh ob#ektov v RF: diss. ... dokt. jurid. nauk / N.G. Kut'in. – M. 2013. – 420 s.
2. Promyshlennaja bezopasnost' opasnyh proizvodstvennyh ob#ektov: ucheb.pos. / V.S. Serdjuk i dr. – Minobrnauki Rossii, OmGTU. – Omsk, 2019. – 115 s.
3. Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii; otvet. red. V.I. Radchenko; nauch. red. A.S. Mihlin v soavtorstve s A.A. Ter-Akopovym. – Spark, M. – 2000. – 862 s.
4. Rahmetov, S.M. Nekotorye problemy sovershenstvovanija norm Ugolovnogo kodeksa ob otvetstvennosti za jekologicheskie ugolovnye pravonarusheniya / S.M. Rahmetov // Vestnik prava Respubliki Kazahstan «Zanger». – 2018. – №10. – S. 51-55.
5. Borchashvili, I.Sh. Kommentarij k UK RK: Osobennaja chast'. T. 2. / I.Sh. Borchashvili. – A.: Zheti Zharгы. – 583 s.
6. Hiltunov, N.N. Ugolovnaja otvetstvennost' za narushenie trebovanij ohrany truda: diss. ... kand. jurid. nauk / N.N. Hiltunov. – M. 2015. – 205 s.
7. Moskalenko, V.N. Promyshlennaja bezopasnost'. Obshhie trebovanija promyshlennoj bezopasnosti, ustanovlennye federal'nymi zakonami i inymi normativnymi pravovymi aktami Rossijskoj Federacii / V.N. Moskalenko, V.M. Kornev, R.A. Marchenko. – 2014. – 120 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Қанат Жамалханұлы Баетов – Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының ведомствоаралық ғылыми-зерттеу институты қылмыстық саясат және криминология проблемаларын зерттеу орталығының жетекші ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының кандидаты, e-mail: nuri170104@mail.ru.

Баетов Канат Жамалханович – ведущий научный сотрудник Центра исследования проблем уголовной политики и криминологии Межведомственного научно-исследовательского института Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, кандидат юридических наук, e-mail: nuri170104@mail.ru.

Baetov Kanat Zhamalkhanovich – Leading Researcher of the Center for the Study of Problems of Criminal Policy and Criminology of the Interdepartmental Research Institute of the Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Law, e-mail: nuri170104@mail.ru.

Y.N. Baigundinov¹, D.P. Potapov², A.K. Kambarov¹

¹*Alikhan Bokeikhan University, Semey c., the Republic of Kazakhstan,*

²*Gorno-Altai State University, Gorno-Altaysk c., the Russian Federation*

PERSONALITY TYPOLOGY OF MOTHERS WHO KILL THEIR NEWBORN CHILDREN

Abstract. In the article, the authors provide an analysis of the murder of a newborn child by mothers, as well as crime in this area, in general. Study of the personality of the criminal is importance of the article. One of the most difficult problems studied by humanity is the mystery of the nature of man himself. The study of the personality of the criminal is a complex problem, its research is carried out by personologists, sociologists, psychologists, teachers, legal scholars and others. The point of this issue lies in the majority of serious problems of mankind: poverty of the bulk of the population, the widespread use of drug and alcohol addiction, cruelty and indifference of the population to the problems of others. The possibility of eliminating the above problems will depend on how widely and comprehensively the problem of the criminal's personality will be studied. The authors highlight the following motives of mothers who kill their newborn children, which underlie criminal behavior and crime itself: socio-economic, socio-psychological, including both violent-selfish and frivolously irresponsible and other determinants of personality.

Keywords: newborn child; social status; mother-killer; socio-economic; frivolously irresponsible; pregnancy; addiction; alcoholism.

Е.Н. Байгундинов¹, Д.П. Потапов², А.Қ. Қамбаров¹

¹*Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы*

²*Горно-Алтайск мемлекеттік университеті, Горно-Алтайск қ., Ресей Федерациясы*

ЖАҢА ТУҒАН БАЛАСЫН ӨЛТІРЕТІН АНАЛАР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ

Аннотация. Мақалада авторлар жаңа туған баланы анасының өлтіруіне және жалпы осы саладағы қылмыстылыққа талдау жасайды. Қылмыскердің жеке басын зерттеу маңызды мәнге ие болады. Адамзат зерттейтін проблемалардың ең күрделісі – адамның табиғатының құпиялығы. Қылмыскердің жеке басын зерттеу кешенді мәселе болып табылады, оны зерттеумен персонологтар, әлеуметтанушылар, психологтар, педагогтар, құқықтанушылар және басқалар айналысады. Бұл мәселенің өзектілігі адамзаттың көптеген елеулі мәселелерінен тұрады: халықтың көпшілігінің кедейшілігі, нашақорлық пен маскүнемдіктің кеңінен таралуы, халықтың басқалардың мәселелеріне қатыгездігі мен немқұрайлылығы. Қылмыскердің жеке басының мәселесі қаншалықты кең және жан-жақты зерттелуіне байланысты, жоғарыда көрсетілген мәселелерді жою мүмкіндігі болады. Авторлар өздерінің жаңа туған балаларын өлтіретін аналардың, қылмыстық мінез-құлықтың және қылмыстың өзінде жатқан мынадай уәждерін атап көрсетеді: әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-психологиялық, оған зорлық-зомбылық-өзімшілдік, сондай-ақ жауапсыз және өзге де жеке детерминанттар кіреді.

Түйінді сөздер: жаңа туылған бала; әлеуметтік мәртебе; өлтіруші ана; әлеуметтік-экономикалық; жауапсыздық; жүктілік; нашақорлық; маскүнемдік.

Е.Н. Байгундинов¹, Д.П. Потапов², А.Қ. Қамбаров¹

¹Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан

²Горно-Алтайский государственный университет, г. Горно-Алтайск, Российская Федерация

ТИПОЛОГИЯ ЛИЧНОСТИ МАТЕРЕЙ, УБИВАЮЩИХ СВОИХ НОВОРОЖДЕННЫХ ДЕТЕЙ

Аннотация. В статье авторами проведен анализ убийства матерью новорожденного ребенка, как и преступности в этой сфере, в целом. Немаловажное значение приобретает изучение личности преступника. Из проблем, изучаемых человечеством, самой сложной является загадка природы самого человека. Изучение личности преступника является комплексной проблемой, ее исследованием занимаются персониологи, социологи, психологи, педагоги, правоведы и другие. Острота данного вопроса заключается в большинстве серьезных проблем человечества: нищета основной массы населения, широкое распространение наркомании и алкоголизма, жестокость и равнодушие населения к проблемам других. От того, насколько широко и всесторонне будет изучена проблема личности преступника, будет зависеть возможность устранения вышеуказанных проблем. Авторы выделяют следующие мотивы матерей, убивающих своих новорожденных детей, лежащие в основе преступного поведения и самой преступности: социально-экономические, социально-психологические, включающие в себя как насильственно-эгоистические, так и легкомысленно-безответственные и иные детерминанты личности.

Ключевые слова: новорожденный ребенок; социальный статус; мать-убийца; социально-экономический; легкомысленно-безответственный; беременность; наркомания; алкоголизм.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_30

Introduction. In the criminological analysis of the murder of a newborn child by a mother, as well as crime in general, the study of the personality of the offender becomes of no small importance. Of all the problems studied by mankind, the most difficult is the mystery of the nature of man himself. The study of personality is a complex problem; its research is carried out by personologists, sociologists, psychologists, teachers, lawyers and others. The severity of this problem is explained by the majority of serious ailments of mankind: the poverty of the majority of the population, the large spread of drug addiction and alcoholism, the cruelty and callousness of the population to the problems of others. The elimination of the aforementioned ailments of mankind will most likely depend on how well the problem of personality is studied.

A special task in the study of this problem is faced by jurists, who, in order to correctly assess the actions of a particular person, need to link the social, moral, psychological and other aspects of his behavior into a single whole.

As noted above, modern society is experiencing a crisis in all respects, as a result of which all social groups are experiencing the heavy pressure of the crisis. Women are especially vulnerable to the negative pressure of socio-economic

problems, as a result of which there are tendencies towards their deviant behavior.

It seems appropriate to consider the personality of a woman in labor (puerperal) who kills her newborn child in relation to the causes and conditions of such behavior, because in order to understand the characteristics of any behavior, including criminal, it is necessary to study the motivational aspects of the personality.

Personality analysis is also important for revealing the nature of the causes of crimes. If we imagine criminal behavior and the circumstances that give rise to it in the form of a chain, then it is the personality that is its first and absolutely necessary link. It cannot be otherwise, since only a person is the bearer of the causes of criminal acts, their source, she decides whether to be him or not. This is what creates the basis on which the possibility of bringing a person to criminal liability is built. Knowledge of personal characteristics of criminals is also necessary for effective crime prevention, primarily individual, the essence of which is to identify and eliminate those negative factors that are contained in the individual, that is, to change her views, orientations, attitudes. If the cause of the commission of a crime in the personality, then it is necessary to establish in it not just

all its properties and features, but only those that are associated with the crime, that is, those that have criminogenic significance [1, 21 p.].

The essence of personality consists of two aspects: inter-individual, which is manifested in the social activity of a person and intra-individual, expressing the inner life of the individual and manifesting itself in its social orientation. Such a system of properties consists of several elements, which together form what is commonly called the personality structure. At the internal level, the personality structure is a combination of elements of its social orientation, showing the attitude of a person to the main types of his social activity. At the external level, the main structural elements of the personality include its real manifestations in the main activities, which are fixed in the social status and social functions. Thus, in the structure of personality there are the following elements:

1. Social status, which includes a set of features that reflect a person's place in the system of social relations (sex, age, marital status, level of education, social group belonging, etc.).
2. Social functions expressed through indicators of real manifestations of personality in the main areas of activity (professional and labor, socio-cultural, social and domestic).
3. Moral and psychological attitudes that reflect a person's attitude to his manifestations in the main types of activity (attitude to general civil duties, state bodies, law, public order, job, family, etc.).

Each newborn baby is carefully checked at birth for signs of problems or complications¹.

Thus, the identity of a criminal is the broadest and most capacious concept that expresses the social essence of a person, complex set of characteristics characterizing him, properties, connections, relationships, his moral and spiritual world, taken in development, in interaction with social and individual living conditions and to some extent determined the commission of a crime [2, 29 p.].

In order to obtain the most complete and reliable information about the identity of women who killed their newborn children during childbirth or immediately after it, we studied 45 criminal cases of 2017-2021.

The results of the study made it possible to identify not only specific features for mothers who kill newborns, but also to provide a number of recommendations for improving the prevention of this type of crime.

The well-known criminologist Ferry E. pointed out the special spread of newborn murders where an increase in the population entailed difficulties in its nutrition, that is, economic reasons are of great importance in this case. On small islands with limited means of nutrition, the murder of a newborn was established as if by law [3, 47 p.].

The main attention in a comprehensive study of the personality of the criminal (mother who kills her newborn child) is focused on their typology, based on the motivational sphere. This typology is necessary to improve the effectiveness of the preventive activities of prevention subjects, and it is also useful, in our opinion, when imposing punishment for the murder of a mother of her newborn child.

Main part. Before proceeding to the typology of the personality of criminals (in the context of the problem under study), it is necessary to give a criminological characterization of the personality of such criminals.

As we have already noted, the criminological analysis of personality is based on the analysis of personality structure, which includes social status, social functions, moral and psychological attitudes. In turn, the personality structure is inextricably linked with the structure of crimes committed by these individuals. That is, in the light of the problem we are studying the structure of the personality (of the mother who kills her newborn child) is interconnected with the structure of the murder of a newborn child by the mother. Due to the fact that we considered the structure of the mother's murder of a newborn child in the previous paragraph, on the basis of the study, in order to avoid repetition, we will draw brief conclusions regarding the personality structure of the criminals we are interested in.

At the same time, in our opinion, it is necessary to clarify that this personality structure is not absolute, it has a generalized character. Since the personality of a person, including the personality of a criminal is a multifaceted concept and setting

¹ Assessments for Newborn Babies [Electronic resource] – Access mode: <https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=assessments-for-newborn-babies-90-P02336> (Access data: 28.02.2022).

clear boundaries in its study is impossible. This conclusion was made by us on the basis that the personality of a person has not been yet fully identified by personologists. In terms of social status, i.e. socio-demographic personality characteristics of mothers who kill their newborns, it is important to note the following:

1. Age: 20-35 years.
2. Relationship status: single.
3. Level of education: Secondary School.
4. A native of rural areas.
5. From a low income family.
6. Belongs to a social group: employed, student or unemployed.
7. Intensity of criminal activity: not convicted.

Because of the mental derangement a few days later, she became sick at her job and she was admitted to a hospital in Varaždin. The doctors found that she had recently given birth. Due to her health condition and the fact that they knew nothing about the child, the doctors informed the police. When the police went to search her house, they found the dead body of a newborn baby. This case contains elements of neonaticide and infanticide which is described as a killing in Article 112 of the Croatian Criminal code. Croatian Criminal code does not differ neonaticide and infanticide. This is one criminal act². This example once again confirms the vulnerability of women who have given birth in connection with the environment.

		2017	2018	2019	2020	2021
Minors		9	0	0	0	0
Unemployed		37	7	22	13	1
Knowledge:	secondary or secondary professional	37	2	14	13	22
	high	0	1	0	0	0
Age:	16-17	10	5	0	0	0
	18-20	8	0	0	0	13
	21-29	10	7	9	13	0
	30-39	12	0	13	0	9
Students of secondary vocational schools		0	0	0	0	12

These data are of great criminological significance, as they show which social strata and groups the killer mothers belong to and guide the search and identification of such criminogenic factors. Significant criminological significance in considering the identity of mothers who kill their newborn children is data on the marital status of criminals, their material support, place of residence and other demographic indicators.

Social functions are the real social roles of an individual, determined by his position in the system of existing social relations, belonging to certain social groups, relationships and interactions with other people, institutions and organizations in various spheres of public life [4, pp. 22-28].

In Dubrava, near Varaždin, Croatia, a young woman at 28 years of age has given birth to a baby in a family home in mid-February this year.

A person performs many social roles. In the family, where the mother-killer is, she can also be a sister, daughter, granddaughter, possibly a wife or mother. The social roles in the public and domestic spheres of life of mother-killers are also diverse, they can be both social activists and outsiders, but invariably one rule is that each social role is conditioned by three positions that are important for each individual and play an important role in their life. These positions are established by three groups of subjects that determine the scenario for the proper behavior of their members; such subjects include firstly, the state, which determines the behavior of an individual through a system of official instructions expressed in the form of laws and by-laws. Secondly, a society that establishes the rules of conduct encouraged by public opinion, norms of behavior based on moral, ethical, religious and other canons. Thirdly, by informal struc-

² Mother killed her newborn baby [Electronic resource] – Access mode: <https://www.peertechzpublications.com/articles/FST-5-113.php> (Access data: 01.03.2022).

tures (family, leisure groups, groups of colleagues etc.) in the form of unwritten rules of conduct their social expectations.

Based on the data of our research, the most significant influence on mothers who kill their newborns is exerted by the attitudes caused by the third group, since the vast majority of mothers-killers emotionally depend on their environment. Individual consciousness, including the personality of the criminal, is largely formed under the influence of the collective consciousness. This is due to the peculiarities of the life of a group or team in which their members are in constant communication. Relations between members of the group, assessment of various social factors and events are inevitably expressed in an emotional form. The group constantly condemns or approves, rejoices or resents and therefore, the general mood and opinion act as the main spiritual formations that are transmitted to its members.

In this case, the family is of particular importance since the formation of personality especially in the early stages of an individual's life is closely related to the unconscious choice of a behavior model that occurs under the influence of the immediate environment. Firstly, the child imitates only some of the external features of a person whom he involuntarily chooses as a role model and then deep identification of one's «I» with the personality of the chosen model. At the same time such psychological traits as kindness and gentleness or cruelty and rudeness, masculinity or weakness of will, good manners or insolence are borrowed. Such «getting into character» is corrected by the attitude of others to the chosen behavior model [1, pp. 154-155].

Moral and psychological attitudes reflect the inner life of the criminal. Criminologists studying moral and psychological attitudes most fully determine the causal complex of committing a particular crime including the murder of a newborn child by a mother.

Under the psychological side of this characteristic we understand the description of the inner life of the criminal that is formed under certain conditions. The psychological structure of the personality includes, first of all, socially conditioned features determined both by the individual characteristics of mental processes and by acquired ex-

perience. These properties include the orientation of the personality, its moral qualities, knowledge, skills, habits, the level of personal culture. In addition, the psychological culture of the individual includes the individual characteristics of individual mental processes (memory, thinking, emotions, will) as well as temperament, sometimes pathological changes in the psyche.

With a special focus on moral, ideological and moral features and properties of a person. The most common characteristic of mother who kill their newborns are egoism often turning into egocentrism in which all behavior of a person is subject only to his interests and desires:

1. The lack of compassion for a newborn baby.
2. The lack of a sense of motherhood.
3. Primitivism of needs, narrowness of interests, the absence of truly cultural interests.
4. A position of self-justification resulting from an egoistic orientation associated with a tendency to blame others for what happened.
5. Inability to find the optimal way out of the current situation that meets the requirements of the Law and society.

Of course, not all of the above mentioned characteristics are found in mothers who kill their newborn children in a complex, in some cases there are a combination of only a part of such features is possible.

To characterize the personality of a criminal, intellectual, emotional and volitional characteristics are of considerable importance. The intellectual properties characteristic of mother-killers include a low level of mental development, narrowness of views and interests, insufficient body of knowledge, lack of life experience, or life experience based on the experience and knowledge which are prestigious for the microenvironment of criminals we study. The vast majority of murderous mothers have normal mental development. As emotional characteristics of mothers who kill their newborn children we can distinguish a low degree of emotional excitability, lethargy of feelings, and temperament close to melancholy. The volitional properties of murderous mothers are characterized by the ability to consciously regulate their activities by the ability to accept and implement decisions taken to achieve the intended goal.

However, the volitional properties of mother-killers are heterogeneous, depending on the will power of all mother-killers they can be divided into two groups. The first group can be characterized as possessing strong willed qualities, focused on satisfying their needs, regardless of possible public censure or approval. The second group is characterized by weak will, pliability, and inability to resist the influence of others who condemn extramarital pregnancy and believe that «such a shame must be avoided in any way».

The above-mentioned personality traits of mothers who murder their newborn children are not an exhaustive list, each personality is individual, these features are characteristic features of mothers who murder, but there may be cases when not all features can be attributed to one or another woman who killed her newborn child.

Based on the above, it can be concluded that the personality of the mother-killer is characterized by the following features that distinguish them from law-abiding citizens and from other criminals. Such features include a weak ability to adapt, increased anxiety, impulsivity, aggressiveness, isolation, reaching alienation, inability to use positive experiences (both her own and others) and forecast the future.

In addition, when considering the structure of personality, it is necessary to consider the motivational sphere. Since, according to Professor V.V. Luneeva «the motivational sphere is the «center» of the internal structure of the personality, integrating its activity» [5].

Memphis Police say Brandon Isabelle, the father of 2-day-old Kennedy Hoyle, has been charged with two counts of first-degree murder, murder in the perpetration of aggravated kidnapping, and tamper/fabricating evidence in connection with the deaths of Kennedy and her mother, Danielle Hoyle³.

It is possible to distinguish the following motivations of mothers who kill their newborn children, which are the basis of criminal behavior and criminality: socio-economic, socio-psychological, including both forcibly selfish and frivolously irresponsible and other determinants of personality.

Socio-economic motives are the most significant for making a decision to take action, in partic-

ular, for making a mother's decision to kill her newborn child. Depending on the economic situation of a woman who wants to kill her newborn child and her personal characteristics, the following socio-economic motives can be distinguished:

- satisfaction of absolute, that is, the most necessary, vital needs. Such needs are the need to eat, sleep, and drink. As a rule, a person who finds himself in a position where he needs to take care of his daily food forgets about any human values, he faces one task – to get food for himself. In the conditions of the modern Republic of Kazakhstan, in our opinion, there is no need to talk about such a motive as satisfaction of absolute needs, when describing a killer mother. Although such a motive is becoming widespread in conditions of war and mass poverty;

- satisfaction of «relative needs» arising in the conditions of socio-economic differentiation of the population and people comparing their situation with the situation of others. This motive for the murder of a newborn child by a mother is the most widespread. A woman, being in an unwanted pregnancy, realizes that in the event of the birth of a child, her living conditions will worsen, and therefore gets rid of it. For this conclusion, the social status of a pregnant woman does not matter at all. Since the birth of an unwanted child, who is rejected by a woman's inner circle, both in a full and, especially, in an incomplete family, will affect the financial situation of a woman;

- achieving one's ideal is a certain material standard (super-wealth) or a social standard (penetration into the upper strata of society), which the mother-killer is focused on. This motive is characteristic of women who are ready to marry a rich, wealthy man, or a man from «high» society by any means, and an unwanted child acts as an obstacle in achieving this goal.

Based on the motives that guide mothers who kill their newborn children, it is possible to identify the most common types of personalities of such murderous mothers. The necessity of this step was noted by K.E. Igoshev – «it is through typologization that a kind of personality model is created. The establishment of a person's compliance with this model should indicate that he belongs to a certain type of personality» [6].

³ Father of missing newborn charged with murder [Electronic resource] – Access mode: <https://www.wavy.com/news/national/father-of-missing-newborn-charged-with-murder/> (Access data: 03.03.2022).

In this regard, V.N. Burlak wrote that the practical significance of the conclusions arising from the theoretical analysis will be significant if we move from the concept of «criminal personality» to such a category as «typology of criminal personality». Ultimately, the activity of individual crime prevention depends on the development of the typology of the criminal's personality, which is the basis of the methodology for predicting criminal behavior and the application of differentiated and individualized preventive measures and legal impact [7, 173 p.].

In the legal literature, you can find many options for typologizing the personality of a criminal, this is primarily due to the fact that various branches of law, solving one task – the fight against crime, use their inherent methods. Thus, the criminal-legal typologization is subordinated to the task of individualization of responsibility, the penal-executive one is the correct organization of the execution of punishment, the criminological one is designed to reflect the causes and conditions of criminal behavior and contribute to the elimination of these causes and conditions. All of the above typologization options cannot coincide, but they must be compatible, since they pursue one goal – the fight against crime.

In our opinion, it is necessary to dwell in more detail on the criminological typologization of the personality of the group of criminals in question, since the main purpose of this study is to analyze the causal complex of the murder of newborns, and on the basis of this research to develop conceptual proposals for improving measures to prevent the murder of newborn children.

Recently, in the criminological literature, the greatest emphasis has been placed on the characterization of certain motives of deviant behavior and social orientation. The specifics of the motivational sphere of mothers who kill their newborn children largely help to explain the types of mothers-killers of newborns, which were identified and described by E.B. Kurguzkina [8, pp. 91-93]:

Asocial (marginal, lumpenized) type, which includes women leading an antisocial, often homeless lifestyle, engaged in vagrancy, begging, abusing alcoholic beverages, engaging in casual sexual relations.

Frivolously conformal type, characterized by apparent external well-being, which does not portend the commission of a crime or offense. This type includes minors or very young women who are initially under excessive guardianship and even parental pressure.

Consistently malicious type, which includes women who already have children, are married, or have a partner. Of all the categories of infanticide, they are distinguished by the greatest awareness and premeditation of their actions.

Of course, the typology developed by E.B. Kurguzkina covers the most common and generalized behavioral characteristics, but since each individual is endowed with many features expressed to varying degrees, they are usually described as belonging to one type or another, since in each particular case, despite belonging to any type, an individual may have some characteristics of another type. Nevertheless, the typologization of personal characteristics significantly helps in planning preventive activities [8, pp. 91-93].

It seems that it is necessary to dwell in more detail on the description of the characteristics of each of the selected types of mothers who kill their newborn children.

The asocial type can also be divided into the following characteristics, so this type includes negative-dismissive attitudes towards the human person and its most important benefits: life, health, bodily integrity, honor and dignity, including their own; individualistic-anarchic attitudes towards various social attitudes and prescriptions, including family, official, civil and other duties. Women belonging to this type are characterized by an apathetic attitude to everything around them, they belong to the poorest segments of the population, while not making any attempts to improve their situation. Their needs are limited by basic physiological needs, as a rule, the situation is aggravated by addiction to alcohol or narcotic substances. Such women perceive the child as a burden, their maternal feelings are atrophied, and in some cases they do not even know about the presence of such feelings, since they grew up in a similar environment and did not see maternal affection.

The frivolous-comfortable type is characterized by a frivolous attitude to social norms regulating behavior in society. In relation to the crime under

study, murderous mothers, referred to as a frivolously comfortable type, are characterized by a general positive orientation of actions. As already noted, this type includes young women who, freed from parental care, independently build their lives. As a rule, during this period, a woman, believing that she can manage her life at her own discretion, neglects the established norms of behavior. Get involved with unfamiliar people, mostly men. Such thoughtless actions (frivolous behavior), as a rule, lead to unwanted pregnancies. A young woman, in conditions of strict upbringing, cannot inform relatives about the situation that has arisen, she does not have sufficient knowledge about possible ways out of the situation, casual acquaintances, friends offer dubious ways to terminate pregnancy, as a result, trying to get out of the situation, such a woman resorts to possible methods, including the murder of her newborn child.

The consistently malicious type is distinguished by the fact that persons belonging to this type systematically violate the norms of moral and law. Such women initially decide to get rid of an unwanted child (women of this type should be criminally liable under Article 100 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan). Also, this type can include women with a low level of legal awareness, culture and education; characterized by cruelty, aggressiveness, isolation. Representatives of this type are able to adapt specific situations to their interests, for example, the existing opinion that pregnancy adorns a woman, as a result of jolt system, she becomes younger, pushes some

women not to perform abortions, and after giving birth, destroy the child as a means to achieve the desired results (used tube with cream). As already mentioned above, this type is distinguished by awareness and premeditation of their actions, and therefore, when choosing a punishment for the crimes they committed, it is necessary to take into account all the circumstances, since they can be held responsible for a simple premeditated murder. Thus, the reasons and conditions for such women who commit the murder of a newborn child are different from those of persons belonging to the other two types, and the forms of prevention must be chosen, those that are designed to prevent premeditated murders.

Conclusion. Summing up the above, it is possible to determine an approximate social portrait of a mother who kills her newborn child, as a rule, this is: a woman of 20-35 years old, with secondary education, a native of rural areas, has no previous criminal record, is engaged in low-skilled labor, or unemployed, possibly a student, is not married, does not have a healthy housing, material income is below the subsistence minimum, is in strict dependence on the situation. We can conclude that the identity of the mother-killer is characterized by the following features that distinguish them from law-abiding citizens and other criminals. Such features include weakness in adaptability, increased anxiety, impulsivity, aggressiveness, achieving isolation, inability to use positive experiences (both yourself and others), and inability to predict the future.

List of used literature:

1. Алимов, С.Б. Личность преступника / С.Б. Алимов, Г.Н. Борзенков, З.А. Вышинская, Н.Н. Кодрашков, и др.; ред. кол.: В.Н. Кудрявцев, Г.М. Миньковский, А.Б. Сахаров. – М.: Юрид. лит., 1975. – 272 с.
2. Сахаров, А.Б. Учение о личности преступника и его значение в профилактической деятельности органов внутренних дел: лекция / А.Б. Сахаров. – МВШМ МВД СССР, 1984. – 43 с.
3. Ferri, E. L'omicidio nell' antropologia criminale (Omicida nato e Omicida pazzo) / E. Ferri. – Torino, 1895. – 325 p.
4. Антонян, М.Ю. Социальная среда и формирование личности преступника (неблагоприятные воздействия на личность в микросреде) / М.Ю. Антонян. – Академия РИО МВД СССР: М., 1975. – 160 с.
5. Лунеев, В.В. Мотивация преступного поведения / В.В. Лунеев. – М., 1991. – 107 с.
6. Игошев, К.Е. Типология криминальной личности и мотивация преступного поведения / К.Е. Игошев. – Горький, 1974. – 55 с.

7. Криминология: учебник для юридических вузов; под ред. проф. В.Н. Бурлак, проф., академика В.П. Сальникова, проф., академика С.В. Степашина. – СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 1999. – 608 с.

8. Кургузкина, Е.Б. Предупреждение убийства матерью новорожденного ребенка (криминологические и уголовно-правовые аспекты) / Е.Б. Кургузкина. – М., 1999. – 151 с.

References:

1. Alimov, S.B. Lichnost' prestupnika / S.B. Alimov, G.N. Borzenkov, Z.A. Vyshinskaja, N.N. Kodrashkov, i dr.; red. kol.: V.N. Kudrjavcev, G.M. Min'kovskij, A.B. Saharov. – М.: Jurid. lit., 1975. – 272 с.

2. Saharov, A.B. Uchenie o lichnosti prestupnika i ego znachenie v profilakticheskoj dejatel'nosti organov vnutrennih del: lekcija / A.B. Saharov. – MVShM MVD SSSR, 1984. – 43 с.

3. Ferri, E. L'omicidio nell' antropologia criminale (Omicida nato e Omicida pazzo) / E. Ferri. – Torino, 1895. – 325 p.

4. Antonjan, M.Ju. Social'naja sreda i formirovanie lichnosti prestupnika (neblagoprijatnye vozdeystvija na lichnost' v mikrosrede) / M.Ju. Antonjan. – Akademija RIO MVD SSSR: М., 1975. – 160 с.

5. Luneev, V.V. Motivacija prestupnogo povedeniya / V.V. Luneev. – М., 1991. – 107 с.

6. Igoshev, K.E. Tipologija kriminal'noj lichnosti i motivacija prestupnogo povedeniya / K.E. Igoshev. – Gor'kij, 1974. – 55 с.

7. Криминология: учебник для юридических вузов; под ред. проф. В.Н. Бурлак, проф., академика В.П. Сальникова, проф., академика С.В. Степашина. – СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 1999. – 608 с.

8. Кургузкина, Е.Б. Предупреждение убийства матерью новорожденного ребенка (криминологические и уголовно-правовые аспекты) / Е.Б. Кургузкина. – М., 1999. – 151 с.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МƏЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Елдос Нағымбайұлы Байгундинов – Alikhan Bokeikhan University аға оқытушысы, құқықтану магистрі, e-mail: ben_semcity@mail.ru.

Байгундинов Ельдос Нағымбаевич – старший преподаватель Alikhan Bokeikhan University, магистр юриспруденции, e-mail: ben_semcity@mail.ru.

Baigundinov Yeldos Nagymbaevich – Senior Lecturer at Alikhan Bokeikhan University, Master of Law, e-mail: ben_semcity@mail.ru.

Дмитрий Петрович Потапов – Горно-Алтай мемлекеттік университетінің құқық, философия және әлеуметтану кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, e-mail: office@gasu.ru.

Потапов Дмитрий Петрович – доцент кафедры права, философии и социологии Горно-Алтайского государственного университета, кандидат юридических наук, e-mail: office@gasu.ru.

Potapov Dmitry Petrovich – Associate Professor of the Department of Law, Philosophy and Sociology of the Gorno-Altai State University, Candidate of Legal Sciences, e-mail: office@gasu.ru.

Азамат Қамбарұлы Қамбаров – Alikhan Bokeikhan University докторанты, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: aza_kambarov@mail.ru.

Қамбаров Азамат Қамбарұлы – докторант Alikhan Bokeikhan University, магистр юридических наук, e-mail: aza_kambarov@mail.ru.

Kambarov Azamat Kambaruly – doctoral student of Alikhan Bokeikhan University, Master of Law, e-mail: aza_kambarov@mail.ru.

ӘОЖ 343.85
МҒТАР 10.81.71

А.Б. Байсұлтанов

*Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы*

БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРУ ОРЫНДАРЫНАН, ҚАМАҚТАН НЕМЕСЕ КҮЗЕТТЕН ҚАШУДЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Қашудың қоғамдық қауіптілігі мынада: бұл әрекет бас бостандығынан айыру мекемелерінің қызметін тұрақсыздандыруға әкеледі және жазалау мақсаттарына қол жеткізуге кедергі келтіреді. Қылмыскерді жазалау мақсаттарының бірі ретінде түзету оның қайтадан қылмыс жасамауының кепілі екендігі анықталған.

Қашқан сотталған адам басқа сотталған адамдарға теріс әсер етеді және қылмыскерлерді іздеуге және ұстауға құқық қорғау органдары қызметкерлерінің едәуір материалдық қаражаты мен күштері тартылады.

Бас бостандығынан айырумен байланысты жазаларды орындайтын мекемелердің барлық бөліністері қызметкерлерінің дұрыс ұйымдасқан жұмысы мен өзара әрекеттестігі қашуды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды уақытылы анықтауға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, мақалада қашуды арнайы ескертудің негізгі шаралары, осы қылмыс түрінің жеке профилактикасын жетілдіру процесі мен бағыттары қарастырылған.

Түйінді сөздер: алдын алу; ескерту; сотталған; мекеме; тәрбиелеу; түзеу; криминология; арнайы профилактика.

А.Б. Байсұлтанов

*Актюбинский юридический институт имени М. Букенбаева Министерства внутренних дел
Республики Казахстан, г. Актюбе, Республика Казахстан*

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕР ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПОБЕГОВ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ, ИЗ-ПОД АРЕСТА ИЛИ ИЗ-ПОД СТРАЖИ

Аннотация. Общественная опасность побега заключается в том, что данное деяние ведет к дестабилизации деятельности учреждений лишения свободы и препятствует достижению целей наказания. Определено, что исправление преступника, как одна из целей наказания, является гарантией того, что он снова не совершит преступление.

Бежавший осужденный оказывает негативное влияние на других осужденных и привлекает к розыску и задержанию преступников значительные материальные средства и силы работников уголовно-исполнительной системы.

Правильно организованная работа в данном направлении и взаимодействие сотрудников всех подразделений учреждений, исполняющих наказания, связанных с лишением свободы, позволит своевременно выявить причины и условия, способствующие совершению побегов.

Также в статье рассматриваются основные меры специального предупреждения побегов, процесс совершенствования и направления индивидуальной профилактики данного вида преступления.

Ключевые слова: профилактика; предупреждение; осужденный; учреждение; воспитание; исправление; криминология; специальная профилактика.

A.B. Baisultanov

The Aktope Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, Aktope c., the Republic of Kazakhstan

ISSUES OF IMPROVEMENT OF MEASURES TO PREVENT ESCAPE FROM PLACES OF DEPARTMENT OF LIBERTY, FROM ARREST OR FROM DETENTION

Abstract. The public danger of escape lies in the fact that this act leads to destabilization of the activities of institutions of deprivation of liberty and hinders the achievement of the goals of punishment. It is determined that the correction of the offender, as one of the goals of punishment, is a guarantee that he will not commit a crime again.

An escaped convict has a negative impact on other convicts and attracts significant material resources and forces of employees of the penitentiary system to the search and detention of criminals.

Properly organized work in this direction and the interaction of employees of all departments of institutions executing sentences related to deprivation of liberty will allow timely identification of the causes and conditions conducive to escapes.

The article also discusses the main measures of special prevention of escapes, the process of improvement and direction of individual prevention of this type of crime.

Keywords: prophylaxy; prevention; convict; institution; education; correction; criminology; special prevention.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_39

Кіріспе. Бас бостандығынан айыру орындарынан, қамақтан немесе күзеттен қашу – бұл жазаны өтеуден жалтару. Қашу жалпы түзеу мекемелері үшін бірқатар жағымсыз салдарға әкеледі. Біріншіден, олар бас бостандығынан айыру мекемелерінің өмір салтын бұзады, екіншіден, жаңа қылмыстар жасалады, үшіншіден, қашу қашқынның жазасын ұзартуға әкеледі.

Бас бостандығынан айыру жазасына сотталған адамдардың жаңа қылмыс жасауының алдын алу – жаза мақсаттарының бірі болып табылады және арнайы алдын алу немесе арнайы (жеке) ескерту деп аталады. Осы мақсатқа оны іске асыру сатысында жетуді реттейтін қылмыстық-атқару заңнамасы сотталғандар арасында қылмыстардың алдын алуды түзеу қызметінің негізгі міндеттері қатарына қояды¹. Бұл сотталғандар арасындағы қылмыстардың алдын алуды түзеу мекемелерінің жетекші қызметтерінің бірі етіп санауға толық негізде мүмкіндік береді.

Осы қызметті ойдағыдай іске асыру түпнұсқасында бас бостандығынан айыру, қамақ немесе күзет орындарында ескерту

қызметінің шын мәнісіндегі мазмұны мен сипаты туралы дұрыс түсіну жатыр.

Негізгі бөлім. Қылмыстық-атқару құқығы теориясы және жаза атқару тәжірибесі криминология және қылмыстылыққа қарсы күресу тәжірибесі негізінде қалыптасқан «алдын алу» ұғымын пайдаланады. Криминологияда бұл мәселе бойынша біртұтас пікірлер болмағандықтан, қылмыстық-атқару құқығында да сотталғандар арасында қылмыстың алдын алу ұғымы тіптен әркелкі талқыланады [1].

«Алдын алу» криминологиялық ұғымының жалпы мағынасы мынаған саяды, ол жалпы ескерту бағыты негізінде өз жаратылысы бойынша әр түрлі, соның ішінде саяси, экономикалық, құқықтық, тәрбиелеу және т.б. шараларын тұтас жүйеге біріктіреді [2]. Белгілі поляк криминологы Б. Холыст айтқандай, «алдын алу» ұғымы қазіргі уақытта «қылмыс жасау себептері мен жағдайларын, сондай-ақ әлеуметтік патологияның өзге де көріністерін жоюға – тым болмаса жанама түрде – әсер ете алатын әртекті шараларды» қамтиды [3].

Егер қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу қылмыстық құқықтың міндеті болса, криминологиялық түсінігі оның негізгі

¹ Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 ж. 5 шілдедегі №234-V ҚРЗ [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234> (жүгінген күні: 13.02.2022).

мазмұны ретінде сотталғандарға жазалау арқылы тәрбиелеп ықпал етудің бүкіл процесі болады, өйткені жаза атқару бойынша өткізілетін шаралардың кез келгені тікелей немесе жанама жаңа қылмыстардың алдын алуға бағытталады. Сотталғандарды түзеуге арналған мекемелердегі алдын алу қызметін бұлайша түсіну оның шын мәнісіндегі ауқымы мен сипаты жөнінде толық көрініс бермейді. Оның үстіне, ол, арнайы ескерту міндеттерін ойдағыдай іске асыру үшін, сотталғандарға оларды түзеудің негізгі құралдарын қолдануды қамтамасыз ету жеткілікті деген қауіпті күмән туғызады.

Жеке алдын алу жұмысының бағыттарының бірі қылмыстық ойды дайындау мен іске асырудың алдын алу және жолын кесу болып табылады. Бұл әрекет қашуға бейім адамдарды есепке алудан басталады. Сотталғандарды қашуға бейім ретінде профилактикалық есепке қою мынадай белгілер бойынша жүргізіледі:

1. Бұрын бас бостандығынан айыру орындарынан, қамақтан, күзеттен қашу немесе жазасын өтеуден жалтару әрекеттері болған адамдар.

2. Тергеуден жасырынған адамдар.

3. Қашу ниетінің ауызша айтылуына байланысты.

4. Жаза мерзімінің ұзақтығына байланысты және басқа негіздер бойынша. Мұндай бөлу жедел-тәртіп қызметтерінің жұмысы үшін ыңғайлы, өйткені жеке-психологиялық және жеке ерекшеліктер (мінез, темперамент, бағыт ерекшеліктері) негізінде сотталушының мінез-құлқын болжауды қажет етпейді.

Қылмыскерді түзеу – оның қайтадан қылмыс жасамауының кепілі, екендігі күмән туғызбайды. Бірақ сотталған адамдарды түзеуден арнайы ескерту міндеттерінің шешілуін тәуелді етіп қоюмен келісуге болар ма екен?

Біріншіден, сотталғанды түзеу үшін уақыт қажет. Арнайы ескерту міндеттері сотталғандардың олар түзеу колонияларына келген алғашқы күнінен соңғы күніне дейін, яғни олар әбден әлеуметтік бұзылып келген сәтінен толық түзелгенге дейін, жаңа қылмыс жасауын болдырмауды болжайды.

Екіншіден, сотталған адамның жеке басы – бұл тек қылмыстық мінез-құлқтың бір ғана

детерминанты болып табылатынын естен шығармау қажет. Адамның жеке басының қылмыстық әдеттері байқалатын жағдайларды да қарастыру қажет. Ал бұл жағдайлар, дегенмен, адамның жеке басының қылмыстық әдеттері сияқты, көбіне жеке сипат алады. Тек бір ғана түзеу арқылы сотталған адамды қылмыс жасауын тоқтату екіталай.

Осы проблемамен айналысқан авторлардың зерттеулері куә болғандай, жазаға тарту алдын алудың тегіс қамти алатын құралы ретінде қарастырыла алмайды [4]. Көптеген сотталғандар, әсіресе бірнеше рет жазаларын өтеген, оған бірден көндігеді және ол өзінің үрейленген әсерін нақты көрсетпейді. Мұнымен қатар, қашудың көп бөлігі ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыруға, оларға қашқаны үшін жаза мерзімі тағы бірнеше жылға көбейетіні аса қатер туғызбайтын, адамдар жасайтынын да ескермей кетуге болмайды. Сондықтан арнайы ескерту міндеттерін жаза атқару барысында тек сазайын тарттыру элементтерін іске асыру арқылы шешуге болатынына сенуге болар ма екен.

Қазіргі уақытта арнайы ескерту қызметі де қолда бар ескерту сипатындағы арнайы құралдарды қолдану есебімен іске асырылады. Әдетте, алғашқылар қатарында сотталғандарды қадағалау аталады. Оны үнемі жеткілікті ұйымдастырылған деңгейде іске асыру өз уақытында бас бостандығынан айыру мекемелерінің қылмыстылық этимологиясында маңызды орын алатын тыйым салынған нәрселерді, ақшаны, спирт ішімдіктерін, есірткі заттарын, карта ойындарын және т.б. анықтауға мүмкіндік туғызады.

Дей тұрғанмен, мұндай көзқарас, сотталғандарды түзеу мекемелерінде алдын алу қызметінің мәнін толықтай білдірмейді. Қарсы жағдайда арнайы ескерту қызметінің негізгі мазмұны қылмысқа өсіп кетуі мүмкін әр түрлі мән-жайларды анықтауды құрайды деп танылады.

Сотталғандарды бас бостандығынан айыру мекемелерінде алдын алу қызметінің жалпы идеясы бірдей талқыланбау қажет. Бұл күрделі кешенді проблема, оның шешімі, бір жағынан, тәрбиелеп-сазайын тарттыру жағдайымен және оның негізгі элементтерін іске асырумен

байланысты, екінші жағынан сотталғандардың жаңа қылмыс, соның ішінде қашуды да, жасауына ықпал ете алатын нақты себептер мен жағдайларды анықтау және жою бойынша арнайы жұмысты жүргізуді болжайды.

Ю.М. Антонян «ескерту» және «профилактика» ұғымдарын салыстыра отырып, былай дейді: «Қылмыстардың профилактикасы ескерту жұмысының бөлігін, дәлірек айтқанда, мазмұны қылмыстылықтың себептері мен оған ықпал ететін, сондай-ақ нақты қылмыстардың және қылмыстылықтың кейбір түрлерінің себептері мен жағдайларын мақсатты түрде анықтау мен жою болып табылатын жағдайларды, құрайды» [5].

«Профилактика» ұғымының жалпы сипаттамасынан шыға отырып, сотталғандардың жаңа қылмыстар жасауына жол беретін нақты себептер мен жағдайларды анықтауға тікелей бағытталған мекемелердегі алдын алу қызметінің сол бөлігін профилактикалық қызмет ретінде қарастыру қажет.

Жасалған қашулар үшін жауаптылықтың біраз үлесі бас бостандығынан айыру мекемелеріне тиеді. Осы тұрғыда, қашу бірқатар түзеу мекемелерінде жасауға бейім сотталған адамдарды анықтау бойынша жұмыстары қанағатанарлықсыз қойылған және оларға профилактикалық әсер етуге тиісті көңіл бөлінбегенін айта кету қажет. Бас бостандығынан айыру мекемелерінде бұрын қашу жасаған адамдар түсетініне қарамастан, бұл мән-жай әрқашан әкімшілікке белгілі бола бермейді, мұндай адамдар әрқашан профилактикалық есепке қойыла бермейді және оларға тиісті қадағалау белгіленбейді.

Кейбір бас бостандығынан айыру мекемелерінің тәжірибесінде мынадай жағдайлар да кездеседі, қашу жасауға бейім сотталған адамдар есепке қойылады да, бірақ олармен әрі қарай ешқандай профилактикалық жұмыс жүргізілмейді және олардың тәртібін қадағалау үшін ешқандай шаралар қолданылмайды.

Криминологиялық мағынада тікелей профилактиканың мәні қашудың және басқа да қылмыстардың себептерін, олардың жасалуына ықпал ететін жағдайларды

анықтау және жоюға, осы қылмыстарды жасауы мүмкін адамдарды әшкерелеуге және олардың қылмыстық әрекеттерін болдыртпау мақсатында олармен жұмыс жүргізуге нақты және тікелей бағытталған ескерту қызметін ұйымдастыруда байқалады.

Бас бостандығынан айыру, қамақ немесе күзет орындарының профилактикалық қызметінде екі негізгі бағытты алып қарастыруға болады. Біріншіден, бұл нақты қылмыстық себептер мен жағдайларды анықтау, екіншіден – оларды бейтараптандыру. Жаза атқару және қамақта ұстау барысында қылмыстың себептері мен жағдайларын анықтауға сотталғандардың, қамауға алынғандардың жеке істерін, қамалғандардың оларға қатысты қолданылған мәжбүрлеу шараларына, қоршаған ортаға қатысын зерделеу; сотталғандар мен қамалғандарды қабылдауды жүзеге асыру; олармен жеке әңгіме жүргізу; шағымдар мен арыздарды қарау; үнемі қадағалауды жүзеге асыру; күзетті және арнайы контингентті қадағалаудың ұйымдастырылуын зерделеу, тойтарылған және жасалған қашушылықты талдау және өзге де сол сияқты шараларды іске асыру арқылы қол жеткізіледі. Мұндай кезде анықталған себептер мен жағдайларды тиісті әдістер мен құралдар арқылы бейтараптандыру бойынша мақсатты түрде бағытталған жұмысты әрі қарай ұйымдастыруға болатындай алынған мәліметтерді бекітіп, топталуын қамтамасыз етіп отыру өте қажет. Алынған деректер негізінде шаралардың жоспары, оның орындалу мерзімін және оған жауапты адамдарды көрсетіп, құрастырылады.

Осыдан шыға отырып, жеке-профилактикалық жұмысты екі топтық шараларға бөліп құруға болады:

1) сотталғанға, оның қоғамға жат көзқарастарын, әдеттерін, дағдыларын жеңу мақсатында, тәрбиелік әсер ету жөніндегі шаралар;

2) сотталғандардың жеке өмірінде болатын қолайсыз жағдайларды, теріс ықпалды жою жөнінде шаралар.

Дегенмен алдын алу шаралары әрқашан әсерлі бола бермейді, бірқатар жағдайларда сотталғандар сонда да қашу жасауға дайындық жолына түседі. Сондықтан қашу жасалуына

жол бермеу үшін қашуды ойластырып және дайындап жатқан адамдарды әшкерелеуге, сондай-ақ олардың осы ойларын іске асырылуына жол бермеуге бағытталған арнайы шаралар өткізілуі тиіс.

Мәселен, осындай мақсатты жұмыстарды жүргізу нәтижесінде Алматы облысы Заречный поселкесінде орналасқан ЛА-155/8 мекемесінде орын алған жер қазу арқылы қашуға оқталудың жолы кесілді. ҚАЖ департаментінің мәліметі бойынша ұзындығы 4,5 м. тереңдігі бір метрдей болатындай «жерасты дәлізі» табылған.

Осыған ұқсас қашуға оқталулар Алматы облысындағы кәмелетке толмағандарға арналған және Шығыс өңірдегі түзеу мекемелерінде де ҚАЖ қызметкерлерінің қырағылығымен тойтарылды².

Қылмыс жасауды ойластырып немесе дайындап жатқан адам, тіпті ойын мұқият жасырғанның өзінде, қылмыстық ойының бар екенін жоруға болатындай қылықтар жасайды. Олар әр түрлі айтқан сөздері мен әрекеттерінде көрінеді. Қашу жасау, егер сотталған немесе қамауға алынған адам мекеменің айналасындағы жерді зерделеу сияқты әрекеттерді жасайды, сотталғандар мен қамауға алынғандардың мінез-құлықтарының мұндай белгілері тиісті жедел қызмет жүргізу кезінде оңай әшкереленеді.

Мұндай адамның қашу жасау ойы жөнінде алғашқы мағлұмат белгілі болғанда, мекеменің тиісті қызметкерлері, әскери бөлімнің басшылары хабардар болуы тиіс. Дайындалып жатқан қашудың мән-жайларына, оның дайындық сатысына, сотталғанның және қамауға алынғанның жеке басына тәуелді қашудың алдын алу және оны болдыртпау тәсілі жөнінде шешім қабылданады. Дайындалмаған қашудың алдын алу және дайындалатын қашудың жолын кесу жөніндегі жедел жұмысты шартты түрде үш кезеңге бөлуге болады:

- қашуды ойлайтын не оларды жасауға дайындық әрекеттерін жүзеге асыратын адамдарды анықтау;

- анықталған адамдардың қылмыстық ниеттерін немесе дайындық әрекеттерін

сипаттайтын мәліметтерді жинау, тексеру және бағалау;

- анықталған адамдарды қылмыстық ойлар мен іс-әрекеттерден бас тартуға немесе оларды өздерінің қылмыстық ниеттерін іске асыру мүмкіндігін болдырмайтын жағдайларға итермелеуді қамтамасыз ететін қажетті іс-шараларды жүзеге асыру.

Егер алдын алу қызметінің алдыңғы сатыларында анықталмаса, қашу жолын кесуді ойлайтын немесе дайындайтын сотталғандарды анықтау кез келген ойдан шығатын немесе дайындалатын қашудың алдын алудың немесе жолын кесудің бастапқы кезеңі болып табылады, себебі бұл адамдарды білмей, олардың қылмыс жасау мүмкіндігін болдырмайтын қандай да бір шараларды қабылдауға болмайды.

Арнайы профилактика қашу мен жалтару жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және оларды жоюға шаралар қабылдау бойынша ҚАЖ қызметінің ерекше түрі болып табылады. Осылайша, ол келесі шараларды қамтиды:

- қоғамға жат негізде қалыптасқан, аталған қылмыстарды жасауға бейім адамдарды, адамдар тобын анықтау;

- аталған тұлғаларды, олардың дайындық дәрежесін анықтау, қаралатын қылмыстарды жасауда рөлдерді бөлу;

- қашу мен жалтарудың сипатын, мазмұны мен тәсілдерін анықтау;

- тұлғаның немесе тұлғалар тобының сыртқы байланыстарын анықтау;

- осы адамға немесе адамдар тобына қатысты алдын алудың ең тиімді шараларын анықтау, олармен қажетті байланысқа ену, алдын алу комбинацияларын құру, алдын алу әсерінің нәтижелерін болжау.

Арнайы профилактиканың негізін қашу мен жалтарудың жеке профилактикасы және оларды жоюға бағытталған, құқыққа қарсы іс-әрекеттер жасауға, бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу режимін бұзуға және оларға жеке-тәрбиелік сипаттағы шаралар қабылдауға бағытталған іс-шаралар қабылдау

² В Алматинской области пресечена попытка побега осужденных через подкол [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.lada.kz/another_news/5399-v-almatinskoy-oblasti-presechena-popytko-pobega-osuzhdennyh-cherez-podkop.html (дата обращения: 21.03.2022).

құрайды. Көрсетілген іс-шараларды жүзеге асыру үшін мыналардың маңызы бар:

- соттылық саны;
- алкогольге немесе есірткіге тәуелділіктің болуы;
- бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеуге дейінгі және өтеу уақытындағы мінездемелер;
- соңғы соттылық мерзімі;
- қоғамға жат көңіл-күй дәрежесі;
- қару мен қосалқы құралдардың болуы;
- бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу орындарында құқық бұзушылық тәжірибесінің болуы;
- ҚАЖ мекемесі әкімшілігінде немесе қызметкерлер ортасында байланыстардың болуы.

Аталған санаттағы сотталғандардың көбі бұрын сотталған, медициналық көрсетімдерсіз үнемі есірткі пайдаланған немесе ішімдікке жақын тұлғалар.

Сондықтан қашу мен жалтару жасауға бейім сотталғандармен жеке-профилактикалық жұмыстар психология мен педагогика әдістерін пайдалана отырып, сондай-ақ сендіру мен мәжбүрлеу әдістерімен рұқсат етілген қызметтік нұсқаулықтармен жүргізіледі.

Қазіргі таңда, тәжірибеде сотталғандарға жеке-тәрбиелік ықпал етудің жеткіліксіз әзірленген тетіктерімен байланысты тәрбие жұмысының нашар ұйымдастырылуы байқалады. ҚАЖ қызметкерлерінен сотталғанның жеке тұлғасының психологиясы туралы деректерді шебер пайдалану мақсатында сотталғандармен жұмыста осы адамдарға педагогикалық ықпал етудің тәсілдері мен дағдыларын меңгеру негізінде неғұрлым кәсіби тәсілге қол жеткізу қажет. Қашу сияқты қылмыс түрінің ерекшелігі, оны жасайтын қылмыскерлердің жеке тұлғасын әлеуметке қарсы сипатына ғана емес, сондай-ақ жазаны орындау жүйесінің кемшіліктеріне және ҚАЖ-дың жекелеген қызметкерлерінің кәсіби деңгейінің төмендігіне байланысты. Мұндай қылмыстар сотталғанның тарапынан әрекет және ҚАЖ мекемесінің жекелеген қызметкерлері тарапынан әрекетсіздік арқылы жасалынады. Сондықтан да біз мұндай

қылмыстың алдын алу, бірінші кезекте, ҚАЖ-дың қалыпты жұмыс істеуі мен жай-күйіне байланысты деп санаймыз. Бұл ретте, бас бостандығынан айыру орындарынан қашу туралы айтатын болсақ, тек жабық үлгідегі мекемені ескеру қажет, өйткені қауіпсіздігі барынша төмен мекемелердің оларды алдын алудың нақты мүмкіндіктері жоқ.

Айта кету қажет, сотталғанды мекеменің бір түрінен екінші бір түріне ауыстыру тек өзге әдістер болмаған жағдайда ғана және осы мекемеде әрі қарай жазасын өтеуге кедергі келтіретін нақты қауіп төнетіндей ерекше мән-жайлар болған кезде қолданылады.

Теорияда қылмыскер кез келген мүмкіндікте қылмыс жасайды деп мәлімдемейді. Керісінше, ықтимал қылмыскер қылмыс жасау мүмкіндігі туралы әдейі шешім қабылдайды. Қысқаша айтқанда, қылмыскер ұтымды таңдау теориясына сәйкес әрекет етеді, оның пайдалылығын уақыт пен қолжетімді ресурстар тұрғысынан барынша арттыруға тырысады [1, 45 б.].

Мысалы, аса ауыр қылмыс жасаған Н. тергеу оқшаулағышында алдын ала қамауда отырып камерада жұмысшылардың ұмыт қалдырған балғасын пайдаланып, бір апта бойы терезе қапталын бұзып, мекеменің әкімшілік ғимаратының төбесінен секіріп түсіп, қоршаудан өтіп қашу жасаған³.

Кінәлінің қашуға оқталғаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартылатынын да ескерту қажет. Қашуға дайындалып жатқаны жөнінде мәліметтер қашу қарсаңында түскен жағдайда оперативтік құраммен пайдаланылатын бірқатар шаралар бар:

- сотталғанды, қамауға алынғанды қылмыс үстінде ұстау, мысалға, жер қазу кезінде;
- кінәлінің өзінде қашу жасау үшін дайындаған нәрселері мен заттары болған кезде оны ұстау және тінту;
- сотталғанды қашуға оқталу кезінде ұстау мақсатында торуыл ұйымдастыру.

Қашудың ниеттері айтарлықтай дәрежеде қашқынның әрі қарай мінез-құлқын анықтайды. Жоғарыда көрсетілгендей, бір сотталған адам, қуғыннан және өзге сотталғандардың алымсақтығынан құтылу мақсатында; екіншісі

³ Ақтөбе облысының қылмыстық істер бойынша мамандандырылған ауданаралық сотының Үкімі // 2022 жылғы 2 ақпан №1598-21-00-1/72 іс.

бостандықта жүрген адамдардан кек алу үшін, қашады. Қашудың ниетін түсіну – бұл қашқан адамның қылығының логикасын, өзінің әрекеттеріне беретін мағынасын түсіну деген сөз, ал бұл алдын алу жұмысына өте қажет.

Мысалы, 2021 жылғы 16 қаңтарда сағат 19:45 шамасында Қостанай қаласында «Рудный-Федоровка» автожолының айналма жолында орналасқан Қостанай облысы бойынша ҚАЖД «УК – 161/11 мекемесі» РММ жазасын өтеп жатқан А. қасақана әрекет арқылы бас бостандығынан айыру орнынан қашып кетті.

Сотталушы А. денсаулығына байланысты проблемалары бар анасына үйіне бара алмағанын көрсетті. Көршілеріне хабарласып, ол анасының жедел жәрдем алып кеткенін білді. Сол күні ол «УК-161/11 мекемесі» РММ-нен қашуға шешім қабылдады, өйткені ол анасын көруге рұқсат етілмеді. Сол кеште кешкі астан кейін ол мекемеден қашып кетті. Жолай Қостанай қаласына жетіп, таксиге отырып, Рудный қаласына кетіп қалды. Келесі күні оны Рудный қаласында УК-161/11 қызметкерлері ұстады⁴.

Тағы бір мысалда, 2020 жылғы маусымда Қазақстан Республикасы ІІМ ҚАЖК Қостанай қаласында орналасқан «УК 161/11 мекемесі» РММ қауіпсіздігі барынша төмен мекемесінде жазасын өтеу кезеңінде М. мен А. (адамдар тобы арқылы) бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын одан әрі өтеуден жалтару мақсатында қашып кетті. Сотталған М. жатақханадан өрт сөндіруші арқылы көшеге шығып, қоршау арқылы мекеме аумағынан шықты. Оған еріп сотталған А. да бірге шықты. Олар сотқа өздеріне дене жарақатын салуға тырысқан басқа сотталғанның бірнеше рет агрессия жасау салдарынан мекемеден кетуге шешім қабылдағанын көрсетті. Осыған байланысты ол мекеме қызметкерлеріне жүгінді, бірақ олар әрекет етпеді, сондықтан олар өз өмірлерінен қорқып, прокуратураға өз бетінше жүгіну үшін кетті, бірақ қала карантинге ұшырағандықтан, ол жерде қабылданбады. Олар көп кешікпей мекеме қызметкерлерімен

ұсталды. Сотталушылардың әрекеттері адамдар тобымен жасалған бас бостандығынан айыру орнынан қашу ретінде ҚК-нің 426-бабы 2-бөлігінің 1) тармағы бойынша сараланған⁵.

Қылмыс себептерін анықтау қылмыстық жаза мүмкіндіктерін шынайы ғылыми бағалау үшін және оның алдын алу мен болдырмау саясатының мазмұнын анықтау үшін қажет.

Жалпы қашудың алдын алу потенциалды және оған бейім қылмыскерлерді тәулік бойы қадағалау мүмкіндігіне байланысты жеңілдетіледі. Бұдан басқа, полиция қызметкерлерінен қарағанда, мекеме қызметкерлері қылмыстың кез келген түрін алдын алу үшін барлық мүмкіндіктерге ие. Олардың қарамағында: инженерлік-техникалық құрылғылар, жазаны өтеудің заңмен регламенттелген режимі, сотталғандарды тәулік бойы бақылау мүмкіндігі бар. Яғни, сотталғандар қызметкерлердің іс жүзінде толық билігінде болады – қылмысты болдырмауға барынша бақылау жасау мүмкіндігі бар. Нәтижесінде, әңгіме екі субъектінің – қылмыс субъектісінің және осы қылмыстың алдын алу субъектісінің қарсы тұруы туралы болып отыр. Бұл қылмыстың негізгі себеп факторы ретінде сотталғанның жеке тұлғасына әсер ету кезінде, оның жағымсыз жақтарын жою мақсатында, яғни жаңа қылмыстарды, оның ішінде қашуды болдырмау және оның жасалуының алдын алу процесі кезінде неғұрлым айқын көрінеді [6, 91 б.].

Заң әдебиетінде «көптеген халықаралық конвенцияларда қылмысты ашуға ықпал ету, келтірілген зиянның орнын толтыру, адамның жасаған ісіне өкіну және т.б. сияқты жағдайларды жауапкершілікті жеңілдететін жағдайлар ретінде тану ұсынылады» делінген⁶.

Қорытынды. Сонымен жоғарыдағыларды қорытындылай келе, алдын алу жұмысын жетілдіру қашу жасау мүмкіндігін азайтады, бірақ оны толықтай жоймайды. Дәл осы себепті мекеме бастықтарының маңызды міндеттерінің бірі болып қызметкерлерді тосын жағдайларда әрекет етуге үйретуді тиімді ұйымдастыру танылады, ал бұл мәселенің шешілуі профилактикалық жұмысты тек көбейтіп қана

⁴ Қостанай қаласының №2 сотының Үкімі // 2021 жылғы 6 мамыр №3911-21-00-1/159 іс.

⁵ Қостанай облыстық сотының Қылмыстық істер бойынша сот алқасының 2021 жылғы 8 сәуірдегі № 3999-21-00-1а/75 Қаулысы.

⁶ The United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (Tokyo Rules) [Electronic resource] General Assembly resolution 45/110: adopted on December 14, 1990. – 7 p. – Access mode: <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/tokyorules.pdf> (Access data: 13.02.2022).

қоймайды, сондай-ақ қашуды, моральдық, күш-қуат және экономикалық шығынды барынша аз жұмсай отырып, жедел түрде бұлтарылуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Тәрбиелеу шараларын дұрыс қолдану үшін, келесі ережелерді ескеру қажет:

- мамандарды даярлауды дұрыс ұйымдастыру, оларды кез келген қиын жағдайда сауатты шара қабылдануға тиянақты үйрету;

- тосын жағдайлар кезінде мекеме алдында тұрған бөлімдер мен қызметтердің кәсіби міндеттерін нық анықтау;

- күрделі жағдайларда мекемемен басқару жүйесін меңгеру;

- әскери бөлімдермен, аумақтық полиция органдарымен үнемі байланысын қамтамасыз ету;

- мекемені қажетті автокөлікпен, қару-жарақпен, байланыстың қазіргі құралдарымен және күзетудің инженерлік-техникалық құралдарымен қамтамасыз ету.

Көп жылдар бойы қашу жасалмаған түзеу, тергеу және уақытша ұстау мекемелерінің тәжірибесін зерттеу көрсетіп отырғандай, бұған түсінікті тек жақсы қойылған күзет пен қадағалаудан емес, сондай-ақ психологиялық себепкер шарттардың кешенінен де: қалыптасқан оң дәстүрлерден, қызықты ұжым ішіндегі өмірден, сотталғандардың бос уақытын

өткізудің әр түрлі нысандарынан, қашуды сөгетін ұжымның жоғары дамыған қоғамдық пікірлерінен іздеу қажет.

Қашулар – жиі құбылыс болатын колонияларда, көбінесе бақылау режимін күшейтуге бағытталған алдын алу жұмыстарының, сотталғанды сазайын тарттыруға қатысын ескерусіз жұмыстың тиімділігі аз болады. Ол сотталғанды қашудың аса қу әдістерін іздеуге ынталандырады.

Бас бостандығынан айыру мекемелерінен және тергеу оқшаулағыштардан қашудың алдын алу тиімділігін арттыруға барлық сотталғандарды, сондай-ақ УҰО-нан және қамаудан қашуды, оларды әлеуметтік-демографиялық және криминологиялық көрсеткіштеріне, топтағы рөліне, қашуға бейімділігіне, оларды жасау ниеттеріне, жеке басының маңыздылығына, қашу жасай алатын қабілеттілігінің ескерілуіне, бостандықтағы таныстарының шеңберіне, қашу жасаудың болжам әдістеріне және қашқаннан кейінгі олардың мінез-құлығының стратегиясына тәуелді қамтылатын басқару, ұйымдастыру, режимдік-оперативтік, педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық шаралар кешенін қолдану жолымен жетуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кудрявцев, В.Н. Теоретические основы предупреждения преступности / В.Н. Кудрявцев. – М., 1977. – 75 с.
2. Данилюк, А.Н. Работа следователя по предупреждению преступлений в ИТУ / А.Н. Данилюк // Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью. – Томск, 1980. – 116 с.
3. Холыст, Б. Криминология. Основные проблемы / Б. Холыст. – М., 1980. – 162 с.
4. Баранов, А.Н. К вопросу предупреждения правонарушений, связанных с побегами из ИУ, СИЗО и при конвоировании: оперативно-розыскной аспект / А.Н. Баранов // Современные научные исследования и инновации. – 2019. – №2. – С. 54-59.
5. Антонян, Ю.М. Классификация и типология преступников // Психология преступления и наказания / Ю.М. Антонян, М.И. Еникеев, В.Е. Эминов. – М.: Пенатес-Пенаты, 2001. – 27 с.
6. Steven, P. Crime Prevention: Approaches, Practices, and Evaluations / P. Steven. – England, 2016. – 456 p.

References:

1. Kudrjavcev, V.N. Teoreticheskie osnovy preduprezhdenija prestupnosti / V.N. Kudrjavcev. – M., 1977. – 75 s.
2. Daniljuk, A.N. Rabota sledovatelja po preduprezhdeniju prestuplenij v ITU / A.N. Daniljuk // Voprosy povyshenija jeffektivnosti bor'by s prestupnost'ju. – Tomsk, 1980. – 116 s.
3. Holyst, B. Kriminologija. Osnovnye problemy / B. Holyst. – M., 1980. – 162 s.
4. Baranov, A.N. K voprosu preduprezhdenija pravonarushenij, svjazannyh s pobegami iz IU, SIZO i pri konvoirovanii: operativno-rozysknoj aspekt / A.N. Baranov // Sovremennye nauchnye issledovanija i innovacii. – 2019. – №2. – S. 54-59.
5. Antonjan, Ju.M. Klassifikacija i tipologija prestupnikov // Psihologija prestuplenija i nakazanija / Ju.M. Antonjan, M.I. Enikeev, V.E. Jeminov. – M.: Penates-Penaty, 2001. – 27 s.
6. Steven, P. Crime Prevention: Approaches, Practices, and Evaluations / P. Steven. – England, 2016. – 456 p.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Алтай Бисенұлы Байсұлтанов – Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, e-mail: baisul@mail.ru.

Байсұлтанов Алтай Бисенович – начальник Актюбинского юридического института Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени М. Буkenбаева, кандидат юридических наук, e-mail: baisul@mail.ru.

Baisultanov Altai Bisenovich – Head of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, Candidate of Law, e-mail: baisul@mail.ru.

УДК 343.2/7(4/9)
МРНТИ 10.77.91

Е.О. Игонина

Следственное управление Следственного комитета Российской Федерации по Ханты-Мансийскому автономному округу – Югре, г. Ханты-Мансийск, Российская Федерация

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОЦЕНКА НЕОСТОРОЖНЫХ ДЕЯНИЙ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ НА ПРИМЕРЕ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Аннотация. Тема уголовной ответственности медицинских работников за допущенные дефекты лечения до настоящего времени остается резонансной. Автором проведено сравнительно-правовое исследование ответственности медицинских работников в зарубежном законодательстве: проанализированы уголовно-правовые нормы, применяемые при квалификации ятрогенных преступлений в Республике Казахстан и Российской Федерации. В отличие от уголовного законодательства Российской Федерации, Уголовный кодекс Республики Казахстан предусматривает специальные уголовно-правовые нормы, регламентирующие ответственность медицинских работников. В статье представлена судебная практика обеих стран. Обращение к зарубежному законодательству позволило акцентировать внимание на всеобщей для правоприменителей проблеме установления причинной связи, являющейся обязательным признаком объективной стороны преступлений с материальным составом. По итогам проведенного исследования, автором статьи предложено принятие актов официального толкования: Постановления Пленума Верховного суда Российской Федерации, в Республике Казахстан – Постановления Верховного Суда Республики Казахстан «О практике применения судами законодательства об ответственности за медицинские правонарушения (либо преступления)», в целях разъяснения правовых норм, применение которых вызвали затруднения либо по которым обнаружен разноречивый подход в судебной практике.

Ключевые слова: ятрогенные преступления; медицинский работник; медицинская ошибка; дефект; причинная связь; последствия; судебная практика; квалификация.

Е.О. Игонина

Ресей Федерациясының Ханты-Мансийск автономиялық округі бойынша Тергеу комитетінің Тергеу басқармасы – Югре, Ханты-Мансийск қ., Ресей Федерациясы

МЕДИЦИНА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ АБАЙСЫЗ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІН ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ ҮЛГІСІНДЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ БАҒАЛАУ

Аннотация. Медицина қызметкерлерінің емдеу кезінде орын алған ақаулары үшін қылмыстық жауапкершілігі тақырыбы бүгінгі күнге дейін резонансты болып қала береді. Автор шетелдік заңнамадағы медицина қызметкерлерінің жауапкершілігіне салыстырмалы-құқықтық зерттеу жүргізді: Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясындағы ятрогенді қылмыстарды саралауда қолданылатын қылмыстық-құқықтық нормаларға талдау жасалды. Ресей Федерациясының Қылмыстық заңнамасына қарағанда, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде медицина қызметкерлерінің жауапкершілігін реттейтін арнайы қылмыстық-құқықтық нормалар қарастырылған. Мақалада екі елдің сот-тергеу практикасы келтірілген. Шетелдік заңнамаға жүгіну құқық қорғаушылар үшін жалпыға ортақ, материалдық құраммен қылмыстардың объективті жағының міндетті белгісі болып табылатын себептік байланысты белгілеу проблемасына назар аударуға мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері бойынша мақала авторы ресми түсіндірме актілерін қабылдауды ұсынды: қолданылуы қиындық тудырған немесе сот практикасында әртүрлі көзқарас анықталған құқықтық

нормаларды түсіндіру мақсатында Ресей Федерациясы Жоғарғы Соты Пленумының қаулылары, Қазақстан Республикасында – «Медициналық құқық бұзушылықтар (немесе қылмыстар) үшін жауапкершілік туралы заңнаманы соттармен қолдану практикасы туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қаулылары.

Түйінді сөздер: ятрогенді қылмыстар; медицина қызметкері; медициналық қате; ақау; себептік байланыс; салдары; сот практикасы; біліктілік.

E.O. Igonina

The Investigative Department of the Investigative Committee of the Russian Federation for the Khanty-Mansiysk Autonomous Okrug – Yugra, Khanty-Mansiysk c., the Russian Federation

CRIMINAL-LEGAL ASSESSMENT OF CARELESS ACTS OF MEDICAL WORKERS ON THE EXAMPLE OF LAW ENFORCEMENT PRACTICE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract. The topic of criminal liability of medical workers for admitted defects in treatment remains resonant to date. The author conducted a comparative legal study of the responsibility of medical workers in foreign legislation: the criminal law norms applied in the qualification of iatrogenic crimes in the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation are analyzed. Unlike the criminal legislation of the Russian Federation, the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan provides for special criminal law norms regulating the responsibility of medical workers. The article presents the judicial and investigative practice of both countries. The appeal to foreign legislation made it possible to focus attention on the problem of establishing a causal relationship, which is a mandatory feature of the objective side of crimes with a material composition, which is universal for law enforcement officers. According to the results of the research, the author of the article proposed the adoption of acts of official interpretation: Resolutions of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation, in the Republic of Kazakhstan – Resolutions of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan «On certain issues of qualification of medical criminal offenses», in order to clarify the legal norms, the application of which caused difficulties or for which a contradictory approach was found in judicial practice.

Keywords: iatrogenic crimes; medical worker; medical error; defect; causation; consequences; judicial practice; qualification.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_48

Введение. В контексте современной действительности проблема ятрогенной преступности остается актуальной, в связи с ее ростом, сложностью доказывания вины ответственных лиц, трудностью установления причинной связи между дефектами и наступившими неблагоприятными последствиями, латентностью. Даниэль Орфи, являясь практикующим терапевтом в Нью-Йорке, указывает на значительный рост медицинских ошибок, повлекших смерть пациентов. Институт медицины проводил исследование, согласно которого в 1992 году зафиксировано до 98 000 смертей в год от врачебных ошибок, к 2020 году показатель вырос до 250 000 смертей в год [1]. Мартин Макари и доктор медицинских наук Майкл Даниел подчеркивают глобальность проблемы

медицинских ошибок, указывая, что врачебная ошибка – третья по значимости причина смерти в США [2]. Актуальность исследования подтверждается показателями сложившейся судебной практики, а именно наличие оправдательных приговоров свидетельствует о проблемах правоприменения. В таких случаях, сторона обвинения, располагая имеющейся, по ее видению, доказательственной базой, усматривает в деяниях субъектов состав преступления (правонарушения). Однако, в ходе судебного заседания судья устанавливает обратное. «Конфликт принятия решений» между субъектами свидетельствует об отсутствии единообразного понимания критериев установления причинной связи в неосторожных преступлениях (правонарушениях), совершенных медицинскими работниками,

наличии сложностей юридической оценки деяний медицинских работников^{1, 2, 3, 4, 5}.

Изучение и анализ зарубежного опыта позволили автору сформулировать существующие подходы к пониманию причинной связи, выявить существующие пробелы в законодательстве. Вполне обоснованно А.А. Малиновский отмечает: «Сравнительное исследование дает возможность выявить и учесть чужие ошибки и достижения при решении вопросов о преступности и наказуемости конкретных деяний...» [3, 4 стр.]. Наиболее сложными вопросами при расследовании уголовных дел данной категории являются: установление причинной-следственной связи между дефектами оказания медицинской помощи и общественно опасными последствиями для пациента, доказывание вины и выбор уголовно-правовой нормы, т.е. квалификация содеянного. Причинно-следственная связь, являясь понятием высокой теоретической абстракции, имеет ясно выраженное практическое назначение, однако в связи с крайне неоднозначным пониманием данной философской категории, возникает множество сложностей при практическом выявлении этой связи по конкретным уголовным делам, касающимся медицинских работников. На наш взгляд, изучение судебно-следственной практики Республики Казахстан (далее – РК) позволило сформировать наиболее значимые проблемы, возникающие при квалификации деяний, совершенных медицинскими работниками.

Целью статьи является выявление уголовно-правовых проблем, возникающих у правоприменителей в ходе квалификации ятрогенных преступлений, выработка обоснованных теоретических положений, касаемых оценки неосторожных деяний

медицинских работников и установления причинной связи.

К задачам написания статьи относятся проведение сравнительно-правового исследования ответственности медицинских работников, анализ судебно-следственной практики привлечения к уголовной ответственности медицинских работников на примере правоприменительной практики Республики Казахстан и Российской Федерации (далее – РФ), а также определение актуальных проблем применения норм, регламентирующих ответственность медицинских работников за неосторожные деяния.

Объектом являются общественные отношения, сложившиеся в процессе ненадлежащего оказания медицинской помощи, регулируемые нормами уголовного права.

Применены диалектический метод с присущими ему требованиями объективности, всесторонности, изучение объекта через призму сложившихся противоречий; системный метод, позволяющий исследовать объект как целостную систему с множеством взаимосвязанных элементов; сравнительно-правовой; формально-правовой, в основе которого заложены: систематизация нормативного материала, анализ источников права, исследование внутреннего строения правовых норм.

Основная часть. Уголовный кодекс РК (далее – УК РК) содержит главу 12 «Медицинские уголовные правонарушения», включающую семь статей, предусматривающих повышенную уголовную ответственность за невыполнение или ненадлежащее выполнение профессиональных обязанностей медицинскими и фармацевтическими работниками. Родовым объектом всех медицинских уголовных правонарушений являются общественные отношения,

¹ Приговор Узловского городского суда Тульской области от 26.09.2018 по делу № 1-38/2018 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

² Приговор Якутского городского суда Республики Саха от 21.03.2012 по делу № NNNN // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

³ Апелляционное постановление Верховного суда Карачаево-Черкесской Республики от 15.03.2016 по делу № 22-35/2016 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

⁴ Апелляционное постановление Челябинского областного суда по делу № 10-4239/2021 от 21.09.2021 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

⁵ Приговор суда №2 г. Актобе Актюбинской области от 18.03.2019 г. по делу №1511-20-00-1/1013 // Судебный кабинет. Единое окно для доступа к электронным сервисам судебных органов Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://office.sud.kz> (дата обращения: 01.04.2022).

направленные на защиту и охрану жизни и здоровья граждан от преступных посягательств, связанных с предоставлением медицинской помощи» [4, 50 стр.].

С учетом особенности субъекта – специальный субъект преступления, действия медицинских работников, повлекшие по неосторожности смерть в РК квалифицируются по части 3 статьи 317 УК РК, то есть, как ненадлежащее выполнение профессиональных обязанностей медицинским или фармацевтическим работником, повлекшие по неосторожности смерть человека.

Стоит отметить, что специальной нормы, предполагающей ответственность за ненадлежащее выполнение профессиональных обязанностей медицинским работником Уголовный кодекс РФ (далее – УК РФ) не содержит. В 2018 году Следственным комитетом РФ выработаны предложения о внесении изменений в УК РФ, в части регламентации уголовной ответственности медицинских работников. Речь шла о введении специальных норм, устанавливающих уголовную ответственность медицинских работников и исключающих возможность квалификации их действий (бездействия) по иным статьям УК РФ, а именно «Ненадлежащее оказание медицинской помощи (медицинской услуги)», «Соккрытие нарушения оказания медицинской помощи». Полагалось, что внесение вышеуказанных статей в УК РФ позволит минимизировать ошибки правоприменения, допускаемые при квалификации деяний медицинских работников.

Однако, научным сообществом было выражено мнение, что введение в УК РФ новых уголовно-правовых норм, регламентирующих уголовную ответственность является преждевременным, поскольку «уголовный закон содержит достаточное количество уголовно-правовых норм, позволяющих привлечь к ответственности медицинских работников, причинивших по неосторожности вред здоровью или смерть пациентам. Учтена законодателем и общественная опасность (вредоносность) поведения лиц, выполняющих свои профессиональные обязанности с нарушением установленных требований. Уголовный закон

достаточно казуистичен, чтобы предусмотреть в нем еще и все виды совершенных по неосторожности «профессиональных» преступлений» [5, 201 стр.]. До настоящего времени предлагаемые изменения в УК РФ не внесены, введение специальных норм в уголовное законодательство не нашло своего практического применения.

На сегодняшний день уголовная ответственность медицинских работников за причинение неосторожных последствий возможна по следующим статьям, находящимся в различных главах УК РФ: статья 109 «Причинение смерти по неосторожности», статья 118 «Причинение тяжкого вреда здоровью по неосторожности», статья 238 «Выполнение работ или оказание услуг, не отвечающих требованиям безопасности» (неосторожная форма вины к последствиям). Оценка действий (бездействий) медицинских работников по части 2 статьи 109 УК РФ считается уместной в случаях, если смерть пациента наступила в результате неадекватного лечения, запоздалого выставления правильного диагноза, несвоевременной диагностики заболевания и его выявления, недооценки тяжести состояния пациента, обусловленной низким профессиональным уровнем врача либо неэффективности его действий. В отличие от статьи 317 УК РК, статья 109 УК РФ является общей нормой и применима ко всем субъектам преступлений, чьи действия либо бездействия привели к причинению смерти по неосторожности. Вместе с тем, с субъективной стороны рассматриваемые преступления характеризуются исключительно неосторожной формой вины.

Проведем анализ судебно-следственной практики применения части 3 статьи 317 УК РК и части 2 статьи 109 УК РФ, пункта «в» части 2 статьи 238 УК РФ, части 2 статьи 293 УК РФ, по результатам которого сформулируем проблемы, возникающие у правоприменителей при квалификации действий (бездействий) виновных лиц. Так, судьей Панфиловского районного суда Алматинской области 1 октября 2020 года врач акушер-гинеколог Н. признана виновной в совершении уголовного правонарушения, предусмотренного частью

3 статьи 317 УК РК. Врач несвоевременно диагностировала разрыв матки и не провела оперативное вмешательство, в результате чего пациентка и ребенок скончались. Смерть младенца и женщины находится в прямой причинно-следственной связи с дефектами⁶. Другой случай. Судьей Аль-Фарабийского районного суда г. Шымкент 21 июня 2019 года врач акушер-гинеколог Д. признан виновным в совершении уголовного правонарушения, предусмотренного частью 3 статьи 317 УК РК. Врач Д. производил пациентке лапароскопию, во время операции по неосторожности им проведено два прокола прямой кишки, в результате чего у пациентки развился перитонит, ставший причиной смерти⁷.

В РФ подобные дефекты оказания медицинской помощи квалифицируются по части 2 статьи 109 УК РФ. *Пример из судебной практики РФ.* Судья Кемеровского областного суда Кемеровской области (суд апелляционной инстанции) признал законным приговор суда первой инстанции. Так, врач акушер-гинеколог Р. признана виновной в совершении преступления, предусмотренного частью 2 статьи 109 УК РФ. Судом установлено наличие причинно-следственной связи между действиями врача Р., которая своевременно не решила вопрос о приглашении врача анестезиолога-реаниматолога для проведения послеродовых мероприятий и наступлением смерти пациентки⁸.

Приговором Ленинского районного суда города Перми от 4 декабря 2019 года врачи акушер-гинекологи К. и П. признаны виновными в совершении преступления, предусмотренного частью 2 статьи 109 УК РФ. Судом установлено, что К. и П., являясь врачами акушерами-гинекологами, не оказали беременной 3. медицинскую помощь в необходимом

объеме. Медицинская помощь, оказанная с нарушением клинических рекомендаций, привела к развитию сепсиса, вследствие чего наступила смерть пациентки⁹.

Что касается юридической оценки действий медицинских работников, включающих в себя передозировку лекарственного препарата (введение чрезмерно высокой дозы препарата), состоящих в причинной связи со смертью пациента, то сотрудники следственных и судебных органов в РК квалифицируют действия виновных по статье 317 УК РК. В РФ у практических работников возникают споры, касаемые оценки подобных деяний, что подтверждает сложившаяся судебная практика.

В частности, районный суд №2 Бостандыкского района г. Алматы 8 июля 2021 года признал виновным врача пластического хирурга П. в совершении уголовного правонарушения, предусмотренного частью 3 статьи 317 УК РК. Так, П. в ходе проведения пластической операции по подтяжке груди ввел пациентке чрезмерную дозу лидокаина, что привело к токсическому отравлению и смерти пациентки. В данном случае, усматривается причинно-следственная связь между передозировкой лидокаином и смертью пациентки¹⁰.

Аналогичный случай произошел в судебной практике Российской Федерации. Люберецкий городской суд 26 мая 2020 года признал врача-стоматолога Л. виновным в совершении преступления, предусмотренного пунктом «в» частью 2 статьи 238 УК РФ. Стоматологом Л. пациенту введена чрезмерная доза лидокаина, в 4 раза превышавшая максимально допустимую, обусловившая отравление пациента препаратом и его смерть. Согласно заключению комиссии экспертов между

⁶ Приговор Панфиловского районного суда Алматинской области от 01.10.2020 г. по делу №1956-20-00-1/97 // Судебный кабинет. Единое окно для доступа к электронным сервисам судебных органов Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://office.sud.kz> (дата обращения: 01.04.2022).

⁷ Приговор Аль-Фарабийский районный суд г. Шымкента от 21.06.2019 г. по делу №5211-19-00-1/289 // Судебный кабинет. Единое окно для доступа к электронным сервисам судебных органов Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://office.sud.kz> (дата обращения: 01.04.2022).

⁸ Апелляционное постановление Кемеровский областной суд Кемеровской области от 29.05.2020 г. по делу №22-1690/2020 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 01.04.2022).

⁹ Апелляционное постановление Пермского краевого суда от 05.02.2020 по делу №1-222/2019 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 03.04.2022).

¹⁰ Приговор районного суда №2 Бостандыкского района г. Алматы от 08.07.2021 г. по делу №7550-21-00-1/240 // Судебный кабинет. Единое окно для доступа к электронным сервисам судебных органов Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://office.sud.kz> (дата обращения: 01.04.2022).

дефектами оказания медицинской помощи (введение пациенту чрезмерно высокой дозы лидокаина) и наступлением смерти пациента имеется прямая причинно-следственная связь¹¹.

В Республике Бурятия аналогичные действия врача-анестезиолога-реаниматолога, приведшие к смерти пациента, следственными и судебными органами квалифицированы по части 2 статьи 109 УК РФ. Так, врачом при введении анестезии пациенту введена летальная доза лекарственного препарата «Кетамин», которая привела к острой дыхательной недостаточности, отеку головного мозга и смерти пациента. Между дефектом, допущенным врачом-анестезиологом-реаниматологом, и смертью пациента имеется прямая причинная связь¹².

Между тем, ситуацию, когда итоговая квалификация однотипных ситуаций, связанных с принятием медицинскими работниками очевидно неверных решений, оказалась принципиально различной, нельзя признать допустимой. К сожалению, типичность подобной ситуации подтверждается достаточно обширным массивом судебной следственной практики. Подобное нарушение стало возможным в виду отсутствия у правоприменителей понимания разграничения объективной стороны составов преступлений, предусмотренных статьей 238 УК РФ и статьей 109 УК РФ. Возникающие правовые коллизии свидетельствуют о сложности разграничения статьи 238 и статьи 109 УК РФ, случаи «подмены» вышеуказанных составов нередки. Состав преступления, предусмотренной статьей 109 УК РФ полностью поглощается неосторожной формой вины, в то время как состав преступления, предусмотренной статьей 238 УК РФ включает в себя двойную форму вины: прямой умысел по отношению к деянию, неосторожность по отношению к наступившим последствиям. Полагаем, что квалифицировать действия медицинских работников по статье

238 УК РФ уместно в случае оказания небезопасных услуг (например, использование просроченных препаратов, неисправного медицинского оборудования). Если же смерть пациента наступила в результате оказания некачественной медицинской услуги, например, от неадекватного лечения, запоздалого выставления правильного диагноза, несвоевременной диагностики заболевания и его выявления, недооценкой тяжести состояния пациента, в результате низкого профессионального уровня врача либо неэффективности его действий, то деяние необходимо квалифицировать по части 2 статьи 109 УК РФ. Некачественная медицинская помощь, в большинстве случаев, обусловлена низкой квалификацией конкретного врача, допустившим просчеты и ошибки, в индивидуальном случае лечения пациента. В связи с этим, видятся спорными судебные решения, в которых по пункту «в» части 2 статьи 238 УК РФ были квалифицированы введение чрезмерной дозы лекарственного препарата, запоздалое кесарево сечение при родовспоможении, несвоевременная диагностика заболевания и, как следствие, ошибочная тактика ведения больного и его смерть.

Так, судьей Раменского городского суда 19.12.2017 врач пульмонолог Ширяева Е.С. признана виновной в совершении преступления, предусмотренного пунктом «в» части 2 статьи 238 УК РФ. Так, Ширяевой Е.С. не проведены обследования, необходимые при тромболии легочных артерий. Непроведение медицинских мероприятий повлекло несвоевременную диагностику и, как следствие, ошибочную тактику ведения больного. М. скончался от тромбоэмболии легочной артерии¹³. Чаще всего, в подобной ситуации действия медицинских работников квалифицируются по части 2 статьи 109 УК РФ. Тем не менее, в конкретном случае, действия врача квалифицированы по статье 238 УК РФ, что представляется нелогичным.

¹¹ Приговор Люберецкого городского суда Московской области от 26.05.2020 г. по делу №1-363/2020 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

¹² Приговор Гусиноозерского городского суда Республики Бурятия от 02.10.2018 №1-177/2018 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

¹³ Приговор Раменского городского суда Московской области от 19.12.2017 по делу №1-635/2017 от 19.12.2017 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

Что касается дефекта оказания медицинской помощи, в виде отказа в госпитализации, состоящего в причине связи со смертью пациента, то деяние виновного лица, совершенное в РК, квалифицируется по статье 317 УК. Касаемое юридической оценки подобных деяний, совершенных на территории РФ, то она зависит от занимаемой должности виновного субъекта.

Обратим внимание на приговор Шиелийского районного суда Кызылординской области от 12 августа 2021 года. Пациентка З. своевременно не была помещена в стационар врачом С. (отказано в госпитализации). Через непродолжительное время после отказа в госпитализации беременная З. экстренно доставлена в больницу с осложнениями, где ей проведено кесарево сечение, пациентку спасти не удалось. Согласно выводам экспертов, при своевременном оказании медицинской помощи спасти жизнь пациентке было возможно. Между дефектами и летальным исходом установлена прямая причинно-следственная связь¹⁴.

Аналогичное нарушение – отказ в госпитализации пациента, повлекший его смерть, установлен в действиях заведующего приемно-диагностического отделения Городской клинической больницы г. Москвы. Приговором Лефортовского районного суда г. Москвы от 20 мая 2011 года заведующий приемно-диагностического отделения Городской клинической больницы г. Москвы Г. признан виновным в совершении преступления, предусмотренного частью 2 статьи 293 УК РФ. В ходе предварительного следствия установлено, что в приемно-диагностическое отделение бригадой скорой медицинской помощи в медицинское учреждение была доставлена пациентка с диагнозом: «Беременность 8 недель, угроза прерывания (I половины), острый гастрит», которой заведующий Г. в госпитализации отказал. Согласно заключению экспертов, смерть Ф. находится в прямой причинно-следственной

связи с не госпитализацией ее в стационар ГКБ г. Москвы¹⁵.

Халатность (статья 293 УК РФ) относится к категории должностных преступлений и состоит в неисполнении или ненадлежащем исполнении должностным лицом своих обязанностей, т.е. обязанностей, связанных с занимаемой должностью. Действия заведующего, отказавшего незаконно в госпитализации, необходимо квалифицировать по части 2 статьи 293 УК РФ, поскольку он властным распоряжением отказал в госпитализации пациенту в ходе выполнения организационно-распорядительных функций. Однако, в случае отказа в госпитализации пациента дежурным врачом профильного отделения медицинского учреждения, его действия возможно квалифицировать по части 2 статьи 109 УК РФ, когда он добросовестно заблуждался относительно тяжести заболевания, постановки диагноза. Ошибки квалификации в подобных ситуациях возможным в виду отсутствия у правоприменителей понимания критериев разграничения профессиональных и должностных полномочий медицинских работников при квалификации халатности.

Рассмотрим конкретные примеры ошибочной квалификации, свидетельствующие об актуальности рассматриваемой темы и наличии сложностей оценки деяний, возникающих у правоприменителей. Судебные органы не согласились с позицией обвинения, признав лиц, привлекаемых в качестве обвиняемых невиновными.

Судьей суда №2 г. Актобе Актюбинской области врач акушер-гинеколог признана невиновной в совершении правонарушения, предусмотренного частью 3 статьи 317 УК РК. Сторона обвинения полагала, что в результате ненадлежащего выполнения своих должностных обязанностей врачом при проведении процедуры гидротубации (не сделаны предварительные пробы на вводимые лекарственные препараты, а именно метрогил) наступила смерть пациентки. В

¹⁴ Приговор Шиелийского районного суда Кызылординской области от 12.08.2021 г. по делу №4352-21-00-1/45 // Судебный кабинет. Единое окно для доступа к электронным сервисам судебных органов Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://office.sud.kz> (дата обращения: 02.04.2022).

¹⁵ Приговор Лефортовского районного суда г. Москвы от 20.05.2011 г. по делу №1-74/2011 // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 02.04.2022).

ходе судебного заседания установлено, что подсудимая процедуру гидротубации провела в соответствии со стандартом, пробы на лекарственные препараты проводятся пациентам с отягощенным аллергологическим анамнезом, чего не установлено у потерпевшей¹⁶.

Как верно отмечает Е.В. Еспергенова, диспозиция статьи 317 УК РК «носит бланкетный характер и не определяет признаки ненадлежащего выполнения профессиональных обязанностей. В этой связи, необходимо установление ведомственных и локальных нормативных актов, издаваемых министерством, департаментами или иными субъектами здравоохранения, которые регламентируют деятельность медицинских работников при оказании медицинской помощи. Соответственно, данные нормативные правовые акты содержат нормы, определяющие квалификационные требования, функциональные обязанности медицинских и фармацевтических работников, а также правила (инструкции, методические рекомендации), порядок и стандарты оказания медицинской помощи» [4, 53 стр.].

Приговором Якутского городского суда Республики Саха от 21 марта 2012 года участковый врач акушер–гинеколог О. признана невиновной в совершении преступления, предусмотренного частью 2 статьи 109 УК РФ, в связи с отсутствием в ее действиях состава преступления. Сторона обвинения полагала, что именно бездействие О. в виде непринятия мер по профильной экстренной госпитализации и оказанию срочной медицинской помощи, а также закрытие больничного листа, привели к неосторожной смерти потерпевшей К. Согласно заключению судебно-медицинской экспертизы, вычленив отдельный этап оказания медицинской помощи, приведший к неблагоприятному исходу в данном случае невозможно, так как дефекты оказания медицинской помощи допущены на всех этапах врачебного процесса как амбулаторного, так и госпитального, от первичного обращения до

летального исхода. Все они в совокупности и обусловили неблагоприятный исход¹⁷.

Сравнительно-правовой анализ судебной практики показал, что несмотря на различную уголовно-правовую оценку неосторожных преступлений, совершаемых медицинскими работниками в РФ и РК, до настоящего времени установление причинной связи между допущенными дефектами оказания медицинской помощи и наступившими негативными последствиями вызывает значительные затруднения у практических работников, поскольку у правоприменителей отсутствует понимание о субъекте установления причинной связи (судья, следователь, эксперт), а также о критериях определения характера причинной связи (прямая, косвенная).

Таким образом, для установления причинной связи между поведением каждого из лечащих врачей и преступным результатом необходимо выяснить:

1) какие обязанности возложены на субъекта по роду осуществляемой деятельности, то есть, необходимо установить объем противоправных действий (бездействий) субъекта, которые он не выполнил либо выполнил, но с дефектами;

2) значимость несоблюдение обязанностей для наступления преступного последствия.

Так, исследование уголовного законодательства РК и практики его применения в отношении медицинских работников свидетельствует о довольно высоком уровне регламентации уголовной ответственности за врачебные правонарушения. Заслуживает особое внимание то, что в уголовном законодательстве РК определены признаки медицинского работника, как специального субъекта преступлений; установлены качественные различия в общественной опасности неосторожных преступлений, совершаемых общим субъектом и лицом, осуществляющим профессиональные обязанности медицинского или фармацевтического работника.

Выводы. Представляется, что в целях обеспечения единообразия в применении

¹⁶ Приговор суда №2 г. Актобе Актыбинской области от 18.03.2019 г. по делу №1511-20-00-1/1013 // Судебный кабинет. Единое окно для доступа к электронным сервисам судебных органов Республики Казахстан [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://office.sud.kz> (дата обращения: 01.04.2022).

¹⁷ Приговор Якутского городского суда Республики Саха от 21.03.2012 по делу №NNNN // Судебные и нормативные акты РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://sudact.ru> (дата обращения: 01.04.2022).

уголовного законодательства об ответственности за совершение медицинских преступлений (правонарушений) необходимы разработка и принятие актов официального толкования. Для РФ таким документом является Постановление Пленум Верховного суда РФ, а для РК - постановление Верховного Суда РК «О практике применения судами законодательства об ответственности за медицинские правонарушения (либо преступления)». Вышеуказанные документы носят разъяснительный характер, призваны выработать наиболее точные рекомендации для единообразного применения действующего законодательства судами общей юрисдикции и правоохранительными органами, определенную процессуальную процедуру, толковать и разъяснять нормативные акты, применяемые судами, а также разъяснить правовые нормы, применение которых вызвало затруднения либо по которым обнаружен противоречивый подход в судебной практике. Необходимо определить обязанность следственных органов установить объективную возможность у медицинского работника предвидеть неблагоприятные последствия своих действий в силу полученного образования и квалификации, а также правовые предписания, регламентирующие деятельность медицинского работника в ходе осуществления профессиональных обязанностей. Поскольку, совершение ятрогенных преступлений происходит в результате нарушения правил оказания медицинской помощи, стандартов оказания

медицинской помощи, должностных инструкций. Надлежит обязательно указать на необходимость установления практическими работниками причинной связи между допущенным дефектом оказания медицинской помощи и неблагоприятным исходом, а также факт возможного избежания летального исхода, в случае оказания своевременной и квалифицированной медицинской помощи, привлекаемым к уголовной ответственности медицинским работником. Следует отметить, что вероятностный характер суждений о благоприятном исходе для пациента, в случае оказания своевременной и квалифицированной медицинской помощи, зачастую трактуется судами, как одно из оснований, которое не позволяет установить прямой характер причинной связи. На значимость установления причинной связи по ятрогенным делам указывали специалисты в области медицины Т.П. Хофер, Е.А. Керр, Р.А. Хейворд в своей статье «Что такое ошибка?» [6]. Иначе говоря, необходимо установить, что при условии своевременного оказания пациенту квалифицированной медицинской помощи в полном объеме, прогноз, имевшегося у него заболевания, благоприятный. Верно отмечают медицинские работники Итан Д. Гровер, Джон М.А. Бонен, что неблагоприятные события обычно являются результатом медицинского вмешательства, однако не все неблагоприятные исходы для пациента являются результатом ошибки. Авторы отражая этот факт, предполагают, что только предотвратимые побочные эффекты могут быть отнесены к медицинской ошибке [7].

Список используемой литературы:

1. Ofri, D. When We Do Harm: A Doctor Confronts Medical Error / D. Ofri // BEACON PRESS Boston, Massachusetts, 2020. – 306 p.
2. Makary, M.A. Medical Error – the Third Leading Cause of Death in the US [Electronic resource] / M.A. Makary, M. Daniel // British Medical Journal (BMJ). – 2016. – Access mode: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27143499> (Access data: 02.04.2022).
3. Малиновский, А.А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права / А.А. Малиновский. – М., 2002. – 376 с.
4. Еспергенова, Е.В. Проблемы теории и практики применения законодательства Республики Казахстан в вопросах противодействия медицинским уголовным правонарушениям, совершенным специальным субъектом: дисс. ... докт. филос. PhD / Е.В. Еспергенова. – Караганда, 2019. – 182 с.
5. Розовская, Т.И. Дифференциация уголовной ответственности и криминализация деяний медицинских работников: вопросы целесообразности и обоснованности / Т.И. Розовская

// Актуальные проблемы применения уголовного законодательства: Сборник материалов Международной научно-практической конференции. – Ростов-на-Дону, 21 мая 2020 г. / Отв. ред. Н.С. Сорокун. – Ростов-на-Дону: Ростовский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации, 2020. – С. 200-206.

6. Hofer, T.P. What is an error? [Electronic resource] / T.P. Hofer, E.A. Kerr, R.A. Hayward // Eff Clin Pract. Nov-Dec. – 2000. – Access mode: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11151522> (Access data: 02.04.2022).

7. Grober, E.D. Defining medical error / E.D. Grober, M.A. John Bohnen // Can J Surg. – 2005. – pp. 39-44.

References:

1. Ofri, D. When We Do Harm: A Doctor Confronts Medical Error / D. Ofri // BEACON PRESS Boston, Massachusetts, 2020. – 306 p.

2. Makary, M.A. Medical Error – the Third Leading Cause of Death in the US [Electronic resource] / M.A. Makary, M. Daniel // British Medical Journal (BMJ). – 2016. – Access mode: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27143499> (Access data: 02.04.2022).

3. Malinovskij, A.A. Sravnitel'noe pravovedenie v sfere ugolovnogogo prava / A.A. Malinovskij. – M., 2002. – 376 s.

4. Espergenova, E.V. Problemy teorii i praktiki primenenija zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan v voprosah protivodejstvija medicinskim ugolovnym pravonarushenijam, sovershennym special'nym sub#ektom: diss. ... dokt. filos. PhD / E.V. Espergenova. – Karaganda, 2019. – 182 s.

5. Rozovskaja, T.I. Differenciacija ugolovnoj otvetstvennosti i kriminalizacija dejanij medicinskih rabotnikov: voprosy celesoobraznosti i obosnovannosti / T.I. Rozovskaja // Aktual'nye problemy primenenija ugolovnogogo zakonodatel'stva: Sbornik materialov Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – Rostov-na-Donu, 21 maja 2020 g. / Отв. ред. N.S. Sorokun. – Rostov-na-Donu: Ростовский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации, 2020. – С. 200-206.

6. Hofer, T.P. / What is an error? [Electronic resource] / T.P. Hofer, E.A. Kerr, R.A. Hayward // Eff Clin Pract. Nov-Dec. – 2000. – Access mode: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11151522> (Access data: 02.04.2022).

7. Grober, E.D. Defining medical error / E.D. Grober, M.A. John Bohnen // Can J Surg. – 2005. – pp. 39-44.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Елена Олеговна Игонина – Ресей Федерациясының Югре – Ханты-Мансий автономиялық округі бойынша Тергеу комитеті Тергеу басқармасының тергеушісі, e-mail: elena-law@list.ru.

Игонина Елена Олеговна – следователь Следственного управления Следственного комитета Российской Федерации по Ханты-Мансийскому автономному округу – Югре, e-mail: elena-law@list.ru.

Igonina Elena Olegovna – Investigator of the Investigative Department of the Investigative Committee of the Russian Federation for the Khanty-Mansiysk Autonomous Okrug – Yugra, e-mail: elena-law@list.ru.

А.Қ. Қамбаров, М.Д. Қаражанов
Alikhan Bukeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы

АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ БАЙЛАНЫС САЛАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРМЕН КҮРЕСУДІҢ КЕЙБІР ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация. Қазіргі жағдайда қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу материалдық құқықта көзделген құқық бұзушылықтарды қысқартуға ғана емес, қазіргі қоғамды ақпараттандыру процесі болып табылатын оң әлеуметтік құбылыстардан ықтимал теріс қылмыстық салдарларды бейтараптандыруға бағытталуы керек. Ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтармен профилактикалық жұмыстың перспективалық бағыттары құқық бұзушылықтың осы түрі үшін жауаптылықты көздейтін заңнаманы жетілдіру мәселелерін қамту. Компьютерлік құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылдың ұлттық құқықтық базасы ақпаратпен, оның ішінде компьютермен жұмыс істеу қағидаларын регламенттейтін және оларды бұзғаны үшін жауапкершілікті белгілейтін қолданыстағы заңнамалық актілердің ауқымын қамтиды. Сонымен қатар, кейбір құқықтық нормалар оң нәтижеге қол жеткізе алмайды. Құқықтық тыйымды моральдық-этикалық шаралармен ұштастыру қажет. Оларға ақпараттық ортада қалыптасқан және компьютерлердің қоғамда таралуы кезінде жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде моральдық-адамгершілік сананы қалыптастыруға арналған мінез-құлық пен этика нормалары кіреді. Ғылыми мақалада компьютерлік желілердегі абсолютті сенімділік пен қауіпсіздік ешқандай аппараттық, бағдарламалық және басқа шешімдерге кепілдік бере алмайтындығын атап өтілген. Сонымен бірге, қауіпсіздік мәселелеріне жан-жақты көзқараспен ғана шығындар қаупін азайтуға болады.

Түйінді сөздер: компьютерлік техника; телекоммуникациялық байланыс; Интернет; ақпараттық қауіпсіздік; киберқылмыс; ақпараттандыру және байланыс; компьютерлік құқық бұзушылық; компьютерлік бағдарлама.

А.Қ. Қамбаров, М.Д. Қаражанов
Alikhan Bukeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ С УГОЛОВНЫМИ ПРАВОНАРУШЕНИЯМИ В СФЕРЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И СВЯЗИ

Аннотация. В современных условиях профилактика уголовных правонарушений должна быть направлена не только на сокращение правонарушений, предусмотренных материальным правом, но и на нейтрализацию возможных негативных уголовных последствий от положительных социальных явлений, являющихся процессом информатизации современного общества. Перспективные направления профилактической работы с правонарушениями в области информатизации и связи охватывают вопросы совершенствования законодательства, предусматривающие ответственность за данный вид правонарушений. Национальная правовая база противодействия компьютерным правонарушениям охватывает круг действующих законодательных актов, регламентирующих правила работы с информацией, в том числе с компьютером, и устанавливающих ответственность за их нарушение. Вместе с тем, некоторые правовые нормы не имеют положительного результата. Правовой запрет необходимо сочетать с морально-этическими мерами. К ним относятся нормы поведения и этики, сложившиеся в информационной среде и предназначенные для формирования морально-нравственного сознания на основе общечеловеческих ценностей при распространении компьютерных технологий в обществе. Авторами в статье отмечается, что абсолютная надежность и безопасность в компьютерных сетях не могут гарантировать никаких аппаратных, программных и других решений. Вместе с тем, только с всесторонним подходом к вопросам безопасности можно снизить риск убытков.

Ключевые слова: компьютерная техника; телекоммуникационная связь; Интернет; информационная безопасность; киберпреступность; информатизация и связь; компьютерное правонарушение; компьютерная программа.

A.K. Kambarov, M.D. Karazhanov
Alikhan Bukeikhan University, Semey c., the Republic of Kazakhstan

SOME THEORETICAL ASPECTS OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF INFORMATIZATION AND COMMUNICATIONS

Abstract. In modern conditions, the prevention of criminal offenses should be aimed not only at reducing offenses provided for by material law, but also at neutralizing possible negative criminal consequences from positive social phenomena that are the process of informatization of modern society. Promising areas of preventive work with offenses in the field of informatization and communication cover issues of improving legislation that provide for responsibility for this type of offenses. The national legal framework for combating computer offenses covers the range of current legislation regulating the rules for working with information, including with a computer, and establishing responsibility for their violation. However, some legal norms do not have a positive result. Legal prohibition must be combined with moral and ethical measures. These include the norms of behavior and ethics that have developed in the information environment and are intended to form moral and moral consciousness on the basis of universal human values when distributing computers in society. The scientific article notes that absolute reliability and security in computer networks cannot guarantee any hardware, software and other solutions. However, only with a comprehensive approach to security issues can the risk of loss be reduced.

Keywords: computer technology; telecommunications; Internet; information security; cybercrime; informatization and communication; computer offense; computer program.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_58

Кіріспе. Әлемдік қоғамдастықта жаһандық үдерістердің дамуына түбегейлі әсер еткен заманауи құбылыстардың бірі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қарқынды жетілдіру болды. Желілік компьютерлік коммуникациялардың таралуынан туындаған мәдени, әлеуметтік, экономикалық, саяси, құқықтық өзгерістер ауқымы көптеген ғалымдарға оларды адамзат өркениетінің тарихындағы жаңа кезеңнің басталуының көрінісі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Жаһандық компьютерлік желіні пайдалану – мемлекетаралық қатынастарды жаһандану және ақпараттық қоғамды құрудың маңызды алғышарттарының бірі екендігі құпия емес.

Ақпараттық саланың дамуы жалпы қоғамдық және мемлекеттік дамуға әсер ететін негізгі факторлардың біріне айналуға, бұл мемлекеттік институттардың жұмыс істеу тиімділігіне, мемлекеттердің экономикасы мен қорғаныс қабілетіне тікелей әсер етеді [1, 95 б.].

Жоғарыда атап өткендей, ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқықбұзушылықтар – бұл киберкеңістікке қолжетімді құралдар мен құрылғылар арқылы жүзеге асырылатын, заңмен қорғалатын әртүрлі әлеуметтік қатынастарға зиян келтіруге бағытталған, ақпараттық және

теле-коммуникациялық желілерді пайдалану арқылы киберкеңістікте қашықтан жасалатын қылмыс. Киберқылмыс міндетті түрде құқыққа қайшылық, қоғамдық қауіп, кінәлілік және жазалау сияқты белгілерге ие.

Киберқылмыстың белгілері мен ерекшеліктерін зерттеу көбінесе белгілі бір қиындықтарды тудырады. Біріншіден, осы заңсыз әрекеттердің тобы үшін белгіленген терминологиялық аппараттың заң ғылымы мен құқық қолдану практикасында болмауы. Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтардың заты – заңмен қорғалатын және электрондық жеткізгіш құралдарында қамтылған ақпарат; ақпараттық жүйелер, соның ішінде мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйесі, телекоммуникация желісі, мемлекеттік электрондық ақпараттық ресурстар.

Ақпараттық қоғамның дамуы саласында әлемнің жетекші елдерінің арасында лайықты орынды алуды таңдап, біздің еліміз өзінің ақпараттық және телекоммуникациялық инфрақұрылымын белсенді түрде дамытып, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін тиісті саясатты қалыптастырады.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқықбұзушылықтың негізгі детерминанты ретінде заңды және жеке

тұлғалар арасында жаһандық ақпараттық-коммуникациялық желілерге қолжетімділіктің кең таралуын атап өткен жөн.

Көрсетілген себеп бойынша бүкіл әлемдегі, оның ішінде Қазақстан Республикасындағы ең өзекті мәселелердің бірі киберқылмысқа қарсы іс-қимыл болып табылады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 407 қаулысымен Киберқауіпсіздік тұжырымдамасы бекітілді («Қазақстанның Киберқалқаны»). Қазақстан Республикасының Үкіметі экономиканы цифрландыру жөніндегі іс-шараларды тиімді іске асыру ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымның бірлігін, тұрақтылығын және қауіпсіздігін, деректердің сақталуын және азаматтардың процестерге сенімін білдіру арқылы ғана қамтамасыз етілетінін атап өтті.

Сенімді құқықтық ортаны және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалар мен мемлекеттің мүдделерін мүлтіксіз қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған цифрландыру кезеңдерінің бірі 5 байланысты құрамдауыштан тұратын «электрондық істі» енгізу болып табылады: азаматтардың электрондық өтініштері, тексеру субъектілері мен объектілерінің бірыңғай тізілімі, әкімшілік өндірістердің бірыңғай тізілімі, электрондық қылмыстық іс, талдау орталығы, сондай-ақ сот сатыларында сот ісін жүргізу.

Материалдар мен әдістер. Ғылыми мақаланың әдіснамалық негізін жалпы ғылыми және жеке-ғылыми әдістер құрады: талдау, синтездеу, сипаттау, қорытындылау, қылмыстық-құқықтық, формальды-құқықтық, салыстырмалы-құқықтық әдістер, құқықтық статистика деректерін пайдалану.

Қазақстан Республикасының (бұдан әрі – ҚР) қылмыстық заңнамасында ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтардан қылмыстық-құқықтық қорғау, ҚР Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚК) 7-тарауының 205-213 баптарында айтылған¹. Ол «Ақпараттандыру және

байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар».

Көптеген төңкерістік технологиялар сияқты Интернет ғаламдық желісі өрлеумен қоса қиянат етушілікке үлкен мүмкіндіктер туғызады. Желідегі шабуылдар, пластикалық төлем карточкаларымен алаяқтық, банктік шоттардан қаражат ұрлау, корпоративтік тыңшылық, балалық порнографияны тарату – бұл Интернет желісінде жүрген қылмыстардың тек бірнешеуі ғана.

Бірнеше ондаған жыл бұрын кибершабуылдар туралы сирек кездесетін сілтемелер болған, бірақ қысқа мерзім ішінде киберқылмыс жекелеген мемлекеттерге қауіп төндіріп қана қоймай, әлемдік деңгейге де жетті [2].

Мұндай құқықбұзушылық әрекеттер басқа көптеген әлем елдеріне ғана емес, сонымен қатар біздің мемлекетке ұлттық қауіпсіздіктің жасаушысы – ақпараттық қауіпсіздікке қатер төнгізетін маңызды қоғамдық қауіп-қатерлерді құрайды.

Мемлекеттің ұлттық инфрақұрылымы бүгінде заманауи компьютерлік технологияларды қолданумен тығыз байланыста. Энергетикалық және банктік жүйелердің, әуе көлігін басқарудың, көліктік жүйенің, тіпті жедел медициналық көмектің күнделікті қызметі автоматтандырылған электронды-есептеуіш жүйелердің сенімді және қауіпсіз жұмыс жасауына толығымен тәуелді.

Қазіргі уақытта жаһандық желіні дамытуға байланысты технологиялық қызметтің басым бағыттарының бірі жеке өмірді, желіні пайдаланушылар туралы ақпаратты, сондай-ақ олардың зияткерлік меншікке құқықтарын қорғау, атап айтқанда қазіргі заманғы ақпараттық қоғам үшін неғұрлым өзекті болып саналатын киберқылмыспен күрес [3].

Негізгі бөлім. Қазақстанның саяси және экономикалық өзгерістеріне байланысты болып жатқан үдерістер оның ақпараттық қауіпсіздік жағдайына тікелей әсерін тигізеді. Соған қоса, ақпараттық қауіпсіздіктің жағдайын бағалау кезінде туындайтын жаңа факторларын ескерген қажет. Ол факторларды саяси,

¹ Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 ж. 3 шілдедегі №226-V ҚРЗ [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (жүгінген күні: 09.02.2022).

экономикалық және ұйымдастырушылық-техникалық деп бөлуге болады.

Қазіргі уақытта «компьютерлік құқық бұзушылық» ұғымын анықтауда ғылыми ойдың екі негізгі бағыты бар. Зерттеушілердің бір бөлігі компьютерлік құқықбұзушылықты қол сұғу объектісі немесе құралы компьютер болып табылады. Зерттеушілердің тағы бір бөлігі қол сұғу объектісі компьютерлік жүйеде өңделген ақпарат болып табылады, ал компьютер қол сұғу құралы ретінде қызмет етеді [4].

Қазіргі кездегі ақпараттық қауіпсіздіктің жағдайын зерттеу оның дәрежесі адамның, қоғамның және мемлекеттің қажеттіліктеріне, сұраныстарына сай келмейді. Мемлекеттік органдарды толық, қолжетімді, уақытылы және түсінікті ақпаратпен қамтамасыз ету үшін, соның ішінде мемлекеттік ақпараттық ресурстарды қорғау, талаптарға сай техникалық құралдардың сәйкестігін нақтылау жүйесін және отандық қорғау тәсілдерін жетілдіру үшін негізделген шешімдер қабылдау қажет. Ақпараттық қауіпсіздікті ұйымдастыруға кері әсерін осы саладағы кәсіби мамандардың аз болуы тигізеді. Ақпараттық қарудан қорғану, техникалық барлауға қарсылық көрсету және осы саладағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру және басқа да көптеген мәселелерді ары қарай ұйымдастыру қажеттілігі туындап отыр [5].

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға ықпал етудің аса маңызды құралдарының бірі нарықтық қатынастар және меншікті (оның ішінде зияткерлік) қорғаудың тұрақты құқықтық және экономикалық тетіктері болып табылады. Бұрынғы әкімшілік-командалық басқару жүйесінің алдын алу әлеуеті негізінен мемлекеттің мүдделеріне әсер ететін қылмыстардың детерминанттарына әсер етті. Тиісінше барлық қылмыстық-құқықтық саясат та қалыптасты. Превенцияның формалары мен әдісі орталықтандырылған басқару тетіктерін қолдануға негізделген.

Қазіргі жағдайда қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу материалдық құқықта көзделген құқық бұзушылықтарды қысқартуға ғана емес, қазіргі қоғамды ақпараттандыру процесі болып табылатын

оң әлеуметтік құбылыстардан ықтимал теріс қылмыстық салдарларды бейтараптандыруға бағытталуы керек.

Философиялық тұрғыдан алғанда, әлеуметтік бақылау қоғамдық өмірдің белгілі бір ұйымдастырылуын, қоғам мүшелерінің мінез-құлқының өзара үміттерге сәйкестігін қамтамасыз етуі керек [6].

Әлеуметтік бақылау-бұл қоғам мен оның құрылымдары (топтары, ұйымдары) әлеуметтік жүйенің жұмысына зиян келтіретін шектеулер (шарттар) жүйесінің сақталуын қамтамасыз ететін механизм.

Осылайша, әлеуметтік бақылау-бұл әлеуметтік жүйеде процестердің жиынтығы, ол арқылы әлеуметтік консорциум мүшелерінің мінез-құлқындағы белгілі бір шектеулердің сақталуы қамтамасыз етіледі, олардың бұзылуы тұтастай алғанда әлеуметтік жүйенің жұмысына теріс әсер етеді.

Әлеуметтік бақылауды шектеу, тәуелсіздіктен айыру және мәжбүрлеу ретінде қарастыруға болмайды. Әлеуметтік бақылау әлеуметтік басқарудың маңызды функцияларының бірі болып табылады және басқару субъектісінің өз мақсаттарына жетуін қамтамасыз етуден тұрады. Қоғамдағы құқық бұзушылықтардың қалыптасуы мен өсуіне құқық бұзушылықты өз салдары ретінде анықтайтын теріс құбылыстар жүйесі әсер етеді. Философия детерминацияның отызға жуық түрін атайды. Сондықтан әлеуметтік бақылау экономикалық, саяси, идеологиялық, құқықтық және басқа да ықпал ету шаралары жүйесінен тұруы керек.

Әлеуметтік бақылаудың негізгі құралдары құқықтық және моральдық нормалар, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, әкімшілік ережелер және т. б. демек, қоғамның жеке адамның мінез-құлқына мақсатты әсері оның ішінде құқықтық нормалармен жүзеге асырылады. Құқықтық әлеуметтік бақылау ақпараттандыру және байланыс саласындарғы құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсаттарын жүзеге асыру үшін өте маңызды.

Компьютерлік техниканы қолданумен байланысты құқық бұзушылықтарға қатысты құқықтық қатынастардың сипатымен функционалды түрде алдын ала анықталған құралдар мен әдістерге байланысты құқықтық

бақылауды екі түрге бөлуге болады: позитивті және репрессивті [7, 20 б.].

Позитивті құқықтық бақылау – бұл құқықтың тиісті саласында ақпараттық қатынастарды, ақпараттық ресурстарды пайдалануды, сондай-ақ қылмыстық жауапкершілікке әкеп соқтырмайтын мақсаттарда ақпараттық өнімді қолдану тәртібі мен шарттарын реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы.

Іс жүзінде бүкіл әлемде компьютерлерге арналған бағдарламалар, мәліметтер базасы, компьютерлерді математикалық қамтамасыз ету авторлық құқық объектісі ретінде танылады. Компьютерге арналған бағдарлама қағаз тасымалдағышта объективтелуі немесе техникалық тасымалдағышта бекітілуі мүмкін. Қағазда графикалық түрде көрсетіле отырып, компьютерлік бағдарлама авторлық құқық объектісі болып табылады. Бұл жағдайда мазмұн мен форманың бірлігі сақталуы керек. Авторлық құқық автордың келісімінсіз туындының (бұл жағдайда бағдарламалық өнімнің) көшірмесін жасауға, көбейтуге, таратуға тыйым салады. Нақты жұмыс кезінде компьютерге арналған бағдарлама өзгертілген түрде қолданылады (қолжазбамен салыстырғанда), сондықтан оны әрдайым оң авторлық құқық нормасымен қорғауға болмайды.

Мұндай жағдайларда авторлық құқық нормалары компьютерге арналған бағдарламалық өнімді әзірлеушілердің мүдделерін қорғай алмайды және тиімді оң құқықтық бақылауды қамтамасыз ете алмайды, пайда болған олқылық репрессивті құқықтық бақылау арқылы өтеледі.

Репрессивті құқықтық бақылау ең алдымен қылмыстық құқық нормаларымен қамтамасыз етіледі. Осыған байланысты ҚР Қылмыстық кодексінде Авторлық және (немесе) сабақтас құқықтарды бұзғаны үшін жауапкершілікті (ҚР ҚК 198-бабы), Тауар белгісін заңсыз пайдалану (ҚР ҚК 222-бабы), Ақпаратқа, ақпараттық жүйеге немесе телекоммуникациялар желісіне құқыққа сыйымсыз қол жеткізу (ҚР ҚК 205-бабы), Зиян келтіретін компьютерлік бағдарламалар мен бағдарламалық өнімдерді жасау, пайдалану немесе тарату (ҚР ҚК 210-бабы) және т. б. көздейді.

Бүгінгі таңда ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылық жағдайлары жеке сипатқа ие. Сонымен қатар, посткеңестік кеңістікте құрылған көптеген мемлекеттер, мысалы, Ресей Федерациясы, Балтық жағалауы мемлекеттері бұл құбылысқа тап болды. Сондықтан компьютерлік құқық бұзушылықтарды репрессивті құқықтық бақылаудың нысандары мен әдістерін жетілдіру мәселелері өзекті болып табылады.

Біріккен Ұлттар Ұйымы (бұдан әрі – БҰҰ) киберқылмысқа қарсы тұру мәселесін шешуге айтарлықтай үлес қосуда. БҰҰ есірткі және қылмыс жөніндегі басқармасы қарсы іс-қимыл мәселесін зерттеу, халықаралық құқықтық шаралар мен ұлттық заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу мақсатында, БҰҰ Бас Ассамблеясының өтініші бойынша зерттеу жүргізу үшін киберқылмыс мәселесін жан-жақты зерттеу жүргізді (2011 жылғы 1 сәуірдегі 65/230 резолюциясы) киберқылмысқа қатысты мәселелерді одан әрі талқылау үшін платформа функцияларын орындауды, жаңа үрдістерді мұқият қадағалауды ұсынды².

Тұтастай алғанда, компьютерлік құқық бұзушылықтарды құқықтық бақылаудың тиімділігі қоғамдық өмірде құқық пен заңдылықтың басым рөлін қамтамасыз ететін экономикалық, саяси және ұйымдастырушылық сипаттағы мемлекеттік шаралар кешенін іске асыру аясында оң да, репрессивті де бақылау міндеттерін шешудің жан-жақты сипатын білдіреді. Отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми еңбектерін талдау келесі мәселелерді шешуге мүмкіндік береді компьютерлік құқық бұзушылықтарға құқықтық бақылауды белгілеу бөліктері:

- ақпаратқа, оның ішінде компьютерге байланысты және оған байланысты туындайтын қатынастарды құқықтық регламенттеуді одан әрі дамыту және тереңдету;

- компьютерлік құқық бұзушылықтарды құқықтық бақылау жүйесіндегі қылмыстық-құқықтық нормалардың рөлі мен орнын айқындау;

- әкімшілік немесе қылмыстық-құқықтық жауапкершілікке әкеп соғатын іс-әрекеттердің аражігін ажырату критерийлерін айқындау;

² Global Programme on Cybercrime [Electronic resource] – Access mode: <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/global-programme-cybercrime.html#:~:text=The%20Global%20Programme%20is%20designed,cybercrime%20in%20a%20holistic%20manner> (Access data: 18.02.2022).

- қылмыстық қол сұғушылықтың осы түрінің субъектілерін анықтайтын ақпараттық (оның ішінде компьютерлік) қауіпсіздік мәселелерін шешетін заң жобаларын қабылдау;

- компьютерлерге рұқсат етілген және рұқсат етілмеген қолжетімділікті саралауға мүмкіндік беретін әртүрлі деңгейдегі заңмен қорғалатын ақпарат тізбесін әзірлеу және заңнамалық бекіту.

Келтірілген тізбе толық болып табылмайды және компьютерлік техника құралдарын пайдалануға байланысты құқық бұзушылықтарды құқықтық бақылаудың алдын алу шараларын айқындау бөлігінде болжамдық сипатқа ие.

Компьютерлік құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылдың ұлттық құқықтық базасы ақпаратпен, оның ішінде компьютермен жұмыс істеу қағидаларын регламенттейтін және оларды бұзғаны үшін жауапкершілікті белгілейтін қолданыстағы заңнамалық актілердің ауқымын қамтиды.

Сонымен қатар, кейбір құқықтық нормалар оң нәтижеге қол жеткізе алмайды. Құқықтық тыйымды моральдық-этикалық шаралармен ұштастыру қажет. Оларға ақпараттық ортада қалыптасқан және компьютерлердің қоғамда таралуы кезінде жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде моральдық-адамгершілік сананы қалыптастыруға арналған мінез-құлық пен этика нормалары кіреді.

Этикалық нормалар мен қағидалар қоғамның ақпараттық мәдениетіне, атап айтқанда компьютерлік құқық бұзушылықтар деңгейіне оң әсер етуі мүмкін. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы әзірлеген ақпараттық жүйелер қауіпсіздігінің басшылық қағидаттарында ақпараттық технологияларды пайдаланушылардың қарым-қатынас этикасы қағидаты аталуы кездейсоқ емес, ол ақпараттық технологияларды пайдалану мен дамытуда жұмыс істейтін барлық субъектілердің құқықтары мен заңды мүдделерін құрметтеуді көздейді.

Моральдық-этикалық нормалар жазылмаған және белгілі бір ережелер мен ережелер жиынтығында жасалған (мысалы, интернетте жарияланған хакерлер кодексі). Бұл нормалар міндетті емес, бірақ уақыт өте келе олар заңға

бағынатын пайдаланушылар үшін құқықтық нормаларды алмастыра алады.

Бүгінгі таңда ақпараттық ортада этикалық нормалар мен қағидалардың қалыптасуы компьютерлік құқық бұзушылықтардың жай-күйіне ғана емес, сонымен бірге қоғамның ақпараттық мәдениетіне жағымды әсер етуі мүмкін, өйткені бұл нормалар мен қағидалар қазіргі заманғы ақпараттық технологиялардың мемлекет, қоғам және әр адам өміріндегі рөлі мен маңыздылығын түсінудің табиғи салдары болып табылады [8, 121 б.].

Қазақстанда ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтармен күресу үшін қандай да бір ерекше әдістер жоқ. Компьютерлік қылмыстық құқық бұзушылыққа қарсы күрестің әлемдік тәжірибесінде құқықтық, ұйымдастырушылық және техникалық әдістер жиынтығында қолданылады.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күрестің теориясы мен тәжірибесі мәселелері бойынша мерзімді баспасөздегі отандық және шетелдік арнайы әдебиеттер мен жарияланымдарды талдау барысында алынған деректер негізінде алдын алу шараларының негізгі үш тобын бөліп көрсетуге болады:

- 1) құқықтық;
- 2) ұйымдастыру-басқару;
- 3) техникалық.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алудың құқықтық шараларына, ең алдымен, жоғарыда көрсетілген заңсыз әрекеттер үшін қылмыстық жауапкершілікті белгілейтін заңнама нормалары жатады.

Құқықтық әдістерге ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікті белгілейтін нормаларды әзірлеу, бағдарламашылардың авторлық құқықтарын қорғау, қылмыстық және азаматтық заңнаманы жетілдіру жатады. Заңнаманы, сондай-ақ, сот ісін жүргізуді жетілдіру, осы саладағы халықаралық шарттарды қабылдау.

Осылайша, компьютерлік ақпарат айналымы саласындағы қылмыстың (құқық бұзушылықтың) алдын алу ақпараттық қатынастарды реттеу құралы ретінде; әлеуметтік-экономикалық, ұйымдық-құқықтық

және тәрбиелік тәртіп шараларының өзара іс-қимылы ретінде; осы функцияны жүзеге асыратын біртекті емес субъектілердің қызметінде іске асырылған компьютерлік қылмыстың (құқық бұзушылықтың) алдын алудың әртүрлі деңгейлерінің үйлесуі ретінде қарастырылады.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың өршуі Қазақстанда әзірге үлкен статистикалық көрсеткіштерге ие емес. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтар проблемасы дамыған елдерде бар ауқымға ие болмайды. Мемлекетте жергілікті және аймақаралық ақпараттық желілер нарығын игеру, халықаралық желілерге кіру процесі жүреді; шеткері аймақтағы қаржылық, басқарушылық және басқа құрылымдарды компьютерлік жабдықтау мәселелерін шешу; Үлкен емес заманауи ақпараттық технологияларды жасау бойынша мамандардың кадрлық әлеуеті.

Көрсетілген факторлар уақытша сипатта болады және Қазақстанның әлемдік ақпараттық кеңістікке интеграциялануы процесінде жойылады. Отандық нарықты ақпараттық технологиялар құралдарымен толтыру қарқынының артуы, компьютерлік техниканы күнделікті өмірге енгізу, компьютерлік құқық бұзушылықтардың жекелеген фактілерін анықтау жақын болашақта бұл проблеманың пайда болуы мүмкін екенін көрсетеді.

Ұйымдастырушылық шаралардан басқа, техникалық шаралар айтарлықтай профилактикалық рөл атқарады. Техникалық шаралар ақпараттық жүйелер мен телекоммуникация желілеріне жағымсыз әсерлерден қорғауға, «лазерлік, радиотехникалық және ұстап қалудың басқа да тәсілдерін, сондай-ақ көзбен бақылау құралдары мен байланыс құралдарын, басқа да техникалық құрылғыларды қолдану есебінен құпия ақпараттың таралып кетуінің ықтимал арналарын жабуға» арналған [9].

Бұл әдістерді қолдану әртүрлі техникалық әзірлемелерді, құрылғыларды, арнайы жабдықтарды, бағдарламалық және

аппараттық құралдарды пайдалану арқылы жүзеге асырылады.

Шартты түрде, қорғалатын объектінің сипаты мен ерекшелігіне байланысты техникалық шараларды екі негізгі топқа бөлуге болады: аппараттық және бағдарламалық. Аппараттық әдістер компьютерлік техниканың аппараттық құралдары мен байланыс құралдарын сыртқы күштердің жағымсыз физикалық әсерінен қорғау үшін, сондай-ақ құпия ақпарат пен қолжетімді деректердің ағып кету арналарын бұғаттау үшін қолданылады. Бұл әдістерді практикалық іске асыру әртүрлі техникалық құрылғыларды қолдану арқылы жүзеге асырылады, оларға мыналар жатады:

- қорғалатын ақпаратқа енуге кедергі келтіретін әртүрлі құрылғылар мен құрылыстар;
- кернеудің кенет өзгеруінен сақтайтын және шұғыл жағдайларда және авариялар кезінде электрмен қоректенуді қамтамасыз ететін үздіксіз қоректендіру көздері;

- қорғалған бөлмеге пайдаланушының рұқсат етілген физикалық кіруін қамтамасыз ететін құрылғылар (құлыптар, кіруді бақылауды басқару жүйесі, жеке басын сәйкестендіру құрылғылары және т. б.);

- ақпараттық-коммуникациялық инфра-құрылымға рұқсатсыз қол жеткізу әрекеттері кезінде пайдаланылатын терминалдар мен пайдаланушыларды сәйкестендіру және тіркеу құрылғылары.

Сондықтан ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу шараларының тиімділігін әзірлеу және жетілдіру мәселелері қазіргі заманғы болып табылады, қылмыстық қызметтен криминогендік салдарды бейтараптандыруға немесе азайтуға және компьютерлік құқық бұзушылықтарды қалыптастыру процестерінің алдын алуға жәрдемдесуге арналған.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтармен күресу қызметінің перспективалық бағыттары құқық бұзушылықтың осы түрі үшін жауаптылықты көздейтін заңнаманы жетілдіру мәселелерін қамтуға; құқық қорғау органдарының көрсетілген қылмыстық-құқықтық нормаларға қатысты құқық қолдану тәжірибесін жетілдіруді

және ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған ұйымдастыру шараларын жетілдіруді қамтуға тиіс.

Бүгінгі таңда ақпараттандыру және байланыс саласындағы Қазақстан Республикасының заңнамасы өзекті болып, одан әрі жетілдіруді қажет етеді деп қорытынды жасауға болады. Осыған байланысты оны жетілдіруге және осы саладағы тәжірибелік және бос аспектілерді реттеуге бағытталған пәрменді және тиімді заңнамалық тетікті енгізу қажет, сондай-ақ киберқылмыстардың алдын алу және олардың санын азайту, сондай-ақ оларды ашу пайызын арттыру үшін алдын алу шараларын әзірлеу мағынасы бар.

Сонымен қатар, киберқылмысқа қарсы іс-қимыл жөніндегі алдын алу шаралары да маңызды аспект болып табылады, олар осы саладағы заңнаманы қолданудың тиімділігін және оның өзектілігін бағалаудан, сондай-ақ, құқық қолдану тәжірибесін талдаудан тұруы мүмкін. Құқық қорғау органдарының өкілеттіктерін ұлттық заңнамаға ғана емес, халықаралық заңнама ережелеріне сәйкестігін қамтамасыз ету қажеттілігі де осыған байланысты [10, 79 б.].

Қазақстанның қылмыстық заңнамасында киберқылмыс саласындағы қатынастарды реттеуде көптеген мәселелер мен олқылықтар бар екенін атап өткен жөн, оларды шешу үшін осы саладағы қолданыстағы қылмыстық-құқықтық нормаларды жетілдіру және өзектендіру, сондай-ақ осы саладағы халықаралық ынтымақтастықты дамыту қажет.

Қорытынды. Сонымен, компьютерлік құқық бұзушылықтармен күресте туындайтын мәселелерді қарастыра отырып, келесі қорытынды жасауға болады:

1. Компьютерлік техниканы және телекоммуникациялық байланыс желілерін пайдалану арқылы жасалған құқық бұзушылықтар жоғары кідіріспен сипатталады. Олардың басты ерекшелігі - бұл қаскүнем өзінің пәтерінен, саяжайларынан немесе кеңсесінен шықпай – ақ заңсыз әрекеттер жасай алады. Компьютерлік құқық бұзушылықтар, соның ішінде қаржылық жүйелер мен ірі ақпараттық порталдардың хакерлік «шабуылдары»

бұрыннан ұйымдасқан ғана емес, сонымен бірге трансшекаралық сипатқа ие болды. Интернет желісінің әмбебап мүмкіндіктері әртүрлі елдердің құқық бұзушыларына өздерінің деструктивті әрекеттерін келісуге және үйлестіруге мүмкіндік береді.

2. Ақпарат алмасу саласында жасалатын құқық бұзушылықтар санының өсуі, олардың көптеген түрлері мен талғампаздығы, құқық бұзушылардың ақпараттық процестердің қалыпты ағымына араласуының іздерін тез арада жою мүмкіндігі-мұның бәрі заңгерлер мен басқа да мамандардың біліктілігін, білім деңгейін және дайындығын үнемі арттыруды қажет етеді. Хакерлер мен басқа компьютерлік шабуылдаушыларға қарсы тұру.

3. Компьютерлік ақпаратты қылмыстық-құқықтық қорғаудың қажеттілігіне күмән жоқ. Қылмыстық заң ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылық жасағаны үшін қатаң түрде қудалайды. Бұл әлеуметтік қауіптің жоғары деңгейіне байланысты.

Осылайша, біз киберқылмысқа қарсы іс-қимыл құқық қорғау органдарының бірінші кезектегі міндеттері дәрежесіне көтерілуі тиіс деген қорытындыға келдік, оның тиімділігіне мынадай факторлар ықпал ететін болады:

2001 жылғы 23 қарашадағы Еуропалық киберқылмыс туралы конвенцияның ұсынымдарына сәйкес (күрестің мамандануы, қылмыстарды ашу және тергеу процесінің тікелей және үздіксіздігі қамтамасыз ету) тәулік бойы – 24/7 жұмыс істейтін тергеу және жедел топтарды қамтитын киберқылмыспен күрес жөніндегі бөлімшелерді ұйымдастыру қажет.

Құқық қорғау және арнайы органдарда, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Әділет министрілігінің сараптамалық бөлімшелерінде (техникалық білімі бар жедел қызметкерлер) кадрларды іріктеудің ерекше жүйесін қайта қарап, енгізу қажет. Біз, әдетте, техникалық білімі бар адамдарды заңгерлік дайындық курстарынан өтіп, жедел қызметкерлер мен мамандарды жұмысқа тартатын шет елдердің оң тәжірибесін қолдануға болады деп санаймыз.

Бастапқы кезеңде мұндай талапты жедел қызметкерлерге орнатуға болады.

Тергеуді әдістемелік қамтамасыз ету. Қылмыстық әрекетті имитациялау және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің енгізу әдістерін белсенді пайдалану, сондай-ақ пост-кеңестік, кеңістік елдерінің аумағында киберқылмыстарды тергеу тәжірибесі, қылмыскерлер, бұғатталған сайттар және т. б. туралы мәліметтер бар бірыңғай құқықтық платформа құруға бастамашылық жасау.

Бұған қоса, шет мемлекеттерде киберқылмыспен күрес жөніндегі қылмыстық-құқықтық шаралар бірдей болып табылмайды, өйткені олар белгілі бір мемлекеттің қылмыстық саясатының белгілі бір ерекшеліктеріне тікелей байланысты қалыптасады. Алайда, бірыңғай сипаттама киберқылмыстың криминализациясы қоғамдық қатынастардың

барлық дерлік салалары аясында ғана емес деген қорытындыға келді.

Халықаралық және ұлттық деңгейлерде киберқылмысқа қарсы кешенді іс-қимылды енгізу, сондай-ақ киберкеңістіктегі ықтимал қатерлердің бүкіл сегментін тұрақты өзектендіру мақсатында осы құбылысқа қарсы күрес шараларын әзірлеу қажет. Сонымен қатар, біздің ойымызша, бұл процеске қатысуға мемлекет пен жеке сектор кәсіпорындарынан бастап, интернет - инфрақұрылымның ерекшелігін тікелей иеленетін халықаралық ұйымдар мен бірлестіктерге дейінгі барлық мүдделі тұлғаларды қосқан жөн.

Сондай-ақ, компьютерлік желілердегі абсолютті сенімділік пен қауіпсіздік ешқандай аппараттық, бағдарламалық және басқа шешімдерге кепілдік бере алмайтындығын атап өткіміз келеді. Сонымен бірге, қауіпсіздік мәселелеріне жан-жақты көзқараспен ғана шығындар қаупін азайтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Джансараева, Р.Е. Борьба с киберпреступлениями: сравнительный анализ законодательства стран СНГ / Р.Е. Джансараева, К. Аратұлы // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2012. – №3(21). – С. 95-99.
2. Jahankhani, H. Cybercrime classification and characteristics / H. Jahankhani, A. Al-Nemrat, A. Hossainian-Far // Cyber Crime and Cyber Terrorism Investigator's Handbook. – Waltham, 2015. – 393 p.
3. Махмудова, А. Некоторые аспекты правового регулирования и квалификации киберпреступности: сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции «62 криминологические чтения» / А. Махмудова. – Москва: Академия управления МВД России, 2021. – 534 с.
4. Morris, G.S. Fundamentals of US computer legislation / G.S. Morris // Communication and Telecommunications security systems. – 1996. – №1. – pp. 18-19.
5. Аратұлы, Қ. Ақпараттық құқық бұзушылықтармен күресу аспектілері: монография / Қ. Аратұлы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 34 б.
6. Философский энциклопедический словарь; сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М., 2003. – 639 с.
7. Першиков, В. Толковый словарь по информатики / В. Першиков, В. Савинков. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 400 с.
8. Сеитов, Т.Е. Правовые аспекты компьютерной преступности в зарубежных странах и в Казахстане: учебное пособие / Т.Е. Сеитов. – Алматы: Данекер, 2004. – 328 с.
9. Абраменкова, В.С. Технические средства – одна из мер предупреждения компьютерных преступлений / В.С. Абраменкова // Сибирский юридический вестник. – 1999. – №4. – С. 182.
10. Пучков, Д.В. Криминологические проблемы предупреждения преступности в сфере реализации кибертехнологий / Д.В. Пучков // Алтайский юридический вестник. – 2019. – №4 (28). – С. 78-83.

References:

1. Dzhansaraeva, R.E. Bor'ba s kiberprestuplenijami: sravnitel'nyj analiz zakonodatel'stva stran SNG / R.E. Dzhansaraeva, K. Aratuly // Kriminologicheskij zhurnal Bajkal'skogo gosudarstvennogo universiteta jekonomiki i prava. – 2012. – №3(21). – S. 95-99.
2. Jahankhani, H. Cybercrime classification and characteristics / H. Jahankhani, A. Al-Nemrat, A. Hosseinian-Far // Cyber Crime and Cyber Terrorism Investigator's Handbook. – Waltham, 2015. – 393 r.
3. Mahmudova, A. Nekotorye aspekty pravovogo regulirovanija i kvalifikacii kiberprestupnosti: sbornik nauchnyh statej po materialam mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii «62 kriminalisticheskie chtenie» / A. Mahmudova. – Moskva: Akademija upravlenija MVD Rossii, 2021. – 534 s.
4. Morris, G.S. Fundamentals of US computer legislation / G.S. Morris // Communication and Telecommunications security systems. – 1996. – №1. – pp. 18-19.
5. Aratuly, Қ. Ақпараттық құқық бұзшылықтармен күресу аспектілері: монография / Қ. Aratuly. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 34 б.
6. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'; sost. E.F. Gubskij, G.V. Korableva, V.A. Lutchenko. – M, 2003. – 639 s.
7. Pershikov, V. Tolkovyy slovar' po informatiki / V. Pershikov, V. Savinkov. – M.: Finansy i statistika, 2003. – 400 s.
8. Seitov, T.E. Pravovye aspekty komp'yuternoj prestupnosti v zarubezhnyh stranah i v Kazahstane: uchebnoe posobie / T.E. Seitov. – Алматы: Daneker, 2004. – 328 s.
9. Abramenkova, V.S. Tehnicheskie sredstva – odna iz mer preduprezhdenija komp'yuternyh prestuplenij / V.S. Abramenkova // Sibirskij juridicheskij vestnik. – 1999. – №4. – S. 182.
10. Puchkov, D.V. Kriminologicheskie problemy preduprezhdenija prestupnosti v sfere realizacii kibertehnologij / D.V. Puchkov // Altajskij juridicheskij vestnik. – 2019. – №4 (28). – S. 78-83.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Азамат Қамбарұлы Қамбаров – Alikhan Bokeikhan University докторанты, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: aza_kambarov@mail.ru.

Қамбаров Азамат Қамбарұлы – докторант Alikhan Bokeikhan University, магистр юридических наук, e-mail: aza_kambarov@mail.ru.

Kambarov Azamat Kambaruly – doctoral student of Alikhan Bokeikhan University, Master of Law, e-mail: aza_kambarov@mail.ru.

Мәлік Дулатұлы Қаражанов – Alikhan Bokeikhan University заң факультетінің деканы, Phd докторы, доцент, e-mail: karazhanov_1982@mail.ru.

Қаражанов Малик Дулатович – декан юридического факультета Alikhan Bokeikhan University, доктор Phd, доцент, e-mail: karazhanov_1982@mail.ru.

Karazhanov Malik Dulatovich – Dean of the Faculty of Law of Alikhan Bokeikhan University, PhD, Associate Professor, e-mail: karazhanov_1982@mail.ru.

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, СОТ-САРАПТАМА ҚЫЗМЕТІ,
ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ /
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ /
CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS, FORENSIC EXPERTISE,
OPERATIONAL INVESTIGATIVE ACTIVITIES**

UDC 343.13
IRSTI 10.79.41

D.T. Tulebaeva

*Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov,
Karagandy c., the Republic of Kazakhstan*

**PROCEDURAL ISSUES OF CALCULATING THE TERMS OF INVESTIGATION AND
DETENTION OF A SUSPECT RELATED TO THE RETURN OF A CRIMINAL CASE FOR
ADDITIONAL INVESTIGATION**

Abstract. In the article the author discusses the specifics of calculating and extending the terms of investigation and the terms of detention of a suspect at the pre-trial and judicial stages when sending the case for additional investigation and referral of the case by the court to the prosecutor. The preventive measure in question is the most severe one provided for by the criminal procedure legislation of the Republic of Kazakhstan, which increases the responsibility of the person conducting pre-trial proceedings and the court that authorized the chosen preventive measure. When deciding on the election of a preventive measure against a suspect in the form of detention, the body conducting pre-trial proceedings must each time consider the possibility of applying another preventive measure unrelated to the restriction of his constitutional rights. Since the procedure of criminal proceedings established by the Criminal Procedure Law is aimed at protecting against unjustified accusation and conviction, illegal restriction of human rights and freedoms. The article provides examples when the «delaying» of criminal proceedings leads to infringement of the constitutional rights of its participants. The paper suggests possible changes in the terms of detention of persons aimed at reducing their duration.

Keywords: detention; suspect; extension of the term; additional investigation; return of criminal case; court; prosecutor; investigator; constitutional rights.

Д.Т. Тулебаева

*Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Б. Бейсенова атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы*

**ҚОСЫМША ТЕРГЕУГЕ ҚАЙТАРЫЛҒАН ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСКЕ ҚАТЫСТЫ ТЕРГЕП-
ТЕКСЕРУ ЖӘНЕ КҮДІКТІНІ ҚАМАУДА ҰСТАУ МЕРЗІМДЕРІН ЕСЕПТЕУДІҢ
ПРОЦЕССУАЛДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Аннотация. Автор мақалада істі қосымша тергеуге жіберген және сот істі прокурорға жіберу кезінде күдіктіні сотқа дейінгі және сот сатыларында қамауда ұстау мерзімдерін және тергеу мерзімдерін есептеу және ұзарту ерекшеліктері туралы мәселелерді қарастырған. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік заңнамасында көзделген қаралып отырған бұлтартпау шарасы ең қатал болып табылады, бұл сотқа дейінгі іс жүргізуді жүргізетін адамның және бұлтартпау шарасын санкциялаған соттың жауапкершілігін арттырады. Күзетпен ұстау түріндегі күдіктіге қатысты бұлтартпау шарасын таңдау туралы мәселені шешкен кезде сотқа дейінгі іс жүргізуді жүргізетін орган оның конституциялық құқықтарын шектеумен байланысты емес өзге бұлтартпау шарасын қолдану мүмкіндігін әрбір ретте қарауы қажет. Себебі, қылмыстық іс жүргізу заңында белгіленген қылмыстық істер бойынша іс жүргізу тәртібі негізсіз айыптау мен соттаудан,

адамның құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден қорғауға бағытталған. Қылмыстық сот ісін жүргізуді «созу», оған қатысушылардың конституциялық құқықтарына қысым жасауға әкеп соқтыратын мысалдар қарастырған. Адамдарды күзетпен ұстау мерзімдерінің, олардың мерзімдерін қысқартуға бағытталған ықтимал өзгерістері ұсынылған.

Түйінді сөздер: күзетпен ұстау; күдікті; мерзімді ұзарту; қосымша тергеу; қылмыстық істі қайтару; сот; прокурор; тергеуші; конституциялық құқықтар.

Д.Т. Тулебаева

*Карагандинская академия Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан*

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСЧИСЛЕНИЯ СРОКОВ РАССЛЕДОВАНИЯ И СОДЕРЖАНИЯ ПОД СТРАЖЕЙ ПОДОЗРЕВАЕМОГО ЛИЦА, СВЯЗАННЫЕ С ВОЗВРАЩЕНИЕМ УГОЛОВНОГО ДЕЛА НА ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ

Аннотация. В статье автором рассматриваются вопросы специфики исчисления и продления сроков расследования и сроков содержания подозреваемого под стражей на досудебной и судебной стадиях при направлении дела на дополнительное расследование и направлении дела судом прокурору. Рассматриваемая мера пресечения является самой суровой, из предусмотренных уголовно-процессуальным законодательством Республики Казахстан, что повышает ответственность лица, ведущего досудебное производство и суда, санкционировавшего избранную меру пресечения. При решении вопроса об избрании меры пресечения в отношении подозреваемого в виде содержания под стражей, органу, ведущему досудебное производство необходимо каждый раз рассматривать возможность применения иной меры пресечения, не связанной с ограничением его конституционных прав, поскольку, установленный уголовно-процессуальным законом порядок производства по уголовным делам направлен на защиту от необоснованного обвинения и осуждения, незаконного ограничения прав и свобод человека. Рассматриваются примеры, когда «затягивание» уголовного судопроизводства приводит к ущемлению конституционных прав его участников. Предложены возможные изменения сроков содержания под стражей лиц, направленные на сокращение их продолжительности.

Ключевые слова: содержание под стражей; подозреваемый; продление срока; дополнительное расследование; возвращение уголовного дела; суд; прокурор; следователь; конституционные права.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_68

Introduction. In Kazakhstan, as in a number of post-Soviet countries, trends in the development of the criminal process are ambiguous. On the one hand, there is a controversial process of democratization of the criminal justice system and the humanization of criminal liability, the expansion of alternative criminal sentences to deprivation of liberty, and their reduction in severity. On the other hand, crime is growing rapidly, more severe and especially severe, and this requires increased responsibility [1]. Law enforcement agencies are one of the central links of the state apparatus, ensuring the protection of the highest constitutional values, life, health and other rights and interests of man and citizen. On behalf of the Head of State, a large-scale reform of the law enforcement system is being carried out and the introduction of a three-tier model of judicial proceedings aimed at

preventing violations of the rights of participants in criminal proceedings, improving the quality of pre-trial investigation. In order to successfully fulfill the international obligations assumed in the field of human rights, the domestic criminal and criminal procedure legislation is constantly being reformed in accordance with the requirements of modern realities. In Kazakhstan, for the first time in the post-Soviet space, the institute of coordination of procedural decisions of the investigator with the prosecutor has been introduced.

The Law of the Republic of Kazakhstan dated December 19, 2020 No. 384-VI «On Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on strengthening the protection of citizens' rights in criminal proceedings and combating corruption» introduced the first amendments to the current Criminal Proce-

cedure Code (hereinafter referred to as the CPC), aimed at implementing the message of President Kassym-Jomart Tokayev, affecting the reform of the law enforcement system, according to which the powers of the prosecutor at the pre-trial investigation stage have been significantly expanded. The investigator coordinates with the prosecutor the adoption of procedural decisions on the case affecting the most important rights of the participants in the process. The Prosecutor also approves the decision to terminate the criminal case, the protocol on criminal misconduct, the decision on the application of writ proceedings. The main goal of the reform of the current criminal procedure legislation is to strengthen the prosecutor's supervision over compliance with the rule of law, to prevent the unjustified use of measures of criminal procedural coercion and violations of constitutional rights and freedoms of citizens, to reduce the number of «errors» in pre-trial proceedings, to ensure a comprehensive, complete and objective investigation of the circumstances of the case and to reduce the number of additional investigations¹.

The Law of the Republic of Kazakhstan No. 88-VII of December 27, 2021 amended the current Criminal Procedure Code, according to which, the final stage of pre-trial proceedings is the preparation by the prosecutor of an indictment in a criminal case received from the investigator with a report on the completion of the pre-trial investigation. The prosecutor at this stage takes the most active position, since in addition to supervision, he performs the functions of public prosecution at the court session, and is aware of all responsibility for the quality of the investigation.

The legislator gave the prosecutor 10 days to study the materials of the criminal case that came to him with a report. For the first time, it is envisaged to extend the period of consideration by the prosecutor of a criminal case before being sent to court, in complex, multi-episode criminal cases up to one month. Based on the positive experience of the Russian Federation, which has successfully integrated this norm into its CPC, we can count on improving the quality of criminal cases sent to court in Kazakhstan [2, 58 p.].

Unfortunately, there have been cases in practice when, due to lack of time to study the materials of a complex or multi-episode case that came with an indictment, the prosecutor is forced to make a decision hastily, sometimes insufficiently substantiated. In this connection, procedural issues related to the terms of the pre-trial investigation and the terms of detention of the suspect when the prosecutor sends the criminal case to the investigator for additional investigation and direction of the criminal case by the court to the prosecutor do not lose their relevance.

Research methods. The methodological basis of this article is the provisions of criminal procedure law, on the basis of which priority directions in the activities of law enforcement agencies of the Republic of Kazakhstan in the course of criminal proceedings returned for additional investigation are determined.

The subject of the study is the legislative acts regulating the activities of state bodies for the implementation of criminal justice, ensuring compliance with the constitutional rights of citizens at the considered stage of criminal proceedings.

To achieve the purpose of the study, the method of comparative legal analysis of legislation, various theoretical and empirical methods were used.

The theoretical basis of the research is based on the normative legal acts of the Republic of Kazakhstan, including the CPC and regulatory decisions of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan.

The results of the study made it possible to identify significant gaps in the application of the most severe preventive measure of criminal procedure legislation – detention.

Results and discussion. The conduct of an additional investigation after the return of the case by the prosecutor is based, in general, on the same procedural bases as the investigation before the referral of the case. When performing additional investigative actions, the pre-trial investigation body is guided by the general principles and conditions for all stages of legal proceedings. However, with additional investigation, procedural problems arise that are peculiar only to this stage. These include, first of all, the issue of calculating the terms of

¹ Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сент. 2020 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (дата обращения: 20.02.2022).

pre-trial investigation and detention of a suspect. The institution of the return of the criminal case by the prosecutor is inextricably linked with the observance of the principle of a reasonable period of criminal proceedings. It is well known that the return of the case for additional investigation is a retrospective movement to an earlier stage of the proceedings associated with significant violations of the law during the preliminary investigation or inquiry. Further investigation always leads to an increase in the terms of criminal proceedings, and therefore, its production should take place as soon as possible, in order to avoid artificially delaying criminal proceedings. There is also a repeated return of criminal cases for additional investigation, which causes the termination of criminal cases in violation of the terms of investigation established by the criminal procedure legislation.

According to article 192 of the CPC, pre-trial investigation in cases of inquiry should not exceed one month and two months in cases of preliminary investigation, when a criminal case is sent by the prosecutor for additional investigation, the term of additional investigation is determined by the prosecutor supervising within one month from the date of receipt of the case to the person conducting criminal prosecution. Further extension of the term is carried out on a general basis².

The legislator has given the supervising prosecutor this right in order to strengthen control over the preliminary investigation by adjusting the duration of the investigation. Based on the meaning of part 7 of Article 192 of the CPC, the prosecutor may establish a shorter period of additional investigation. A month is the maximum allowable period determined by the prosecutor when making a decision on sending the case for additional investigation. At the discretion of the prosecutor, a shorter period of additional investigation may be established.

In the course of practical law enforcement activities, a number of questions arise regarding the application of the norms concerning the calculation of the investigation period when sending a case for additional investigation. Especially acute is the issue of calculating the terms of detention of a suspect in a criminal case returned by the court

to the prosecutor to eliminate significant violations that prevent the appointment of the main trial, and subsequently to the investigator who arrived.

Part 6 of Article 152 of the CPC establishes that the period of detention of a suspect during pre-trial proceedings is calculated from the moment of his detention until notification of the end of investigative actions and clarification of the right to familiarize himself with the case, and may not exceed two months, except in exceptional cases discussed below.

Article 151 of the CPC establishes that the period of detention of a suspect during pre-trial proceedings in exceptional cases may be extended up to eighteen months, in respect of persons who are suspected of committing particularly serious crimes, crimes as part of a criminal group, as well as other terrorist or extremist crimes, in agreement with By the Prosecutor General or his deputies. Being in custody during the period of familiarization with the case materials is not included in the period established by parts 1-4 of Article 151 of the CPC of the Republic of Kazakhstan. Part 7 of Article 152 regulates that the period of familiarization with the case materials of the suspect and his defender, as well as the period of study by the prosecutor of the materials of the criminal case with the received report on the completion of the pre-trial investigation, which, as mentioned earlier, can be up to one month, is determined by the investigating judge, taking into account the scope of the case and other circumstances affecting the time of familiarization with the case the suspect and his defender, as well as the study of the materials of the criminal case and the preparation of the indictment by the prosecutor³. Thus, the period of detention of the suspect is extended for an indefinite period, since specific terms are not specified in the CPC.

If the previously existing procedure for the completion and referral of the case to the court provided for the preparation of an indictment during the preliminary investigation, and the period of the suspect's detention was included in the total period provided for in Article 151 of the CPC, also familiarization with the prosecutor's case at the stage of trial was included in the same period, then

² Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: от 04 июля 2014 г. №231-V ЗПК (с изм. и доп. по сост. на 10.01.2022 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата обращения: 20.02.2022).

³ Там же.

currently the stage of drawing up an indictment by the prosecutor it is isolated from the investigation and, accordingly, the period of the suspect's stay is not included in this period. This norm, according to the author, needs to be finalized, if the case is returned by the prosecutor after studying the case materials for 30 days, the investigator faces the question of the correct calculation of the period of detention.

If the prosecutor sends the case for additional investigation, the terms of the pre-trial investigation are resumed from the moment the criminal case is received by the pre-trial investigation body, and the period of detention of the suspect, if it does not exceed the maximum permissible under the CPC, is extended by the prosecutor's petition to the investigating judge within one month. When the case is referred by the court to the prosecutor on the grounds established in Article 323 of the CPC, if the deadline for detention has not expired and there are no grounds for canceling or changing the preventive measure, the court is obliged to consider in the resolution the issue of extending the period of detention of the suspect within one month from the date of receipt of the case by the prosecutor⁴. The establishment of deadlines in the law for the elimination of the identified violations is consistent with the principles of the implementation of criminal justice within a reasonable time and the prevention of violations of the rights of citizens involved in the orbit of criminal proceedings, as a result of red tape on the part of law enforcement agencies. However, this circumstance does not exclude the right of the pre-trial investigation body to extend the period of investigation and detention during the period of additional investigation and elimination of violations. Proceeding from the norm of the law, it should be assumed that the investigator in his decision, upon further extension, indicates the period without taking into account the period in which the criminal case was under consideration by the prosecutor, namely from the moment of the suspect's detention until the notification of the end of investigative actions, and then adds the period after the return of the criminal case. Thus, the month of the suspect's stay in custody for the period of drawing up the indictment «falls

out» of the calculation of the total term. In addition, the law does not set a quantitative limit on the referral of cases for additional investigation, since it is not guaranteed that other violations will not be committed, which, in the author's opinion, collectively violates the rights of a person in custody. In the course of this study, the materials of more than 150 criminal cases sent by the court to the prosecutor to eliminate violations that prevent the appointment of the main trial, located in the archives of the courts of the city of Karaganda, which confirm the validity of this conclusion, were studied. Thus, the criminal case against G., who was initially convicted under part 3 of Article 106 of the Criminal Code, was repeatedly sent by the court to the prosecutor at the request of the defendant's defender. During the appeal review of the case of G. He was sentenced to one year of imprisonment under part 2 of article 112 of the Criminal Code, which exceeded the total period of his detention. No less interesting is the criminal case against M., who was also repeatedly sent by the court to the prosecutor to eliminate violations, convicted of a particularly serious crime under part 3 of article 297 of the Criminal Code. By the decision of the court of cassation instance, his actions were reclassified to part 3 of Article 296 of the Criminal Code with the imposition of punishment in the form of a fine [3]. The question arises about the proportionality of imprisonment for 10 months with a fine of 200 MCI. Mistakes made at the stage of pre-trial investigation have an impact on the entire course of the trial of the case, including the timing of the consideration of the criminal case. Only the awareness of responsibility for the violation of these deadlines can motivate the investigation bodies to work more efficiently.

The reformed institution of referral to additional investigation of a criminal case at the judicial stage – the referral of a criminal case by the court to the prosecutor is not identical to the stage of additional investigation during pre-trial proceedings, respectively, the norms established in article 152 of the CPC in this case do not apply to the terms of detention of the suspect. According to the normative resolution of the Supreme Court No. 1 of January 24, 2020 «On certain issues of

⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: от 04 июля 2014 г. №231-V ЗРК (с изм. и доп. по сост. на 10.01.2022 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата обращения: 20.02.2022).

authorizing preventive measures», the period during which the authorized body eliminates violations identified by the court, as well as the period of detention of a suspect, is not included in the total period of pre-trial investigation, but is calculated in accordance with Article 342 of the CPC of the Republic of Kazakhstan, with the day of the first admission to the court and before the verdict, regardless of the suspension of the proceedings, the postponement of the trial, the transfer of the case from one court to another court in connection with the change of jurisdiction, and it is six months, in cases of serious category, it is possible to extend the term up to 12 months, in especially serious cases - up to eighteen months⁵.

During the additional investigation, the person conducting the pre-trial proceedings is obliged to comply with all the instructions of the prosecutor, the court and eliminate the relevant procedural violations, after which re-formalize and systematize the case materials with the preparation of a report on the completion of pre-trial proceedings. The question arises again about the possible extension of the terms of detention during the period of re-familiarization of the suspect and his defender with the case materials, referring to the need for this procedure established by law, which is due to the specifics of the institution of additional investigation, which results in long periods of elimination of the identified violations. The role of the prosecutor as a supervisory authority is extremely important at this stage of the proceedings, and the importance of the institution of additional investigation is difficult to overestimate to ensure compliance with the constitutional rights and freedoms of citizens in criminal proceedings.

In addition, cases of unforeseen circumstances are not uncommon in practice, due to which it is necessary to extend the terms of the investigation and the chosen preventive measure. For example, when multi-episode cases are investigated against several persons and familiarization takes a long time, while a request for an extension of the terms of detention is sent to all suspects, including those who have already familiarized themselves with the case materials. There are also cases when the suspect and his

defender deliberately delay the time of familiarization with the case. In this case, the legislator, acting in the interests of the suspect, without limiting his time to familiarize himself with the case, did not take into account the victim's right to judicial protection of his violated interests, limiting access to justice, since the main tasks of the criminal process enshrined in Article 8 of the CPC are a quick and complete investigation of criminal offenses, protection of persons, society and states from criminal offenses.

Conclusions. Summarizing the above, we can draw the following conclusions:

1. Consideration of criminal cases in which the accused are held in custody should become a priority in the adoption of proceedings by the courts, in order to avoid «stretching» the duration of the proceedings.

2. The limitation of the period of detention of a suspect for all categories of crimes is extremely important to ensure the constitutional rights of citizens in criminal proceedings guaranteed by article 16 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, proclaimed by article 9 of the International Covenant on Civil and Political Rights (New York, December 16, 1966, ratified by the Law of the Republic of Kazakhstan dated November 28, 2005 No. 91, entered into force for the Republic of Kazakhstan on April 24, 2006), since the possibility of acquittal of the defendant, including in particularly serious categories of criminal cases, is not excluded.

3. According to the author, it is advisable to reduce the maximum period of detention to one year for all categories of crimes at all stages of legal proceedings, since only the legislative consolidation of the reduction of the periods of detention of suspects will encourage the pre-trial investigation bodies to ensure the proper quality of criminal investigations and will avoid unnecessary red tape.

4. The adoption by the court of a lawful and fair decision in the conditions of direct, transparent and adversarial consideration of a criminal case on the merits presupposes the creation of the necessary preparatory conditions for this [3], expressed in a qualitative pre-trial investigation of criminal cases, during which violations of the rights of participants in the criminal process are not allowed.

⁵ О некоторых вопросах санкционирования мер пресечения: нормативное Постановление Верховного Суда РК от 24 янв. 2020 г. №1 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P200000001S> (дата обращения: 20.02.2022).

List of used literature:

1. Brovkina, A. System of criminal penalties of Russian federation: legal regulation and sentencing practice [Electronic resource] / A. Brovkina, V. Vezlomtsev, S. Zakharova, O. Shuranova, Yu. Truntsevsky // E3S Web of Conferences. – 2019. – 135, 04066 – pp. 4. – Access mode: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2019/61/e3sconf_itese18_04066.pdf (Access data: 20.02.2022).
2. Трифонова, К.А. Правовой институт возвращения уголовного дела на дополнительное расследование: проблемы теории и практики: монография / К.А. Трифонова. – М.: Юрлитинформ, 2014. – 103 с.
3. Chebotareva, I. The Concept of «Fair Trial»: The ratio of Russian and International standards / I. Chebotareva, O. Pashutina, I. Revina // The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. – 2019. – Vol.76. – 583 p.

References:

1. Brovkina, A. System of criminal penalties of Russian federation: legal regulation and sentencing practice [Electronic resource] / A. Brovkina, V. Vezlomtsev, S. Zakharova, O. Shuranova, Yu. Truntsevsky // E3S Web of Conferences. – 2019. – 135, 04066 – pp. 4. – Access mode: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2019/61/e3sconf_itese18_04066.pdf (Access data: 20.02.2022).
2. Trifonova, K.A. Pravovoj institut vozvrashhenija ugovolnogo dela na dopolnitel'noe rassledovanie: problemy teorii i praktiki: monografija / K.A. Trifonova. – М.: JurLitinform, 2014. – 103 s.
3. Chebotareva, I. The Concept of «Fair Trial»: The ratio of Russian and International standards / I. Chebotareva, O. Pashutina, I. Revina // The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. – 2019. – Vol.76. – 583 p.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Динара Тұрғынбайқызы Тулебаева – Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының докторанты, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: blackrabbit84@mail.ru.

Тулебаева Динара Тургинбаевна – докторант Карагандинской академии Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Б. Бейсенова, магистр юриспруденции, e-mail: blackrabbit84@mail.ru.

Tulebaeva Dinara Turginbaevna – doctoral student of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Master of Jurisprudence, e-mail: blackrabbit84@mail.ru.

ӘОЖ 351.72; 349:336.5
МҒТАР 10.21.51

Ф.Г. Ибрагимова¹, Е.М. Айтқазин¹, Н.О. Байжұманов²

¹Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы

²«Семей орманы» Мемлекеттік орман табиғи резерваты, Семей қ., Қазақстан Республикасы

2021 ЖЫЛДЫҢ 15 ҚАРАШАСЫНДА «МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ТУРАЛЫ» ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢЫНА ЕНГІЗІЛГЕН ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ІС ЖҮЗІНДЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫНЫҢ КЕЙБІР СҰРАҚТАРЫ

Аннотация. Мақала авторларымен «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы Заңына 2021 жылдың 15 қарашасында енгізілген өзгерістер мен толықтырулар жан-жақты зерделенген.

Өзгерістердің іс жүзінде тәжірибеде жүзеге асуы мен енгізілу себептері, түрткі болған алғышарттары және күтілетін нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндіктері мақалада қарастырылған басты сұрақтар болып табылады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұруға қабілетті жүйені қалыптастыру және ашықтықты қамтамасыз ету мақсатында заңнаманы өзгертудің жүргізіліп жатқан практикасының тиімділігіне ерекше назар аударылды.

Авторлармен алынып тасталған кейбір нормаларды қайтару немесе енгізілген бірнеше өзгерістер қайтадан қарастырылып, реттеуді немесе толықтыруды талап етеді деген қорытынды жасалынады. Осы саладағы заңды жетілдіру бойынша ұсыныстар берілді.

Түйінді сөздер: мемлекеттік сатып алу; мемлекеттік сатып алу туралы шарт; тапсырыс беруші; өнім беруші; тендер; аукцион; конкурс; бір көзден сатып алу; электрондық әмиян.

Ф.Г. Ибрагимова¹, Е.М. Айтқазин¹, Н.О. Байжұманов²

¹Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан

²Государственный лесной природный резерват «Семей орманы», г. Семей, Республика Казахстан

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ИЗМЕНЕНИЙ В ЗАКОНЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН «О ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПКАХ» ВНЕСЕННЫХ 15 НОЯБРЯ 2021 ГОДА

Аннотация. Авторами статьи приведен детальный анализ изменений и дополнений, внесенных 15 ноября 2021 года в Закон Республики Казахстан «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 года, а также их практическое применение и реализация.

Центральными вопросами по исследуемой проблематике выступают мотивированные предпосылки внесения изменений в законодательство о государственных закупках, прогнозирование достижения ожидаемых результатов. Особое внимание уделено эффективности проводимой практики изменения законодательства с целью формирования системы, способной противостоять коррупции и обеспечению прозрачности.

Авторами даны предложения по устранению противоречий между нормами законодательных актов, регулирующих систему государственных закупок, и сделаны выводы о необходимости возврата некоторых исключенных норм и внесения изменений. Также разработаны рекомендации по совершенствованию закона в этой сфере.

Ключевые слова: государственные закупки; договор о государственных закупках; заказчик; поставщик; тендер; аукцион; конкурс; закупки из одного источника; электронный кошелек.

F.G. Ibragimova¹, Y.M. Aytkazın¹, N.O. Baizhumanov²

¹Alikhan Bokeikhan University, Semey c., the Republic of Kazakhstan

²The state natural reserve «Semey ormany», Semey c., the Republic of Kazakhstan

CERTAIN ISSUES OF PRACTICAL IMPLEMENTATION OF AMENDMENTS TO THE LAW OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN «ON PUBLIC PROCUREMENT» INTRODUCED ON NOVEMBER 15, 2021

Abstract. The authors of the article provide a detailed analysis of the amendments and additions made on November 15, 2021 to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Public Procurement» dated December 4, 2015, as well as their practical application and implementation.

The central issues on the studied issues are motivated prerequisites for making changes to the legislation of public procurement, forecasting the achievement of expected results. Particular attention is paid to the effectiveness of the practice of changing legislation in order to form a system capable of resisting corruption and ensuring transparency.

The authors make proposals to eliminate contradictions between the norms of legislative acts regulating the public procurement system, and draw conclusions about the need to return some of the excluded norms and make some changes. Recommendations have also been developed to improve the law in this area.

Keywords: public procurement; public procurement contract; customer; supplier; tender; auction; tender; procurement from one source; electronic wallet.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_75

Кіріспе. Қазіргі заманғы экономикада мемлекеттік сатып алу жүйесі экономиканың мемлекеттік секторының қаржысын және басқа ресурстарын басқарудың таптырмас элементі болып табылады және мемлекеттік қажеттіліктерді қанағаттандыру функцияларын ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік экономикалық реттеу функцияларын орындауға арналған. Мемлекеттік сатып алу жүйесі елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының стратегиялық міндеттерін жүзеге асыру үшін экономиканы реттеудің, тұрақтандырудың және материалдық, еңбек ресурстарын, ғылыми және өндірістік әлеуетті көтерудің тиімді құралына айналды.

Соңғы жылдары елімізде мемлекеттік сатып алу туралы заңнаманы жетілдіруге байланысты белсенді жұмыс жүргізіліп жатқаны белгілі. Өзгерістер күрделі деуге болады, әсіресе, 2021 жылдың 15 қарашасында «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының (бұдан әрі – ҚР) Заңына енгізілген өзгерістер мен толықтырудар ерекше назарда. Осы 2021 жылдың 15 қарашасындағы өзгерістерді жан-жақты зерттеу, тәжірибеде жүзеге асуына байланысты сұрақтарын тереңірек қарастыру

ғылыми мақалада қойылған мақсат болып табылады.

Мақаланың зерттеу тақырыбы өзекті, себебі заңнамаға енгізіліп отырған жаңартулардың тәжірибеде жүзеге асуы мен нормалардың бір-біріне қарама-қайшы келуіне байланысты біраз қиындықтар анықталуда, тиісінше жан-жақты зерттеуді қажет етеді. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлықпен күрес аясында қатардағы заңдарды жиі өзгерту тәжірибесінің жалпы тиімділігі де қазіргі уақыттағы өзекті сұраққа айналды.

Әдістер мен материалдар. Ғылыми мақаланы жазу барысында құқықтық, салыстырмалы құқықтық, құрылымдық, логикалық және құқықтық актілердің нормаларын түсіндіру әдістері қолданылды.

«Мемлекеттік сатып алу туралы» ҚР заңына 2021 жылы 15 қарашада енгізілген өзгерістер мен толықтырулардың мәні мен мазмұны логикалық, салыстырмалы-құқықтық, нормаларды түсіндіру әдістерін қолдану арқылы зерттелді.

Негізгі бөлімі. Қазақстан соңғы жылдары мемлекеттік сатып алу туралы заңнамасына елеулі өзгерістер енгізе отырып, өз жүйесін жетілдіру және оның әлеуетін барынша арттыру

бойынша белсенді жұмыс жүргізуде. Бұл бір жағынан, мемлекеттің жүйені жаңғыртуға деген тұрақты ұмтылысын көрсетсе, екінші жағынан, жаңа заңнамалық талаптарға бейімделуге тура келетін сатып алу органдарына қиындықтар туғызады. Жүйені оңтайландыруға байланысты мүмкіндіктер оның толық әлеуетін іске асыруға және сатып алу бюджетін тиімдірек пайдалануды қамтамасыз етуге көмектеседі. Сонымен қатар, осы өзгерістер мемлекеттік сатып алу жүйесінің жемқорлыққа қарсы төтеп бере алатын, неғұрлым ашықтықты қамтамасыз етуге қол жеткізетін жүйе қалыптастыруды көздейді. Ол туралы мемлекет басшысы да бірнеше рет өз сөздерінде атап өткен болатын.

Жалпы алғанда, елімізде осы қатынастарды реттейтін заңнамалық база қалыптасқаны сөзсіз, талқыланып жүрген сұрақтарды шешуге осы нормативті құжаттарды жетілдіру арқылы қол жеткізуге болады деп санаймыз. Мемлекеттік сатып алу «Мемлекеттік сатып алу туралы» ҚР заңына, «Мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Қаржы министрінің бұйрығына, «Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы», «Ақпараттандыру туралы» ҚР заңдарына сәйкес жүзеге асырылуда.

«Мемлекеттік сатып алу туралы» ҚР заңының 4-бабына сәйкес мемлекеттік сатып алу процесі:

- 1) мемлекеттік сатып алудың жылдық жоспарын (мемлекеттік сатып алудың алдын ала жылдық жоспарын) әзірлеуді және бекітуді;
- 2) өнім берушіні таңдауды және онымен мемлекеттік сатып алу туралы шарт жасасуды;
- 3) мемлекеттік сатып алу туралы шартты орындауды қамтиды»¹.

Ұлттық мемлекеттік сатып алу жүйесіне қатысты мәселелердің көпшілігі қазақстандық мемлекеттік кәсіпорындардың сатып алуларына да қатысты. Оларға бір көзден сатып алуды кеңінен қолдану және сатып алу рәсімдеріндегі бәсекелестік деңгейінің төмендігі жатады. Бұрын мемлекеттік кәсіпорындар мен мемлекеттік сектор субъектілерінің сатып алуларын реттейтін нормативтік құқықтық базада айтарлықтай айырмашылықтар болды. Соңғы жылдары жүргізілген реформалар

нәтижесінде кейбір айырмашылықтар жойылған, бірақ біркелкі деңгейге әлі де қол жеткізілген жоқ.

2021 жылдың 15 қарашасында «Мемлекеттік сатып алу туралы» ҚР 2015 жылғы 4 желтоқсандағы №434-V Заңына «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік сатып алу, жер қойнауын пайдаланушылар мен табиғи монополиялар субъектілерінің сатып алуы, байланыс, автомобиль көлігі, қорғаныс және ғылымды қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңымен өзгерістер енгізілген болатын. Өзгерістер соңғы жылдардағы осы саладағы ең күрделі, ауқымды өзгеріс болды. Оларды келесідей бөліп қарастыруға болады:

1) Бір көзден алу тәсілімен сатып алудың 52 негізінің төртеуі алынып тасталды:

- жаңарту тәртібімен шығарылған мемлекеттік материалдық резервтің материалдық құндылықтарын сатып алу;
- жеке тұлғаларға мемлекеттік білім беру тапсырысымен байланысты қызметтерді сатып алу;
- ҚР заңнамасында көрсетілген тұлғадан мүлікті сенімгерлік басқару бойынша қызметтерді сатып алу;
- 100 АЕК-ке дейінгі тауарларды, сондай-ақ 500 АЕК-ке дейінгі жұмыстар мен қызметтерді сатып алу.

2) Тапсырыс берушінің конкурстық сатып алу әдістерін басымдықпен жүзеге асыру ережесі қарастырылған. Бұл механизмді пайдалану мүмкін болмаған жағдайда ғана (интернет желісіне қолжетімділік жоқ, жеткізу мүмкін емес және т.б.) сатып алу бір көзден жүзеге асырылады. Бұл бір көзден сатып алуды азайту мақсатында енгізілген өзгеріс.

3) Рәсімдерді жеңілдету мақсатында негіздемелік келісімдерді пайдалана отырып, тендер түрінде сатып алудың жаңа әдісі енгізілді. Бұл әдісті орталықтандырылған мемлекеттік сатып алулар аясында бірыңғай ұйымдастырушылар қолданатын болады. Атап айтқанда, бірінші кезеңде белгіленген талаптарға сай келетін әлеуетті өнім берушілер іріктеледі, олармен негіздемелік келісім

¹ Мемлекеттік сатып алу туралы: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы №434-V Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434> (жүгінген күні: 15.03.2022).

жасалады. Екінші кезеңде тапсырыс берушілер осындай жеткізушілерге тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сатып алуға сұраныс жібереді. Ең тиімді ұсыныс берген жеткізушілермен келісім-шарт жасалады.

4) Сатып алынатын тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің өмірлік циклінің құнын есептеу арқылы тендер нысанында сатып алудың жаңа әдісі енгізіледі.

Сапалы және инновациялық тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді сатып алуды ынталандыру мақсатында жеткізушілерді сатып алу бағасы бойынша емес, сатып алынатын тауардың бүкіл қызмет ету мерзімінің құны бойынша таңдау ұсынылады (бұл ереже 2023 жылдың 1 қаңтарынан бастап қолданысқа енгізіледі).

5) Дауларды сотқа дейін реттеу шеңберінде тұрақты жұмыс істейтін алқалы орган ретінде келісім комиссиясын енгізу жоспарланған. Шарт жасасудан жалтарған және мемлекеттік сатып алуға жосықсыз қатысушылардың тізіліміне енгізілген әлеуетті өнім берушілердің өтініштерін қарау үшін тапсырыс берушілердің негізінде келісім комиссиясы құрылады.

6) Аукционға қатысушылар арасындағы сөз байласуды болдырмау мақсатында аукционды өткізу реті қайта қаралды. Енді бірінші кезеңде аты-жөні жасырылған қатысушылар арасында аукцион өткізіледі. Бұл олардың арасындағы сөз байласу фактілерін жоққа шығарады. Екінші кезеңде бағасы ең төмен болған аукционға қатысушының өтінімі қаралады. Егер оның өтінімі сатып алу талаптарына сәйкес келсе, басқа аукционға қатысушылардың өтінімдерін ашпастан, дереу аукцион нәтижесі жарияланады.

7) Рейтингтік-баллдық жүйені қолдану арқылы конкурс түрінде сатып алудың жаңа әдісі енгізілді. Бұл әдіс мемлекеттік сатып алу процесіне адамның қатысуын болдырмау мақсатында енгізілуде.

8) Электрондық мемлекеттік сатып алу жүйесін кеңінен интеграциялау арқылы веб-

портал әлеуетті өнім берушілерге автоматты түрде сәйкес рейтинг береді. Бұл баға мен сапа критерийлерінің үйлесімі арқылы жеткізушіні автоматты таңдауға ауысуға мүмкіндік береді.

9) Бір көзден 100 АЕК-ке дейінгі тауарларды және 500 АЕК-ке дейінгі жұмыстарды, қызметтерді сатып алу мүмкіндігін алып тастауға байланысты электрондық дүкен нысанында сатып алудың жаңа әдісі енгізілді. Бұл әдіс жеткізушілерді таңдаудың объективті және ашық критерийлерін қолданады және онлайн сатып алуға мүмкіндік береді².

Жалпы, мемлекеттік сатып алу туралы қолданыстағы заңнамаға енгізілген өзгерістер Қазақстанның мемлекеттік сатып алу жүйесінің заңнамалық деңгейде елеулі өзгергенін және Үкіметтің бұл жүйені жаңғыртуға тұрақты ұмтылысын көрсетіп отыр.

Ұмтылыстың болғаны әрине жақсы, алайда осы өзгерістің іс жүзінде жүзеге асуы бірнеше мәселелерді тудырып отыр:

1. Заңның жаңа редакциясының 43 бабы 11 тармағының 1 тармақшасына сәйкес шарт жасасу барысында өнім беруші мемлекеттік сатып алу туралы шарттың орындалуын қамтамасыз етудің және авансты қамтамасыз етудің (егер мемлекеттік сатып алу туралы шартта аванс көзделген жағдайда) түрлерінің бірі ретінде өнім берушінің электрондық әмиянындағы ақшаны алуды қарастырады³. Ақшаны алу немесе қайтару түрі толық автоматтандырылған. Мәселен, «Мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Қаржы министрінің бұйрығының 510 тармағына сәйкес Бірыңғай оператор өнім берушінің өзі бұғаттаған шарттың орындалуын қамтамасыз етуді, сондай-ақ өнім беруші шарт бойынша міндеттемелерді толық және тиісінше орындаған күннен бастап үш жұмыс күні ішінде демпингке қарсы шаралар қабылдаған жағдайда (болған кезде) қамтамасыз ету сомасын автоматты түрде бұғаттайды және электрондық әмиянына қайтаруды жүзеге асырады⁴.

² Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік сатып алу, жер қойнауын пайдаланушылар мен табиғи монополиялар субъектілерінің сатып алуы, байланыс, автомобиль көлігі, қорғаныс және ғылымды қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 15 қарашадағы №72-VII Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000072> (жүгінген күні: 20.03.2022).

³ Мемлекеттік сатып алу туралы: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы №434-V Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434> (жүгінген күні: 15.03.2022).

⁴ Мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2015 жылғы 11 желтоқсандағы №648 бұйрығы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012590> (жүгінген күні: 25.03.2022).

Жаңа өзгеріс бойынша электронды әмиянға ақша өнім беруші тапсырысты орындағаннан кейін үш жұмыс күні ішінде автоматты түрде қайтарылуы тиіс. Алайда, тапсырыстың орындалуы іс жүзінде орындалуына емес, веб-портал арқылы пайда болатын «Орындалды» статусына бекітілген. Яғни, тапсырыс орындалғанына қарамастан әмиянға қаражат үш жұмыс күнінде қайтарылуы мүмкін емес, себебі «Орындалды» статусы екі тарап та өз міндеттерін толық орындаған жағдайда ғана веб-порталда пайда болады. Ол дегеніміз, тапсырыс ерте мерзімде орындалғанына қарамастан тапсырыс берушіге ақы төлеуге берілген бір ай уақыт аралығында аталған статус пайда болуы мүмкін. Себебі, тапсырыс беруші ақы төлегенде ғана өз міндеттемесін орындаған болып саналады, ал тапсырыс беруші тәжірибеде ақы төлеуге асықпайды және берілген айды толығымен пайдаланатын кездері жиі кездеседі. Осындай жағдайда мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру бойынша талаптар орындалмайды, тиісінше тапсырысты орындаушы өнім берушінің құқықтары бұзылады.

Ұсыныс. Мемлекеттік сатып алу веб-порталында Электрондық қаржы орталығы кепілді ақшаны электрондық әмиянға автоматты түрде қайтаруды веб-порталдағы бекітілген электрондық актімен байланыстыру қажет немесе өкілетті орган Қағидалардың 510-тармағына өзгерістер мен толықтырулар енгізуі тиіс және ол мынадай мазмұнда баяндалуы мүмкін: «Бірыңғай оператор шарттың орындалуын қамтамасыз етуді, сондай-ақ демпингке қарсы шаралар (бар болса) қабылданған жағдайда қамтамасыз ету сомасын өзі бұғаттап қойған өнім берушінің электрондық әмиянын автоматты түрде блоктан шығарады және қайтарады. Қайтару тараптар шарт бойынша міндеттемелерін толық және тиісінше орындаған күні жүзеге асуы тиіс».

2. Бір көзден сатып алуға байланысты өзгерістер бойынша мәселе. Бұл сатып алудың тәсіліне байланысты сұрақ кейінгі кезде көп талқыланып жүргені белгілі, Мемлекет басшысы да бірнеше рет өз сөздерінде осыған мән беру керектігін айтқан болатын.

Заңның бұрынғы редакциясының 39-бабы 3-тармағының 42-тармақшасына сәйкес егер біртекті тауарлардың құндық мәндегі жылдық көлемі тиісті қаржы жылына республикалық бюджет туралы заңда белгіленген айлық есептік көрсеткіштің бір жүз еселенген мөлшерінен аспаса, осындай біртекті тауарларды, егер біртекті жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің құндық мәндегі жылдық көлемі айлық есептік көрсеткіштің бес жүз еселенген мөлшерінен аспаса, осындай жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді сатып алу жүргізілетін. Жаңа өзгерістерге сәйкес, яғни 39-баптың 3-тармағының 42-тармақшасына сәйкес ондай біртекті тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің құндық мәндегі жылдық көлемі республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржы жылына белгіленген айлық есептік көрсеткіштің үш мың еселенген мөлшерінен аспаса, аудандық маңызы бар қалалар, ауылдар, кенттер, ауылдық округтер әкімдері аппараттарының осындай біртекті тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алуы мүмкін⁵. Яғни, үш мың еселенген мөлшерінен аспаса және аудандық маңызы бар қалалар, ауылдар, кенттер, ауылдық округтер әкімдері аппараттарына ғана сатып алуға рұқсат.

Бұл өзгерген талап та іс жүзінде біраз қиындықтар тудырып отыр. Мәселен, тауарлар мен қызметтерді орындаушы жалғыз, бәсекелестер өңірден табылмайтын кездер болады, ал өзге өңірлерден тапсырысты орындаушылармен қызметтерді орындамау және мерзімдерді сақтамаумен байланысты қиындықтарды тудыратыны жиі кездеседі. Қиындықтар әсіресе жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің орындалуында болып отыр.

Ұсыныс. Аталған тармақшаны заңның 2021 жылғы 15 қарашаға дейін қолданыста болған бұрынғы редакциясындағы нұсқасын қайтару немесе қолданыстағы редакцияға біртекті жұмыстар мен қызметтердің жылдық көлемі бес жүз айлық есептік көрсеткіштің мөлшерінен аспайтын сатып алуға рұқсат беретін өзгеріс енгізілуі тиіс деп санаймыз.

3. 2021 жылғы 15 қарашадағы өзгеріске дейін заңның 38-бабының 2-тармағы 4

⁵ Мемлекеттік сатып алу туралы: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы №434-V Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434> (жүгінген күні: 15.03.2022).

тармақшасына сәйкес тапсырыс беруші орналастырылатын ақпаратта тауар белгілерін, қызмет көрсету белгілерін, фирмалық атауларын, патенттер, пайдалы модельдер, өнеркәсіптік үлгілер, тауардың шығарылған жерінің атауы және өндірушінің атауы, сондай-ақ сатып алынатын тауардың, жұмыстың, көрсетілетін қызметтің жекелеген әлеуетті өнім берушіге тиесілігін айқындайтын өзге де сипаттамаларын көрсетуге құқылы болатын. Қазіргі редакцияда ондай құқық жоқ, тармақша алынып тасталды.

Тапсырыс беруші белгілі бір өндірушілерден өзіне қажетті тауарларды сатып алу құқығынан шектелді, бұл өз кезегінде тапсырыс берушінің сапасыз тауарларды сатып алу қаупін тудырады. Тәжірибеде қолданып жүрген, сапасы уақытпен тексерілген тауардың орнына сипаттамасы сай келгенімен сапасы нашар болуы мүмкін тауардың өзге нұсқасы келеді. Әсіресе, күрделі жағдай кеңсеге қажет техникалар, көлік құралдарына қажет сайман мен құрал-жабдықтар сатып алу кезінде анық байқалады. Сонымен қатар, сапасыз тауардың алынуы кейіннен бюджет қаражатын ұтымсыз пайдалануға да әкеліп соғатыны тағы бар.

Ұсыныс: осы норманың 2021 жылғы 15 қарашаға дейін қолданыста болған нұсқасын қайтару қажет.

Жоғарыда аталған сипаттағы мәселелерді отандық заңгер ғалымдар да көтеріп жүргенін атап өту қажет. Мысалға, А.Ж. Киязова мен Ә.Ғ. Қазбаева «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасы заңының тиімділігіне арналған зерттеулерінде мемлекеттік сатып алу саласындағы уәкілетті орган заң шығару процесіне мұқият қарау, заңнамаға ұсынылатын өзгерістерді толыққанды дәлелдеу, жеткілікті негіздемелер келтіру және ұсынылып отырған редакциядағы заңнамалық актінің қабылдануына қол жеткізу қажет. Бұдан басқа, реттеудің жаңа режимдерін жылдам ауыстыру тәжірибесін алып тастау, сондай-ақ заңнамалық рәсімді оны айналып өтпей, оның талаптарына сәйкес жүзеге асыру қажеттігін ескеруді ұсынады.

Авторлар мемлекеттік сатып алу саласындағы дауларды шешу үшін қолданылатын негізгі нормативтік акт толық көлемде ескірген

нормаларды қамтиды және редакцияны өзгертуді қажет екендігін атап өтеді. Бұдан басқа, мемлекеттік сатып алу саласындағы қолданыстағы негізгі заңнамалық актінің және кейбір кодекстердің, сондай-ақ заңнамалық актілердің қайшылықтары орын алуда, бұл тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізуді қажет етеді деген қорытынды жасайды [1].

Сондай-ақ, мемлекеттік сатып алуға қатысушылардың заңнаманы іске асыруының кейбір мәселелеріне тоқталған зерттеуінде Г.Б. Қысықова да заңнамадағы жетілдірілуі қажет сұрақтарды көтерген [2].

4. Аталған өзгерістерге түрткі болған тағы бір күрделі себеп осы саладағы сыбайлас жемқорлық көрінісін жою мақсаты болып табылады. Жалпы, елімізде осы құбылысты азайту немесе жою мақсатында заңдарымызға жиі өзгерістер енгізіліп тұратыны рас, алайда ол өзгерістер сыбайлас жемқорлықтың жолын кескен күннің өзінде өзге жаңа мәселелерді тудырып жататыны тағы бар. Әсіресе, осындай өзгерістер норманы іс жүзінде, яғни тәжірибеде қолдануға кедергілер немесе ыңғайсыздықтар тудырады.

Біздің пікірімізше, сыбайлас жемқорлықпен күрес – жалпы мемлекеттік деңгейде болуы тиіс, сыбайлас жемқорлыққа деген қоғамдағы көзқарас түбегейлі өзгеруі аса қажет, халықтың өмір сүру деңгейінің көтерілуі секілді маңызды өзгерістерден де құралуы керек. Мәселені нормаларды алмастыру немесе жаңасын ойлап табу арқылы шеше алмаймыз, керісінше, әрбір өзгеріс сайын оны іске асыруға байланысты жаңа мәселелерді тудырып отырамыз.

Аталған мәселенің шешімі бойынша әлемдік тәжірибе бізге нақты үлгілерді көрсетеді. Көптеген мемлекеттер сыбайлас жемқорлық сұрағын мемлекеттік сатып алуды реттеуге арналған қатардағы заңдарды өзгерту арқылы емес, одан тыс жалпы мемлекеттік деңгейде шешіп тастаған. Оған мысал Еуропалық Одақ, АҚШ, Жапония секілді елдердегі мемлекеттік сатып алу саласындағы тәжірибелері.

Жалпы, мемлекеттік тапсырысты орналастыру және тендер өткізу тәртібінің ашықтығы Еуропалық Одақтың барлық елдерінде орындалады және одақтың жалпы талаптарына сәйкес келеді. Еуропалық

парламент пен Кеңестің 2014 жылғы 26 ақпандағы мемлекеттік сатып алу туралы 2014/24/ЕО директивасына сәйкес әрбір мүше мемлекет мемлекеттік сатып алу саласындағы ашықтық пен бірдей мүмкіндік беру қағидаларының жүзеге асуын қамтамасыз етуге тиіс⁶.

2016 жылғы реформа құқықтық базаны айтарлықтай өзгертті және жүйе мемлекеттік сатып алу рәсімдерін оңайлатуды көздейтін, ұлттық жеткізушілерге басымдық бермейтін, сауда-саттық пен декларацияларды электрондық форматқа көшіретін сатып алу туралы Еуропалық Одақтың жаңа директиваларына сәйкес келтірілді. Еуропа елдері мемлекеттік сатып алу қызметін ұйымдастыруда үнемдеу туралы емес, процестің тиімділігі туралы көбірек ойлайды. Мысалы, ұлттық компаниялар емес, экологиялық тазалық параметрлеріне сәйкес келетін аймақтағы өзге компанияларға артықшылық бере алады.

Жалпы, әлемдік ірі экономикалардың өкілдері мемлекеттік сатып алуларға үлкен үміт артып отыр. Тендерлер үкіметтердің стратегиялық құралы ретінде қарастырылады, ол айқын артықшылықтардан басқа, экологиялық саясатты, әлеуметтік интеграцияны және инновацияларды дамытуға көмектесуі тиіс деген көзқарас басым [3, 17-44 бб.].

Мемлекеттік сатып алулар Еуропалық Одақтың ЖІӨ-нің шамамен 14%-ын құрайды және осы мөлшерді ескере отырып, «жасыл» экономикаға көшуге жәрдемдесу үшін маңызды құрал болып табылады. Алайда, Еуропада экологиялық Мемлекеттік сатып алулар әлі де жеткілікті пайдаланылмайды, өйткені оларды қолдануға кейбір кедергілер сақталуда. Еуропалық Одақтың осы саладағы жаңа нормативтік қаулысы «жасыл» Мемлекеттік сатып алулардың әлеуетін ашып, Еуропалық «жасыл келісім» құралдарының жиынтығына маңызды элемент қосуы мүмкін.

Негізінде, мемлекеттік сатып алу экономиканы екі арна арқылы экологияландыруға ықпал етуі мүмкін: тұтыну модельдерінің өзгеруіне және өндіріс модельдерінің өзгеруіне байланысты.

Егер мемлекеттік сектор қоршаған ортаны ластайтын тауарлар мен қызметтерді сатып алуды экологиялық қауіпсіз баламалармен алмастырса, сонымен қатар, халықтың тұтынушылық мінез-құлқын өзгерту арқылы мемлекеттік сатып алу парниктік газдардың ауаны ластауын төмендетуге көмегін тигізуі мүмкін [4].

Қорытынды. Мақалада «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы №434-V Заңына 2021 жылдың 15 қарашасында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік сатып алу, жер қойнауын пайдаланушылар мен табиғи монополиялар субъектілерінің сатып алуы, байланыс, автомобиль көлігі, қорғаныс және ғылымды қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен енгізілген өзгерістер мен толықтырулар жан-жақты зерттелді. Негізгі назар әрине аталған өзгерістердің тәжірибеде жүзеге асуына аударылды.

Алынып тасталған кейбір нормаларды қайтару қажет немесе енгізілген бірнеше өзгерістер қайтадан қарастырылып, реттеуді немесе толықтыруды талап етеді деген қорытынды жасалынды, нақты ұсыныстар берілді. Сонымен қатар, осы өзгерістер мемлекеттік сатып алу жүйесінің жемқорлыққа қарсы төтеп бере алатын, неғұрлым ашықтықты қамтамасыз етуге қол жеткізетін жүйе қалыптастыру мақсатында жүргізіліп жатқан заңдарды өзгерту тәжірибесінің тиімділігі зерттелді.

Жүйені оңтайландыруға байланысты мүмкіндіктер оның толық әлеуетін іске асыруға және сатып алу бюджетін тиімдірек пайдалануды қамтамасыз етуге көмектесетініне сенеміз. Алайда, өзгерістің барлығы ойлаған нәтиже бермей жатқанын да мойындауымыз қажет. Мақала барысында көтерілген мәселелердің шешімін табуы мемлекеттік сатып алу процесін жүргізуде оң нәтиже беретініне, туындап отырған кедергілерді жоюға көмектесетініне сенімдіміз.

⁶ Directive 2014/24/EU of the European parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC [Electronic resource] – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0024-20200101> (Access data: 26.03.2022).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Киязова, А.Ж. К вопросу об эффективности Закона Республики Казахстан «О государственных закупках» (результат альтернативного мониторинга НПА) / А.Ж. Киязова, А.Г. Казбаева // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2022. – №1 (23). – С. 72-82.
2. Кысыкова, Г.Б. Некоторые вопросы реализации законодательства участниками государственных закупок / К.Г. Бауржанова // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2016. – №4 (45). – С. 180-187.
3. Rhode, A. Public Procurement in the European Union: How Contracting Authorities Can Improve Their Procurement Performance in Tenders / A. Rhode // Schriften zum europäischen Management. – Berlin: Springer Gabler, 2019. – 278 p.
4. Sapir, A. Green Public Procurement: A Neglected Tool in the European Green Deal Toolbox? / A. Sapir, T. Schraepen, S. Tagliapietra // Intereconomics. – 2022. – 57 (3). – P. 1-5.

References:

1. Kijazova, A.Zh. K voprosu ob jeffektivnosti zakona Respubliki Kazahstan «O gosudarstvennyh zakupkah» (rezul'tat al'ternativnogo monitoringa NPA). / A.Zh. Kijazova, A.G. Kazbaeva // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2022. – №1 (23). – С. 72-82.
2. Kysykova, B.G. Nekotorye voprosy realizacii zakonodatel'stva uchastnikami gosudarstvennyh zakupok / K.G. Baurzhanova // Vestnik Instituta zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan. – 2016. – №4 (45). – С. 180-187.
3. Rhode, A. Public Procurement in the European Union: How Contracting Authorities Can Improve Their Procurement Performance in Tenders / A. Rhode // Schriften zum europäischen Management. – Berlin: Springer Gabler, 2019. – 278 p.
4. Sapir, A. Green Public Procurement: A Neglected Tool in the European Green Deal Toolbox? / A. Sapir, T. Schraepen, S. Tagliapietra // Intereconomics. – 2022. – 57 (3). – P. 1-5.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Флюра Галимовна Ибрагимова – Alikhan Bokeikhan University Азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі, заң ғылымдарының кандидаты, e-mail: flura.77@mail.ru.

Ибрагимова Флюра Галимовна – заведующая кафедрой гражданско-правовых дисциплин Alikhan Bokeikhan University, кандидат юридических наук, e-mail: flura.77@mail.ru.

Ibragimova Flura Galimovna – Head of the Department of Civil Law Disciplines of Alikhan Bokeikhan University, Candidate of Law, e-mail: flura.77@mail.ru.

Ерлан Майданұлы Айтқазин – Alikhan Bokeikhan University азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, құқық магистрі, e-mail: aytkazin1805@mail.ru.

Айтқазин Ерлан Майданұлы – старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин Alikhan Bokeikhan University, магистр права, e-mail: aytkazin1805@mail.ru.

Aytkazin Yerlan Maydanuly – Senior Lecturer of the Department of Civil Law Disciplines of Alikhan Bokeikhan University, Master of Law, e-mail: aytkazin1805@mail.ru.

Нұрлан Оразбекұлы Байжұманов – «Семей орманы» мемлекеттік орман табиғи резерватының заң кеңесшісі, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: baizhumanov_nur@mail.ru.

Байжұманов Нурлан Оразбекович – юрисконсульт Государственного лесного природного резервата «Семей орманы», магистр юридических наук, e-mail: baizhumanov_nur@mail.ru.

Baizhumanov Nurlan Orazbekovich – Legal Adviser «Semey Ormany» State Forest Nature Reserve, Master of Law, e-mail: baizhumanov_nur@mail.ru.

**ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖӘНЕ БАСҚА МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАР ҚЫЗМЕТІ /
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ
И ИНЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ/
THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AND OTHER GOVERNMENT AGENCIES**

ӘОЖ 347.961
МҒТАР 10.71.55

Д.Б. Алшымбек, Ә.Қ. Қайшатаева
Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША СУРРОГАТ АНА БОЛУ
ШАРТЫН НОТАРИАЛДЫ ТҮРДЕ КУӘЛАНДЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Аннотация. Мақалада авторлар Қазақстандағы суррогат ана болуды нотариалды куәландыру тәртібі бойынша нормативтік-құқықтық базаны зерделеу нәтижелерін баяндаған. Суррогат ана туралы келісім мазмұнының негізгі ережелері, атап айтқанда: субъектісі, келісім-шарт жасасу кезінде тараптардың құқықтары мен міндеттері және шарт жасасу кезіндегі нотариустың міндеттері қаралған.

Мақалада «суррогат ана болу шартының субъектілері» ұғымына ерекше назар аударылады, нақтырақ айтсақ балалы болғысы келетін тарап, ол «ерлі-зайыпты», «тапсырыс берушілер» және «балалы болғысы келетін отбасы» терминдері және осы түсініктедің бір мағына беретін тарап ретінде қарастыру сұрағына арналған.

Авторлар шетелдік азаматтардың суррогат ана болу шартының субъектілері ретінде қатысуы туралы мәселені де қарайды. Отандық заңнама шетелдік азаматтардың осы процеске қатысуын шектемейді, бірақ сұрақ туындайды, шетел заңнамасы осындай жолмен балалы болуға рұқсат ете ме?

Осы мәселені зерттеу негізінде авторлар шетелдік азаматтардың қатысуымен суррогат ана болу туралы келісім жасамас бұрын нотариуспен міндетті заң кеңесін беруді ұсынады.

Түйінді сөздер: суррогат ана; суррогат ана болу; суррогат ана болу шарты; репродуктивтік әдістер; нотариус; ерлі-зайыпты; тапсырыс берушілер; шетелдік азамат; нотариалды түрде куәландыру.

Д.Б. Алшымбек, А.К. Қайшатаева
Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НОТАРИАЛЬНОГО УДОСТОВЕРЕНИЯ ДОГОВОРА
СУРРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

Аннотация. В статье авторами изложены результаты изучения нормативно-правовой базы по порядку нотариального удостоверения суррогатного материнства в Казахстане. Рассмотрены основные положения содержания договора суррогатного материнства, а именно: субъект, права и обязанности сторон и обязанности нотариуса при заключении договора.

Особое внимание уделено понятию «субъекты договора суррогатного материнства», так для одной из сторон в законодательстве использованы три термина: «супруги», «лица, состоящие в браке и желающие иметь ребенка», «заказчик», которые между собой несут одинаковое смысловое значение. При этом, законодатель не рассматривает понятие термина «заказчик», что ставит вопрос о целесообразности использования в законодательстве этих тождественных терминов.

Авторами также рассматривается вопрос об участии иностранных граждан в качестве субъектов договора суррогатного материнства. Отечественное законодательство не ограничивает участие иностранных граждан в данном процессе, но возникает вопрос, разрешает ли страна иностранца иметь детей таким способом?

На основании изучения данной проблемы авторы предлагают перед заключением договора о суррогатном материнстве с участием иностранных граждан проводить обязательную юридическую консультацию с нотариусом.

Ключевые слова: суррогатная мать; суррогатное материнство; договор суррогатного материнства; репродуктивные методы; нотариус; супруги; заказчики; иностранный гражданин; нотариальные удостоверения.

D. B. Alshymbek, A.K. Kaishatayeva

Alikhan Bukeikhan University, Semey c., the Republic of Kazakhstan

CURRENT PROBLEMS OF NOTARY CERTIFICATION OF THE SURROGATE MATERNITY AGREEMENT UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. In the article, the authors present the results of the study of the regulatory framework on the procedure for notarization of surrogacy in Kazakhstan. The main provisions of the content of the surrogacy contract are considered, namely: the subject, the rights and obligations of the parties and the duties of the notary at the conclusion of the contract.

Special attention is paid to the concept of «subjects of the surrogacy contract», so for one of the parties in the legislation three terms are used: «spouses», «persons married and wishing to have a child», «customer», which carry the same semantic meaning among themselves. At the same time, the legislator does not consider the concept of the term «customer», which raises the question of the expediency of using these identical terms in legislation.

The authors also consider the issue of the participation of foreign citizens as subjects of the surrogacy contract. Domestic legislation does not restrict the participation of foreign citizens in this process, but the question arises, does the country of a foreigner allow having children in this way?

Based on the study of this problem, the authors propose to conduct a mandatory legal consultation with a notary before concluding a surrogacy agreement with the participation of foreign citizens.

Keywords: surrogate mother; surrogate motherhood; surrogacy contract; reproductive methods; notary; spouses; customers; foreign citizen; notarial certificate.

DOI: 10.52425/25187252_2022_24_83

Кіріспе. Бүгінгі күнде нотариус атқаруы керек қызметтерге деген талаптар артып келеді, қоғамда жоғары сапалы құқықтық көмекке деген сұраныс жоғары. Сонымен қатар, осы күндері кәсіби дағдылардан басқа нотариус – жақсы психолог болуы қажет болып отыр. Нотариустың қызметі азаматтарға жеке тәуелсіздікке қол жеткізуге мүмкіндік береді, ол тәуелсіздік өте қажет және азаматтық қоғам үшін маңызды шарт болып табылады. Қоғамда құқықтық кепілдіктер, мүліктік және мүліктік емес қатынастардағы құқықтардың қорғалуына, сақталуына қажет кепілдіктер аса маңызды болып отыр. Әдетте әділет органдары осы қызметпен айналысуға үміткер адамдардың біліміне де, тәжірибелі заңгерлердің басшылығымен ұзақ практиканың болуына да талап қояды. Мысалы, Жапонияда азамат сотта, адвокатурада, прокуратура

органдарында жұмыс істеуі керек, содан кейін ғана нотариус лауазымына өтініш бере алады.

Жоғарыда аталған қасиеттер нотариус үшін неке және отбасылық қатынастарға байланысты қызметтерін атқару барысында аса қажет деуге болады. Неке және отбасы заңнамасына сәйкес отбасы мүшелерінің материалдық және материалдық емес құқықтарының жүзеге асырылуында, ұрпақты болуға байланысты қатынастарда нотариустың рөлі ерекше болып келеді. Нотариус куәландыру арқылы көптеген келісімдер негізінде алынған міндеттемелердің сақталуы мен орындалуының негізгі кепіл беруші тұлғасы ретінде заңнамамен қарастырылады және келісім-шарттардың дұрыс рәсімделуіне жауапты болып табылады.

Әдістер мен материалдар. Ғылыми мақаланы жазу барысында құқықтық, салыстырмалы-құқықтық, құрылымдық,

логикалық және құқықтық актілердің нормаларын түсіндіру әдістері қолданылды.

Негізгі бөлімі. Неке және отбасы заңнамасын азаматтық кодекспен қатар нотариустар өздерінің күнделікті тәжірибесінде кеңінен қолданады. Алайда барлық отбасы заңнамасында көзделген шарттар кеңінен қолданылады немесе нотариус тәжірибесінде жиі кездеседі деп айтуға келмес. Осындай шарттың бірі – суррогат ана болу шарты болып табылады. Суррогат ана болу туралы келісім-шартын жасау тәртібі қолданыстағы заңнамалармен реттеледі.

Суррогат ана болу шарты – бала сүйгісі келетін некелі жұп пен бала көтеріп, оны дүниеге әкелуге келісімін берген әйел арасындағы келісім болып табылады. Шарт Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің «шарт туралы жалпы ереже» 2-бөлімінде қарастырылған тәртіпте жасалып, неке және отбасы туралы заңнамада көзделген мынадай тармақтарды қамтуы тиіс:

- балалы болғысы келетін адамдардың және суррогат ана болуға келісім берген әйелдің деректері;
- суррогат ананың жүктілік кезеңінің қалыпты өтуіне арналған материалдық шығындарды төлеу тәртібі;
- тараптардың құқықтары, міндеттері;
- суррогат ана өзі туған баланы өзімен шарт жасасқан адамдарға беруден бас тартқан жағдайда оған қарсы қолданылатын шаралар;
- тараптардың келісімі бойынша айқындалатын өзге де талаптар¹.

Суррогат ана болу шарты жазбаша нысанда жасалады және нотариат арқылы куәландыруға жатады, суррогат ана болу туралы шарт суррогат ана жүктілікті көтеру режимін қасақана бұзған жағдайда бұзылуы мүмкін.

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексте суррогат ана және суррогат ана болу шарты туралы анықтама берілген:

- суррогат ана – суррогат ана болу шарты бойынша балалы болғысы келетін, тиісінше тапсырыс беруші ретінде қарастырылған тұлғаларға қосалқы репродуктивтік әдістер

мен технологияларды қолдану арқылы бала көтеріп, оны тууға келісімін берген әйел;

- суррогат ана болу шарты – ерлі-зайыпты және балалы болғысы келетін адамдар мен қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану негізінде бала көтеруге және тууға өз келісімін берген әйел арасындағы нотариус арқылы куәландырылған жазбаша келісім².

Шарт талаптары бойынша болашақ суррогат ана міндетті түрде суррогат ана болу әдісін қолдануға шешім қабылдайтын тұлғаларға өзінің дене бітімі, психикалық және репродуктивтік денсаулығы туралы толық ақпаратты, сондай-ақ медициналық-генетикалық зерттеп-қараудың нәтижелерін беруге міндетті. Суррогат ананың медициналық, оның ішінде медициналық-генетикалық зерттеп-қараудан өтуімен байланысты материалдық шығындарын онымен шарт жасасқан тарап көтереді.

Суррогат ана болу шартының заңдылығы мен заңды тазалығына жауапты, осы процедураның барлық қатысушыларының құқықтарын қорғау үшін нотариалды түрде куәландыру заңнамалық тұрғыдан бекітілген болатын. Нотариус бұл шартқа қатысушылардың құқықтарының сақталуының басты кепілі болып отыр.

Заң талаптарына сәйкес шарт міндетті түрде нотариалды куәландырумен жасасу қарастырылған, бұл кейбір елдерде қажет емес. Осы жерде айта кету керек маңызды нәрсе ол – әр мемлекеттегі суррогат ана болу сұрағына деген көзқарастың әртүрлі болып келуінде. Кейбір мемлекеттер ондай жолмен балалы болуға мүлдем тыйым салады, ал кейбір мемлекеттер рұқсат береді, бірақ ерекше талаптарды ескере отырып жүзеге асырылуы керек деген заңнамалық тұрғыдан талап қояды. Мысалы, АҚШ-тың Вирджиния штатының суррогат ана болу туралы заңнамасына сәйкес ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) бірі генетикалық материалдың доноры болуы керек.

Заң шығарушының суррогат ана болу туралы келісім-шартты қамтуы керек тармақтардың осындай егжей-тегжейлі сипаттамасына

¹ Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы: Қазақстан Республикасының 2011 ж. 26 желтоқсандағы №518-IV Кодексі [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518> (жүргізілген күні: 19.01.2022).

² Там же.

қарамастан, келісімшартта тек тиісті маман қосымша ұсына алатын сәттер бар.

Аталған шарт жасасу сатысында біздің назарға іліккен бірнеше мәселелер бар. Олар негізінен шарттың субъектілеріне байланысты болып отыр.

Біздің қарастырғымыз келіп отырған сұрақтардың бірі – шарттағы балалы болғысы келетін тарап, ол «ерлі-зайыпты», «тапсырыс берушілер» және «балалы болғысы келетін отбасы». Заңнамада осындай үш түрлі термин береді. Мағынасы бір болуы мүмкін, бірақ үш термин қолданудың қажеттілігі қанша деген орынды сұрақ туындайды. Солардың ішінде «Тапсырыс берушілер» терминімен жағдай күрделірек, себебі заң шығарушы осы шартқа қатысты, оны реттейтін ешқандай нормативті құжатта бұл терминнің мазмұнын ашпайды.

Осы бағыттағы нормативтік базаға үңілсек «тапсырыс беруші» термині қосарланған мағыналық жүктемені көтереді деп сеніммен айтуға болады, сондықтан оны суррогат анамен келісім-шартқа отырған ерлі-зайыптылар, сондай-ақ одан балалы болғысы келетін адамдар деп түсінуге болады. Бұл тұжырым біріншіден, «суррогат ана» терминінің анықтамасында заң шығарушы ерлі-зайыптылар мен балалы болғысы келетін тұлғаларды қамтитын «тапсырыс беруші» жалпы терминін қолдануымен расталады. Екіншіден «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінде заң шығарушы «ерлі-зайыпты» деген екі терминмен қатар жақша ішінде «тапсырыс беруші» терминін пайдаланады. Бұл жерде, біздің ойымызша, заң шығарушы «ерлі-зайыптылар» терминін емес, «тапсырыс беруші» деген басқа толық тәуелсіз терминді пайдаланды, яғни балалы болғысы келетін адамдар туралы жалпы түсінік береді.

Қарсыластар заң шығарушы осы мақалаларда екі терминді тек суррогат ана болу туралы келісім бойынша ерлі-зайыптылар тапсырыс беруші болғандықтан қолданғанына сілтеме жасай отырып қарсылық білдіруі мүмкін.

Бұл жерде суррогат ана болуды анықтауда заң шығарушы тек ерлі-зайыптылар туралы ғана емес, сонымен қатар балалы болғысы келетін адамдар деген басқа да тұлғалар туралы айтылатындығы, сондай-ақ түсіндірілген кодекстің 59-бабын талдау барысында да осындай пікірге келуге мүмкіндік беретіндігімен түсіндіргіміз келеді.

Осыған сүйене отырып, қарастырылып отырған жағдайда «ерлі-зайыптылар» және «тапсырыс берушілер» терминдері нақтылаудан кейін ғана бірдей мағына береді деген қорытынды жасауға болады.

Екіншіден, мақалада көтерілген сұрақ тағы да шарттың субъектілеріне байланысты болып отыр. Нақтырақ айтсақ, шартқа тарап ретінде шетел азаматтарының қатысуы төңірегінде. Бірден айта кететін жағдай отандық заңнама шетел азаматтарына аталған шарттың қатысушысы болуына тыйым салмайды.

Мәселен, Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабының 4-тармағына сәйкес «Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады»³.

Қазақстан Республикасындағы шетелдіктер тегіне, өлеуметтік және мүліктік жағдайына, қай нәсілге және ұлтқа тиесілілігіне, жынысына, біліміне, тіліне, дінге көзқарасына, кәсібінің түрі мен сипатына қарамастан өзге еліміздің азаматтарымен заң алдында тең.

Аталған нормаларға сүйене отырып шетелдіктер суррогат ана шартының субъектісі болуы мүмкін деген түйін жасаймыз, алайда бұл жерде байқалмайтын, көзге анық көрінбейтін бір сұрақ туындайды – шетел азаматының өз мемлекеті осы тәсілмен балалы болуға рұқсат ете ме? Мысалға алып қарайтын болсақ Германия, Франция, Италия, Испания [1] секілді Еуропаның ірі мемлекеттерінде мұндай жолмен сәбилі болу мүлдем қарастырылмаған. Греция

³ Қазақстан Республикасының Конституциясы: Конституция 1995 ж. 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (жүгінген күні: 19.01.2022).

мемлекетінде рұқсат етілген, тек ол ақысыз негізде болмауы тиіс деген талап қойылады⁴.

Ал Чехия Республикасының Азаматтық кодексінде 2014 жылдан бастап суррогат ана болу туралы бөлім пайда болды, некеде тұру-тұрмауына қарамастан әйел адам суррогат ана бола алады. Алайда, бұл мемлекеттің заңнамасында бір ерекшелік бар, ол: суррогат ана баласын келісім-шарт бойынша бала берілуі тиіс ата-анаға беруден бас тарту мүмкіндігі бар және осындай жағдайда заң суррогат ананы қорғауды қарастырады. Әрине, заңнамадағы мұндай олқылық суррогат анамен келісім жасау кезінде биологиялық ата-аналарды алаңдатады. Чехиядағы суррогат ана болуды жақтаушылар нәресте туылғаннан кейін даулардың туындау мүмкіндігін болдырмау үшін биологиялық ата-аналардың балаға құқықтарын заңмен бекіту қажет деп санайды⁵.

Ал әлемнің кейбір мемлекеттерінде суррогат ана болу заңнамасы қоғамның моральдық, діни, тарихи қалыптасқан ерекшеліктеріне қарай реттелген. Мысалы, құқықтық жүйенің қатысуынан басқа, Оңтүстік Америка елдеріндегі саясатпен құқық әлі күнге дейін католик шіркеуінің, әсіресе Рим заңына негізделген азаматтық құқық жүйесіне айтарлықтай тәуелді. Сонымен қатар, бұл елдердің көпшілігі бір кездері Португалия территориясы болған Бразилияны қоспағанда, испандық отарлар болған. Нәтижесінде, көптеген заңдар Рим-Католик дәстүрімен үйлеседі, ал ол өз кезегінде кез келген көмекші репродуктивті технологияны қолдануға тыйым салады, өйткені эмбрион адам болып саналады, сондықтан оны басқаруға болмайды. Әдетте, суррогат жолымен балалы болуды реттеу үшін оны елдің азаматтық кодексіне енгізу керек, ал ондай деңгейлі құжаттарды әдетте Мемлекеттік Конгресс қабылдайды, дегенмен көбінесе әлеуметтік қайшылықты сипатқа байланысты көмекші репродуктивті технологиялар тектес мазмұндағы құжаттар қабылданбай жатады [2].

⁴ Surrogacy in Europe [Electronic resource] – Access mode: <https://vittoriavita.com/surrogacy-in-european/#:~:text=In%20most%20European%20countries%2C%20surrogacy%20is%20prohibited.&text=Surrogacy%20is%20legal%20in%20Ukraine,it%20is%20not%20prohibited%20either> (Access data: 21.01.2022).

⁵ Občanský zákoník ČR ze dne 3.02.2012 [Electronic resource] – Access mode: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy/> (Access data: 21.01.2022).

⁶ Нотариустардың нотариаттық іс-әрекет жасау ережесін бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2012 жылғы 31 қаңтардағы №31 Бұйрығы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1200007447> (жүгінген күні: 21.01.2022).

Осындай ерекшеліктерге қарасақ суррогат жолымен балалы болу тәсіліне байланысты мемлекеттердегі нормативтік база әртүрлі болып келеді немесе мүлдем қарастырылмайды.

Аталған қиындық тудыруы мүмкін жағдайдан шығудың амалы қандай болмақ? Мұндай адамдарға отандық заңнама суррогат ана келісіміне қатысуға олардың мемлекетінде рұқсат берілмеуіне байланысты тыйым сала алмайды және ондай шектеу біздің шетелдік азаматтарға байланысты құқықтың саясатымыздың негізіне де, бекітілген басты қағидаларына да қайшы болар еді. Алайда, мұндай тұлғаларға құқықтық қайшылықтарды біле тұра шарт жасауға рұқсат беру немесе сол шартты нотариалдық куәландыру моральдық тұрғыдан дұрыс болмас деген пікірдеміз. Себебі, кейіннен шартқа қатысқан шетелдік ата-анада да, дүниеге келген сәбиде де өз елінде құқықтық үлкен мәселелер туындауы мүмкін. Нәтижесі - баланың тууын тіркемеу, азаматтыққа қабылдамау секілді ауыр салдар.

Дәл осы тұста қазақстандық нотариустың суррогат ана болу туралы шарт жасау шетелдік азаматтардың қатысуымен жүзеге асқан жағдайдағы әрекеттері қандай болуы тиіс деген заңды сұрақ туындайды. Әрине, нотариус біржақты ережеге сәйкес келісімді куәландыра беруіне болады және оның салдары үшін жауапкершілік туралы алаңдамауына болады. Нотариустардың нотариаттық іс-әрекет жасау ережесіне сүйенсек те шарттың тараптары шет елдік немесе еліміздің азаматтары болсын бірдей талап қояды және қосымша немесе ерекше жағдайларды қарастырмайды, нотариусқа өзге міндеттерді артпайды⁶.

Біз осы жоғарыда аталған мәселелерді ескере отырып шетелдік азаматтардың қатысуымен шарт жасасу сатысында нотариустың егжей-тегжейлі құқықтық кеңес беруін шарт жасау барысындағы міндетті талап ретінде енгізу орынды деп санаймыз. Бұл талаптың орындалуы шетелдік ата-аналарда немесе олардың ұрық жасушаларынан туылған

балада өз азаматтығының мемлекетінде туындауы мүмкін құқықтық мәселелердің болмауына тиімді көмегін тигізеді деген пікірдеміз.

Түйіндеп айтқанда аталған мәселелер отандық заңнаманың жетілдірілуін қажет ететін сұрақтардың бар екендігін көрсетеді. Алайда, бұл мәселелер суррогат ана болу туралы шартының жасалуында үлкен кедергі деп те айтуға келмейді. Ұсынылған көзқарастар шарттың тәжірибелік жүзеге асуында оң нәтижесін беруі тиіс.

Жалпы шекаралас мемлекеттермен салыстырып қарайтын болсақ Қазақстандағы суррогат ана болу туралы шартын құқықтық қамтамасыз ету мен шетелдік тәжірибені енгізу процесі сәтті өтті деуге болады. Оны көрші елдердің заңгер ғалымдары да атап өтуде. Мәселен, Ресей және шетелдегі суррогат ана болу шартын құқықтық реттеу мәселелеріне арнаған мақалада М.А.Волкова мен Е.В. Питько Қазақстандық тәжірибені сәтті деп бағалаған. Мақала авторларының пікірінше еліміздегі аталған шарт түрін жасау тәртібі құқықтық тұрғыдан жеткілікті деңгейде қамтамасыз етілген, тараптардың құқықтары мен міндеттері анық көрсетілген [3].

Қорытынды. Мақала барысында суррогат ана болуды құқықтық реттеуге байланысты заңнама зерттелді, отандық және бірнеше шет елдердің осы бағыт бойынша нормативтік базасына анализ жасалынды. Суррогат ана болу шартын куәландырудағы нотариустың атқаруы тиіс іс-әрекеттер жиынтығы жан-жақты қаралды.

Суррогат ана болу шартын жасасу барысында туындайтын мәселелер мақаланың негізгі қарастырған тәжірибелік сұрақтары болып табылады. Нақтырақ айтсақ, шартты нотариустың куәландыру тәртібі барысында туындайтын қиындықтар жөнінде болып отыр. Заңнамада «ерлі-зайыпты», «тапсырыс берушілер» және «балалы болғысы келетін отбасы» атауларымен үш түрлі термин беріледі. Мағынасы бір болуы мүмкін, бірақ үш термин, қолданудың қажеттілігі қанша деген орынды сұрақ туындайды. Солардың ішінде «Тапсырыс берушілер» терминімен жағдай күрделірек,

себебі заң шығарушы осы шартқа қатысты, оны реттейтін ешқандай нормативті құжатта бұл терминнің мазмұнын ашпайды. Мақала барысында терминдердің қолдану тәртібі мен мағынасына сүйене отырып, қарастырылып отырған жағдайда «ерлі-зайыптылар» және «тапсырыс берушілер» терминдері нақтылаудан кейін ғана бірдей мағына береді деген қорытынды жасалынады.

Екіншіден, мақалада көтерілген сұрақ тағы да шарттың субъектілеріне байланысты. Нақтырақ айтсақ, шартқа тарап ретінде шетел азаматтарының қатысуы төңірегінде. Себебі өзге мемлекеттерде аталған шартқа байланысты көзқарас пен заңнама әртүрлі немесе мүлдем ондай шарт түрі қарастырылмаған.

Дегенмен, шетелдіктерді отандық заңнама суррогат ана келісіміне қатысуға олардың мемлекетінде рұқсат берілмеуіне байланысты тыйым сала алмайды және ондай шектеу біздің шетелдік азаматтарға байланысты құқықтық саясатымыздың негізіне де, бекітілген басты қағидаларына да қайшы болар еді. Алайда, мұндай тұлғаларға құқықтық қайшылықтарды біле тұра шарт жасауға рұқсат беру немесе сол шартты нотариалдық куәландыру моральдық тұрғыдан дұрыс болмас еді.

Аталған мәселелерді ескере отырып шетелдік азаматтардың қатысуымен шарт жасасу сатысында нотариустың егжей-тегжейлі құқықтық кеңес беруін шарт жасау барысындағы міндетті талап ретінде енгізу орынды деген қорытынды жасалынады. Бұл талаптың орындалуы шетелдік ата-аналарда немесе олардың ұрық жасушаларынан туылған балада өз азаматтығының мемлекетінде туындауы мүмкін құқықтық мәселелердің болмауына тиімді көмегін тигізеді деген пікірдеміз.

Жалпы қорыта айтқанда нотариус үшін аталған шартты жасасуды куәландыруда күрделі кедергілер жоқ деп санаймыз және заңнама талаптарды анық бекітеді. Тек, жоғарыда аталған кемшіліктер оларды заңнамалық реттеуде терминдердің мағыналық бірыңғайлығын талап етеді және шетелдік азаматтардың қатысуымен жасалынатын кезде нотариустың міндеттеріне мән беру керек екендігін ерекше атап өткіміз келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Piersanti, V. Surrogacy and «Procreative Tourism». What Does the Future Hold from the Ethical and Legal Perspectives? / V. Piersanti, F. Consalvo, F. Signore, A. Del Rio, S. Zaami // *Medicina*. – 2021. – №57, 47. – pp. 1-16.
2. Torres, G. A review of surrogate motherhood regulation in south American countries: pointing to a need for an international legal framework / G. Torres, A. Shapiro, T.K. Mackey // *BMC Pregnancy & Childbirth*. – 2019. – №1. – pp. 1-12.
3. Волкова, М.А. Проблемы правового регулирования договора суррогатного материнства в России и за рубежом / М.А. Волкова, Е.В. Питько // *Бизнес в законе: экономико-юридический журнал*. – 2016. – №2. – С. 152-155.

References:

1. Piersanti, V. Surrogacy and «Procreative Tourism». What Does the Future Hold from the Ethical and Legal Perspectives? / V. Piersanti, F. Consalvo, F. Signore, A. Del Rio, S. Zaami // *Medicina*. – 2021. – №57, 47. – rr. 1-16.
2. Torres, G. A review of surrogate motherhood regulation in south American countries: pointing to a need for an international legal framework / G. Torres, A. Shapiro, T.K. Mackey // *BMC Pregnancy & Childbirth*. – 2019. – №1. – rr. 1-12.
3. Volkova, M.A. Problemy pravovogo regulirovaniya dogovora surrogatnogo materinstva v Rossii i za rubezhom / M.A. Volkova, E.V. Pit'ko // *Biznes v zakone: jekonomiko-juridicheskij zhurnal*. – 2016. – №2. – S. 152-155.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Дәурен Болатұлы Алшымбек – Alikhan Bokeikhan University докторанты, e-mail: daur79@list.ru.

Алшымбек Даурен Болатович – докторант Alikhan Bokeikhan University, e-mail: daur79@list.ru.

Alshymbek Dauren Bolatovich – doctoral student of Alikhan Bokeikhan University, e-mail: daur79@list.ru.

Әсел Қуандыққызы Қайшатаева – Alikhan Bokeikhan University аға оқытушысы, заң ғылымдарының кандидаты, e-mail: aselkz@list.ru.

Қайшатаева Асель Куандыковна – старший преподаватель Alikhan Bokeikhan University, кандидат юридических наук, e-mail: aselkz@list.ru.

Kaishatayeva Assel Kuandykovna – Senior Lecturer at Alikhan Bokeikhan University, Candidate of Law, e-mail: aselkz@list.ru.

АВТОРЛАР ҮШІН АҚПАРАТ

Журналдың айдарлары: Мемлекет және құқық теориясы мен тарихы; Конституциялық және әкімшілік құқық; Азаматтық және азаматтық-процестік құқық; Қылмыстық құқық және криминология, Қылмыстық-атқарушылық құқық; Қылмыстық процесс, Криминалистика, Сот-сараптама қызметі, Жедел-іздістіру қызметі; Прокурорлық қадағалау теориясы және тәжірибесі; Құқық қорғау және басқа мемлекеттік органдар қызметі; Педагогика, психология және әлеуметтік-экономикалық ғылымдар салаларындағы зерттеулер; Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану. Журналдың тақырыптық бөлімдері авторлардың жариялауына тақырыбын таңдауына шектеу қоймайды, өйткені маңызды материалдар болса, айдарды кеңейтуге болады.

Журнал рецензияланатын болып табылады. Ғылыми мақалаларды рецензиялар кемінде екі тәуелсіз ғалыммен немесе сала тақырыбының сәйкестігі бойынша, мамандармен жүзеге асырылады. Ғылыми мақалалар рецензенттің тек қана оң шешімі болған жағдайда ғана жарияланады.

Журналға жариялануға: а) басқа басылымдарда бұрын жарияланған авторлық материалдар; б) ертеде жарияланған нәтижелермен салыстырғанда жаңа ақпараты жоқ мақалалар немесе нақты, тарихи немесе басқа да қателіктер, сонымен қатар келтіретін ғылыми фактілерге тура қарсылық келтіретін бекітулер және гипотезалар бар мақалалар; в) Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамалар және ведомстволық нормативтік актілеріне, шарттарға және т.б. сәйкес мемлекеттік құпиялар, қызметтік немесе коммерциялық құпияларға жататын мәліметтері бар материалдар; г) Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес жариялануға тыйым салынған материалдар қабылданбайды.

Берілген материалдардың мазмұны мен оның шынайылығы автордың жауапкершілігінде. Автордың көзқарасы Редкеңестің және редакцияның көзқарастарына сай келмеуі мүмкін. Редакция қажетті түзетулер мен қысқартулар жасауға құқылы. Материалдар қайтарылмайды. Жариялау бойынша мерзімдерді баспагер өз жауапкершілігіне алмайды. Егер де материал авторға (авторларға) қайта өңдеуге жіберілетін болса, автордың (авторлардың) қайта өңдеп, қайтарған күні материал түскен күні болып есептеледі. Әр автор (авторлар) бір нөмірде екі материал жариялай алады.

Материалдарды қабылдау және Журнал нөмірін құру келесі мерзімде жасалады: 1) тоқсанның бірінші айының 30 дейін – материалдарды жариялауға қабылдау; 2) тоқсанның екінші айының 30 дейін – журнал нөмірін құру бойынша Редакциялық алқаның және Редакцияның жұмыстары; 3) тоқсанның үшінші айының 30 дейін – журнал нөмірінің жобасын баспаханаға беру, журналды жариялау. Жаршыға мақалаларды рәсімдеу бойынша талаптар: 1) жариялауға арналған мақалаларда ғылыми зерттеулердің түпнұсқалар нәтижелері болуы қажет; 2) мақала мәтіні doc (Microsoft Word) A4 парағындағы форматта рәсімделеді, кітап бағытында, негізгі мәтіннің көлемі 8 бетке дейін, Times New Roman қарпінде, 14 pt, интервалы – 1,0; жолақтар арасы – біреу; форматтау – ені бойынша, абзацтық шегіну – 1,25 см, барлық жағынан өрістері – 20 мм, нөмірлеу міндетті түрде беттің төменгі жағындағы ортада; 3) мақала электронды түрде беріледі, рәсімделген келесі мәліметтердің көрсетуімен беріледі: сол жақ бұрышында ЭОЖ (Әмбебап ондық жіктеу), MFTAP (Мемлекетаралық ғылыми-техникалық ақпараттар рубрикаторы) (<http://grnti.ru>); автордың (авторлардың) аты-жөні (3 автордан аспау қажет), ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі, академиялық дәрежесі, жұмыс орны, қаласы, мемлекеті, мақаланың аты (жартылай боялған басты әріптермен), аннотациясы (сөздердің саны 100-ден 150-ге дейін), түйінді сөздері (8-10 сөз) қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде. Ұйымның толық аты, қаласы, мемлекеті (егер де авторлар басқа ұйымдарда жұмыс жасайтын болса, автор тегінің және тиісті ұйымның қасына бірдей белгі қойылуы қажет).

Аннотацияда мазмұны бойынша мақаланың атауын қайталамауы, формулалардың, библиографиялық сілтемелердің болмауы, мақаланың құрылымын сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұнын көрсетуі тиіс.

Түйінді сөздер мақаланың негізгі мазмұнын көрсетуі, мүмкіндігінше тақырып аты мен түйіндегі сөздер қайталанбауы тиіс, терминдерді мақала мәтінінен пайдаланған жөн, сонымен қатар мақаланы ақпаратты жүйелерден табуды кеңейтетін және оны жеңілдетуге мүмкіндік беретін, басқа да маңызды ұғымдар мен мәнінің саласын анықтайтын терминдердің болуы қажет; мақала мәтінінде кіріспенің болуы, міндеттердің қойылуы, мақсат, зерттеу әдісі, нәтиже/талқылау, қорытынды/шешім; пайдаланылған әдебиеттер, ақпарат көздері мақаланы дайындау барысында (әдебиеттер тізімі) оның соңына орналасады (соның ішінде 1/3 кем емес шет тіліндегі шетелдік сілтемелер көздерінің болуы). Редакциялық алқа әдебиеттер тізімінде (Scopus, Web of Science) журналдарының жаһан бойынша индекстер сілтемелері бар мақалаларына сілтеме жасауды ұсынады. Мақалада сілтемелер аталу тәртібі бойынша нөмірленуі қажет. Мақаладағы сілтемелер нөмірі квадратты жақшалармен рәсімделеді. Мақаладағы әдебиеттерге бірінші сілтеме [1] нөмірлі болуы қажет, екінші - [2] және с.с. Материалдың авторы көрсетілмеген электрондық ресурстар, статистикалық жинақтар, нормативтік құқықтық актілер әр беттік сілтемелерде көрсетіледі және пайдаланылған әдебиеттер тізімі енгізілмейді. Мақаланың негізгі мәтініндегі кітапқа сілтеме пайдаланылған беттерді көрсетуі қажет (мысалы, [2, 545 б.]). Әдебиеттер тізімі МЕМСТ 7.1.-2003 «Библиографиялық жазба. Жалпы талаптар және толтыру ережесіне» сәйкес рәсімделеді. Қайта сілтеме жасалған кезде алдыңғы қолданған сілтеме нөмірі беріледі. Интернет-ресурстарға сілтеме жасалғанда автор, мақала мәтіні көрсетіледі, көздері, электрондық толық мекенжайы, оған кірген күні көрсетіледі. Жеке хабарламаларға, есептерге, қорғалмаған диссертацияларға және басқа да жарияланбаған материалдарға сілтеме жасауға рұқсат етілмейді. Мақаладағы әдебиеттер тізімі роман әліпбиімен (References) рәсімделеді (<http://translit.ru> сайтында орыс әліпбиінен латыншаға транслитерация жасайтын бағдарлама бар. Автордың өзіне-өзі сілтеме жасауы әдебиеттер тізіміндегі сілтемелердің жалпы санымен салыстырғанда 20% аспауы қажет. Сапалы рәсімделген және аударылған аннотация, түйінді сөздер, әдебиеттер тізімі мақалаға деген ынтаны, сонымен қатар шетелдік әріптестердің сілтеме жасауын арттырады. 4) қолжазбаның соңғы бетінде «мақала бірінші рет жарияланады» деген жазу, күні және автордың (авторлардың) қолы болуы қажет; 5) формула теру үшін формулалар редакторы Microsoft Equation 3.0. пайдаланылады. Формулалар латын әліпбиімен теріледі, шрифтін көлемі 11. Мақалада сілтеме бар формулалар ғана нөмірленеді. Кестелер, суреттер (графикалық материалдар) айтылғаннан кейін орналастырылуы қажет. Әрбір иллюстрациядан кейін жазу болуы қажет. Суреттер анық, барлық детальдарды жеткізе алатындай күйде орындалуы қажет, нөмірленген, қол қойылған және электронды түрде берілуі тиіс. Кестенің атауы бас әріптермен, ал оның астындағылар жолақтағы әріптермен жазылса да болады, егер де олар бір сөйлемді құраса.

Көпшілікке белгілілерден басқа барлық аббревиатуралар және қысқартулар мәтінде бірінші рет қолданғаннан бастап ашылып жазылуы қажет.

Материалдар ақысыз жарияланады. Материалдар 7171160@prokuror.kz, 7171410@prokuror.kz электрондық поштасына жіберіледі. Пошталық мекен-жайы: Қазақстан Республикасы, 010022, Ақмола облысы, Қосшы қ., Республика көшесі, 16, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы.

Журналдың электрондық мұрағаты Журналдың ресми сайтында (vestnikacademy.kz) ашық қол жетілімділікте орналастырылады.

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Рубрики журнала: Теория и история государства и права; Конституционное и административное право; Гражданское и гражданско-процессуальное право; Уголовное право и криминология, Уголовно-исполнительное право; Уголовный процесс, Криминалистика, Судебно-экспертная деятельность, Оперативно-розыскная деятельность; Теория и практика прокурорского надзора; Деятельность правоохранительных и иных государственных органов; Исследования в сфере педагогики, психологии и социально-экономических наук; Международное право и сравнительное правоведение. Заявленные тематические разделы Журнала не ограничивают авторов в выборе темы публикации, так как при наличии актуального материала рубрикация может быть расширена.

Журнал является рецензируемым. Рецензирование научных статей осуществляется не менее чем двумя независимыми учеными или специалистами по соответствующей тематике. Научные статьи публикуются только при наличии положительных рецензий.

К публикации в Журнал не принимаются: а) авторские материалы, ранее опубликованные в других изданиях; б) статьи, не содержащие новой информации, по сравнению с ранее опубликованными результатами, либо содержащие фактические, исторические или иные ошибки, а также статьи, содержащие утверждения и гипотезы, прямо противоречащие установленным научным фактам; в) материалы, содержащие сведения, которые составляют государственные секреты, служебную или коммерческую тайну в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан и ведомственными нормативными актами, договорами и т.д.; г) материалы, запрещенные к опубликованию в соответствии с законодательством Республики Казахстан.

За достоверность и содержание предоставленных материалов ответственность несет автор. Мнения авторов могут не совпадать с точкой зрения Редаксовета и редакции. Редакция имеет право производить необходимые правку и сокращения. Материалы не возвращаются. Издатель не берет на себя обязательства по срокам публикации. Если материал направляется автору (авторам) на доработку, то датой поступления считается дата возвращения автором (авторами) переработанного материала. Каждый автор (авторы) может опубликовать в одном выпуске не более двух материалов.

Прием материалов и формирование номера Журнала осуществляется в следующие сроки: 1) до 30 числа первого месяца квартала – прием материалов для публикации; 2) до 30 числа второго месяца квартала – работа Редакции по формированию номера Журнала; 3) до 30 числа третьего месяца квартала – передача проекта номера Журнала в типографию, опубликование Журнал. Требования по оформлению статей в Журнал: 1) статья для публикации должна содержать результаты оригинальных научных исследований; 2) текст статьи оформляется в формате doc (Microsoft Word) страница – А4, книжная ориентация, объем основного текста до 8 страниц, шрифт Times New Roman, кегль 14 пт, интервал – 1,0; межстрочный интервал – одинарный, форматирование – по ширине, абзацный отступ – 1,25 см, поля – 20 мм со всех сторон, нумерация обязательная внизу по центру страницы; 3) статья представляется в электронном виде, оформленная с указанием следующих сведений: в левом верхнем углу индекс УДК (универсальный десятичный классификатор, МРНТИ (Межгосударственный рубрикатор научно-технической информации) (<http://grnti.ru>); фамилия, имя, отчество автора (ов) (не более 3-х авторов), ученая степень, ученое звание, академическая степень (при наличии), информация о месте работы автора, город, страна, название статьи (прописными буквами, полужирным шрифтом), аннотация (количество слов – от 100 до 150) ключевые слова (8-10 слов) на казахском, русском и английском языках. Полное наименование организации, города, страны (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации).

Аннотация не должна по содержанию повторять название статьи, содержать формулы, содержать библиографические ссылки, должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи.

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, по возможности не повторять термины заглавия и аннотации, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационной системы; текст статьи, содержащий введение, постановку задачи, цели, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы; список использованных при подготовке статьи информационных источников (список литературы) располагается в конце статьи (в том числе не менее 1/3 иностранных источников на иностранном языке от общего количества). Редакционная коллегия рекомендует в списке литературы ссылаться на статьи из журналов по глобальным индексам цитирования (Scopus, Web of Science). Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Номер ссылки в тексте статьи оформляется в квадратных скобках. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Электронные ресурсы, в которых не указан автор материала, статистические сборники, нормативно-правовые акты указываются в постраничных сносках и в список использованной литературы не вносятся. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например [2, 545 стр.]). Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1.-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». При повторном цитировании источника ему присваивается номер первоначального цитирования. При ссылках на Интернет-ресурсы указывается автор, название текста, источник, полный электронный адрес материала, дата его посещения. Не разрешается ссылка на частные сообщения, отчеты, не защищенные диссертации и другие неопубликованные материалы. Пристатейные списки литературы оформляются также в романском алфавите (References). На сайте <http://translit.ru> имеется программа транслитерации русского языка в латиницу. Самоцитирование автора допускается не более 20% от количества источников в списке литературы. Качественно оформленные и переведенные аннотация, ключевые слова, список литературы повышают интерес к статье, а также вероятность цитирования статьи зарубежными коллегами; 4) на последней странице рукописи должна быть запись: «статья публикуется впервые» ставится дата и подпись автора (авторов); 5) для набора формул следует использовать встроенный редактор формул Microsoft Equation 3.0. Формулы набираются латинским алфавитом, размер шрифта 11. Нумеруются только те формулы, на которые есть ссылки в тексте. Таблицы, рисунки (графический материал) должны располагаться после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе. Заголовки граф таблицы начинаются с прописных букв, а подзаголовки могут начинаться со строчных букв, если они составляют одно предложение с заголовком.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте. Статьи публикуются на безвозмездной основе. Материалы направляются на e-mail: 7171402@prokuror.kz, 7171160@prokuror.kz. Почтовый адрес: Республика Казахстан, 010022, Акмолинская область, г. Косшы, улица Республика, 16, Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан.

Электронный архив Журнала выкладывается в открытом доступе на официальном сайте Журнала: vestnikacademy.kz.

INFORMATION FOR AUTHORS

Headings of the Journal: - Theory and history of state and law; - Constitutional and Administrative Law; - Civil and Civil Procedure Law; - Criminal Law and Criminology, Penal Law; - Criminal procedure, Criminalistics, Forensic Expertise, Operational Investigative Activities; - Theory and Practice of Prosecutorial Oversight; - The Activities of Law Enforcement and Other Government Agencies; - Research in the Field of Pedagogy, Psychology and Socio-Economic Sciences; - International Law and Comparative Law. The thematic sections of the Journal do not limit the authors in choosing the topic of publication, since if there is interesting, relevant material, the rubrication can be expanded.

The journal is peer reviewed. Peer review of scientific articles is carried out by at least two independent scientists or specialists on relevant topics. Scientific articles are published only if there are positive reviews.

The following are not accepted for publication in the Journal: a) copyrighted materials previously published in other publications; b) articles that do not contain new information, compared with previously published results, or contain actual, historical or other errors, as well as articles containing statements and hypotheses that directly contradict established scientific facts; c) materials containing information that constitutes state secrets, official or commercial secrets in accordance with the current legislation of the Republic of Kazakhstan and departmental regulations, agreements, etc.; d) materials prohibited for publication in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan.

An author is responsible for the accuracy and content of the materials provided. The opinions of the authors may not coincide with the point of view of the Editorial Council and the editors. The editors have the right to make the necessary revisions and reductions. Materials are not returned. The publisher does not undertake obligations on the timing of publication. If the material is sent to the author (s) for revision, the date of receipt is the date of return by the author (s) of the revised material. Each author (s) can publish in one issue no more than two materials.

Reception of materials and the formation of the Journal number is carried out in the following terms: 1) until the 30th day of the first month of the quarter - acceptance of materials for publication; 2) until the 30th day of the second month of the quarter - the work of the Editorial Board on the formation of the Journal number; 3) until the 30th day of the third month of the quarter - transfer of the draft number of the Journal to the printing house, publication of the Journal. Requirements for articles to be accepted in the Journal: 1) article for publication must contain the results of original scientific research; 2) text of the article is in the format of doc (Microsoft Word) page - A4, portrait orientation, the volume of the main text up to 8 pages, font Times New Roman, size 14 pt, spacing - 1.0; single line spacing, formatting - in width, paragraph indent - 1.25 cm, margins - 20 mm on all sides, numbering is obligatory at the bottom in the center of the page; 3) article is submitted in electronic form, issued with the following information: in the upper left corner, the UDC index (universal decimal classifier, IRSTI (Interstate rubricator of scientific and technical information) (<http://grnti.ru>); surname, name, patronymic of the author (s) (no more than 3 authors), academic title, academic degree (if available), information about the place of work of the author, city, country, article title (in capital letters, bold), abstract (number of words - from 100 to 150) keywords (8-10 words) in Kazakh, Russian and English. Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you must put the same icon next to the author's name and the corresponding organization).

The abstract should not repeat the title of the article, contain formulas, contain bibliographic references, should reflect the summary of the article, keeping the structure of the article.

Keywords should reflect the main content of the article, if possible not repeat the terms of the title and annotations, use the terms from the text of the article, as well as terms defining the subject area and include other important concepts that make it possible to facilitate and expand the possibilities of finding the article by means of an information system; text of the article containing the introduction, formulation of the problem, objectives, research methods, results / discussion, conclusion / summary;

list of information sources used in the preparation of an article (references) is located at the end of the article (including at least 1/3 of foreign sources in a foreign language of the total). The editorial board recommends in the list of references to refer to articles from magazines on global citation indices (Scopus, Web of Science). References should be numbered strictly in the order of mention in the text. The reference number in the text of the article is in square brackets. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. Electronic resources that do not specify the author of the sources, statistical data, normative legal acts are indicated in page-by-page footnotes and not included in the references list.

The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [2, 545 p.]). References are made in accordance with GOST 7.1.-2003 «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of drafting». When re-quoting a source, it is assigned an initial citation number. When linking to the Internet resources, the author, the name of the text, the source, the full electronic address of the material, the date of its visit are indicated. Reference to private messages, reports, dissertation and other unpublished materials is not permitted. Work references are also drawn up in the Roman alphabet (References). On the site <http://translit.ru> there is a program for transliteration of the Russian language into Latin. The author's self-citation is allowed no more than 20% of the number of sources in the list of references. Qualitatively executed and translated abstract, keywords, bibliography increase interest in the article, as well as the likelihood of citing the article by foreign colleagues; 4) on the last page of the manuscript should be written: «the article is published for the first time» put the date and signature of the author (s); 5) for the set of formulas, use the built-in formula editor Microsoft Equation 3.0. Formulas are typed in the Latin alphabet, font size 11. Only those formulas that are referenced in the text are numbered. Tables, figures (graphic material) should be located after the mention. Each illustration should follow the inscription. Figures should be made clearly, in a format that ensures the clarity of the transfer of all the details, numbered, signed and presented on electronic media. The headings of the table columns begin with capital letters, and subheadings can begin with lowercase letters if they constitute one sentence with a heading.

All abbreviations, with the exception of obviously well-known, should be deciphered when first used in the text. Articles are published free of charge. Materials are sent to e-mail: 7171160@prokuror.kz, 7171410@prokuror.kz. Mailing address: Republic of Kazakhstan, 010022, Akmola region, Kosshy c., 16 Republic str., Academy of law enforcement agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan.

The electronic archive of the Journal is laid out in the public domain on the official website of the Journal: vestnikacademy.kz.

Құрылтайшы:
Құқық қорғау органдары академиясы
010022, Ақмола облысы, Қосшы қ.,
Республика көшесі, 16
Тел.\факс: 8 (71651) 68-100
e-mail: academy-gp.kz, vestnikacademy.kz

Басуға 2022 жылдың 30 маусымында қол қойылған
Пішімі 84x60^{1/8}. Көлемі - 96 бет.
Таралымы 300 дана.
Журналды басып шығарған
«Big Dream» ЖШС баспасы.
010000, Нұр-Сұлтан қ., К. Бәйсейітова көшесі, 114/2